

A NEMZETISÉGI KÉRDÉS

IRTA
BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

PEST, 1865.
KIADJA RÁTH MÓR

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2010
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-372-4 (online)
MEK-06839

TARTALOM

ELŐSZÓ.

I.

Az uralkodó eszmék befolyása.

II.

A nemzetiségi eszme.

III.

A nemzetiség eszméje Magyarországon.

IV.

Hazánkban a nemzetiségi kérdésnek csak oly megoldása czélszerű, mely mind a politicalai mind a nyelvi nemzetiség nevében tett méltányos követeléseknek megfelel.

V.

Horvátország.

VI.

A nemzetiségi kérdés megoldásának feltételei hazánkban.

VII.

Az ellentétek, melyek a nemzetiségi kérdés megoldásának útjában állnak.

VIII.

Az állam szükségai s a nemzetiségek követelései.

IX.

A nemzetiség kérdése megoldásának két rendszere.

X.

Vajjon a rendszer: mely szerint minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvény által határoztatik meg, gyakorlatilag alkalmazható-e hazánkban?

XI.

Mik lennének e rendszernek következei az egyéni s polgári szabadságra s a nemzetiségi ellentétek kiegyenlítésére.

XII.

Hazánk területének nemzetiségek szerinti felosztása mily hatást gyakorolna az osztrák birodalomra s a hazánkban lakó egyes nemzetiségeknek jövőjére?

XIII.

A nemzetiségi kérdés csak úgy oldathatik meg, ha minden egyesnek egyéni szabadságát biztositjuk.

XIV.

A szabadság befolyása az egyes nemzetiségekre.

XV.

Igaz-e hogy a nemzetiségeknek engedett teljes szabadság az ország fennállását veszélyezteti?

XVI.

Befejezés.

Mi teljes jogegyenlőség alapján akarjuk kifejteni és biztosítani alkotmányos életünket. Akarjuk hogy a polgári jogok teljes élvezetére nézve sem vallás sem nemzetiség a hon polgárai között különbséget ne tegyen, s akarjuk, hogy más nemzetiségű honfitársaink nemzetiségi igényei mindenben, mi az országnak politikai szétdarabolása s törvényes függetlenségének feláldozása nélkül eszközölhető, törvény által is biztosittassanak.

**Az 1861. évi magyar országgyűlésnek
július 6-iki felirata.**

ELŐSZÓ.

Mióta hazánk Europa figyelmét nagyobb mértékben magára vonja s ügyeink a külföldi sajtó által is tárgyaltatnak, egy az, mire nézve a különben eltérő nézetek megegyeznek, azon meggyőződés: hogy helyzetünk fő nehézségei a nemzetiségi kérdés megoldásában fekszenek. Ez az, mire elleneink reményeiket építik, mi ügyünk barátait aggodalommal tölti el s e hon leg-hivebb fiaiban a jövő iránt néha kételyeket ébreszt.

Nem osztom a nézetet, mely a nemzetiségi kérdésben csak veszélyeket lát, s úgy vagyok meggyőződve, hogy e kérdés megoldása, mely, ha annál tévedénk, hazánkat veszélylyel fenyegeti, ha az sikerül, szabadságunk legbiztosabb garantiája lehet: de hogy jelen viszonyaink között e kérdésnél egy sem fontosabb, hogy a kedélyeknek megnyugtatója, alkotmányos szabadságunk, sőt állami létünk fennállása nagy részben ennek megoldásától függ, - az kétségtelen, s ép oly bizonyos nézetem szerint az is, hogy a jelen pillanatban még hiányzanak azon előzmények, melyeket én e megoldás feltételeinek tartok.

Az utolsó 16 évnek tapasztalásai meghozták gyümölcsüket. Kemény mesterektől, de annál jobban megtanultuk: hogy e haza népeire, mint a multban, úgy a jövőben csak egy sors vár s hogy szabadságunk, mint az elnyomás, csak közös lehet; de ha a vita, mely e kérdés körül előbb oly szenvedélyesen folyt, utolsó időben elhallgatott is, ha a kölcsönös keserűség enyhült, s az egyetértésnek szüksége mindenki által elismertetik, nem kevésbé bizonyos: hogy azon *véleménykülönbségek*, melyek a nemzetiségi kérdés megoldását eddig lehetetlenné tévők, most is léteznek, hogy e téren most is egyiránt erős meggyőződések, egyiránt tiszteletre méltó érzések állnak egymással szemközt, s hogy, miután a nemzetiség, mint a vallás, a kedélynek ügye s így azon tárgyak közé tartozik, melyek véglegesen nem a többség parancsoló szava, hanem csak kölcsönös egyetértés által döntethetnek el, ezt azon uton, melyet követünk, nem fogjuk elérni.

Egész kiterjedésben méltánylom én azoknak nézeteit, kik hazánk jelen válságos helyzetében elkerülni akarnak mindent, mi polgárai között meghasonlást idézhetne elő s az alig lecsillapult szenvedélyeket újra fölgerjeszthetné; de ha e tekintetek kötelességünké teszik, hogy oly kérdéseket tárgyalva, melyek az egyesek kedélyére mély hatást gyakorolnak, óvatosak legyünk s méltányossággal szóljunk elleneinknek még azon nézeteiről is, melyek nekünk előítéleteknek látszanak: e tekintetek nem menthetnek föl e kérdések tárgyalásától. A veszély, melylyel a nemzetiségi elv hazánkat fenyegeti, nem a vitában, mely felette támadt, hanem azon mély ellentétben fekszik, mely a polgárok érzéseiben s meggyőződésében e kérdésre nézve létezik, s ez nem mellőztethetik el az által, hogy minden discussiót kikerülve, a létező ellentéteket magunk s mások előtt eltakarjuk. A leghevesebb vita közelebb fog hozni egymáshoz, mint a hallgatás, mely csak a kölcsönös bizodalmatlanságot, a kérdés megoldásának ezen legnagyobb akadályát növelheti s mentül fontosabb az ügy, mentül nagyobbak annak nehézségei: annál szükségesebb, hogy azokkal szembeszálljunk s kimerítő discussio által a törvényhozásnak utjait előkészítsük, melyen kívül ezen ügynek végleges s megnyugtató béfejezése lehetetlen.

Kisebb kérdéseknél a hallgatás néha megszüntetheti az izgatottságot; de nagyoknál, hol mint a nemzetiségi kérdésnél a viszálynak oka az állások természetében fekszik: az egyenetlenségnek magva, mely egyszer gyökeret vert, csak nő, ha azt békében hagyjuk s hol valóságos ellentétek léteznek a gyógyszer csak férfias őszinteségben s kimerítő discussióban kereshetjük.

Ez meggyőződésem s ez azon ok, mely arra birt, hogy a nemzetiségi kérdés iránti nézeteimet ezennel a közönségnek átadjam. - Nem újak azok; tapasztalásaim s hosszas tanulmányok csak

azon meggyőződésben erősítettek meg, melyet tizenöt év előtt egy e tárgyról kiadott német értekezésben és később a *XIX-ik század uralkodó eszméinek befolyásáról az álladalomra* irt nagyobb munkámban kimondottam, s olvasóim jelen iratomban csak azon elveknek bővebb fejtegetését fogják találni, melyeket a nemzetiségi kérdés tárgyában az utolsó országgyűlés által kiküldött bizottmány jelentésében s törvényjavaslatában felállított: de miután az 1861-iki országgyűlés feloszlata miatt ezen elvek kimerítő discussiója elmaradt, s a mód, melyen az említett törvény javaslat azok által fogadtatott, kik magokat egyes nemzetiségek szóvivőinek tekintik megmutatta: hogy sem törvényhozásunk szándékai, sem azon elvek melyeket a választmány a nemzetiségi kérdés tárgyalásánál követett, kellőleg nem méltányoltattak: hasznosnak sőt szükségesnek tartom, hogy e hiány az irodalom által pótoltsék, magától értetvén, hogy ennek feladása csak ezen elveknek általános fejtegetésében kereshető. A részletes alkalmazás, s egyes törvény javaslatok készítése, nem az irodalom hanem a törvényhozás köréhez tartozik, mely az egész nemzet képviselőiből állván a sokféle érdekek teljes ismerete, és a különböző elvek kimerítő megvitatása által elkerülheti azon egyoldalúságot, melytől az egyes ki valamely nagy fontosságú kérdés megoldásán fárad a legjobb akarat mellett is alig biztosíthatja magát.

Ismerem a nehézségeket melyekkel feladásom így is jár.

Valamint egészen töretlen utakon is könnyebben haladunk, mint olyanokon, hol kerekünk minden nyomon mély vágásokba akad: úgy nincs nehezebb, mint oly valamiről szólani, mi hosszabb ideig általános vitatkozás tárgyaul szolgált. Tudom s tapasztaltam, hogy ki hazánkban a nemzetiségi kérdésről beszél, könnyen félreértéseknek teszi ki magát, s ha azt részrehajlatlanul tárgyalja közönyösséggel, ha melegebben szól részrehajlással vádoltatik: de e nehézségek mind csak az egyest érhetik s a közügy a discussio által, meggyőződésem szerint, csak nyerhet s így el kell fogadnom ezen meggyőződésem következeit, azon öntudatban keresve s találva megnyugtatósomat: hogy annyi éven át folytatott törekvéseim a nemzetiségi kérdés megoldását ugyan nem fogják eredményezni; de hogy fáradozásaim ezen ügy körül nem voltak egészen hasztalanok, legalább annyiban nem, a mennyiben ezek is azon mindinkább terjedő meggyőződésre hatottak; *hogy a nemzetiség kérdése nem egy vagy más külön nemzetiségnek, hanem e hon minden polgárainak, az egész nemzetnek közös ügye, s ezért nem, ha a magyar, szerb, román vagy sláv nemzetiség külön kívánatait támogatjuk, - hanem csak úgy intéztethetik el véglegesen, ha a hon közös érdekeit tartjuk szemünk előtt.*

S a nemzetiségi kérdés békés megoldása, mely e haza jövője felett határozni fog, csak ettől függ.

Budán, május 1-én 1865.

B. Eötvös József.

I. Az uralkodó eszmék befolyása.

Civilisatióink fő jelleme, mely azt az ókor civilisatiójától leginkább megkülönbözteti, azon közösség, mely, mióta a keresztény vallás uralkodóvá vált, Europa népeinek kifejlődésében észrevehető.

Az ókorban a haladás soha nem általános. Az eredmények, melyekhez magasabb miveltség egyes népeket vezet, soha nem közösek. Valamint a vallás, ugy a civilisatio, mely erre épült, minden egyes népnek sajátja, melyet birodalma körén túlterjeszteni nem akar. Nagy események néha áttörnek a köröket, melyekben az egyes népek léte mozog. Ez történt nagy Sándor bámulatos hadjárata - ez a római nép foglalásai s azon békésebb befolyás által, melyet az ókorban egyes kereskedő népek gyakoroltak. Így találunk görög telepeket Ázsia, Afrika s Europa több országaiban, melyeket részint nagy Sándor s utódainak hatalma, részint a görög nép vállalkozó szelleme alapított; így akadunk a phoenitai civilisatio nyomaira az ókor által ismert világ különböző részeiben; és tudva van, hogy Róma százados uralma alatt sok helyen a meghódított népeknek még nyelve is elenyészett.

De azon folytonos érintkezést s ennek következtében a *kölcsönös* hatást, melyet jelenleg különböző nemzetek civilisatiója egymásra gyakorol, s azon *közösséget*, mely ez által azoknak felfogásában, nézeteiben s törekvéseiben támad, - ezt az ó világ összes történetében hasztalan keressük.

Valamint a népek, ugy civilisatióik tökéletesen idegenen vagy ellenségesen állnak egymás mellett; viszonyuk teljes közönyösség, vagy küzdelem, mely csak egynek tökéletes elnyomásával végződik. Semmi sem bizonyítja ezt inkább, mint a görög coloniák állapota, melyek a világ különböző részeiben saját civilisatiójukat századokig fentarták, a nélkül, hogy ez a környező barbar népekre - vagy hogy e népek a görög civilisatióra észrevehető hatást gyakoroltak volna.

Mióta a kereszténység elvei az ó világ nézeteit háttérbe szoríták (mi természetesen nem azon perczen történt, melyben Constantin a keresztiséget fölvevé, hanem csak fokként és akkor, miután, Róma a keleti birodalomtól elszakadván, az egyház független kifejlődése lehetővé vált) e helyzet változik s míg az ókorban csak uralkodó s elnyomott népeket, csak teljes különállást, vagy küzdelmet találunk: a keresztény civilisatióval a *népek társassága* tűnik fel, előbb gyöngén s alig észrevehetőleg, de mindig több s világosabb jelenségekben mutatkozva, a mint azon kötelék, mely a népeket egybefűzi, azaz a vallás közös tanai s az egyház mindenre kiterjedő befolyása közöttök erősebbekké válnak.

Küzdelmeket látunk a különböző népek között ezután is, háborúkat, melyeknek kegyetlensége az azt viselő miveltségi fokával arányban áll: de a viszony, melyben Europa keresztény népei egymáshoz állnak, hasonlóvá válik ahhoz, melyet az ókorban a hellen nép külön ágai egymáshoz elfoglaltak. Mint ezeknél ugy a keresztény Europa különböző népeinél a közös vallás a civilisatióknak egy bizonyos *közösségét* idézi elő, melylyel együtt az *eszmék* általános, minden népekre kiterjedő hatalma kezdődik; ugy hogy a népvándorlások végétől mostanig nem találunk időszakot, melyben bizonyos eszmék az összes keresztény világra általános befolyást nem gyakoroltak, s melyben civilisatióink fejlődése nem épen ezen eszmék hatásának lett volna következése.

A hosszú küzdelem, mely századokon át az egyház s állam felsőbbbsége vagy függetlensége iránt folyt, a hűbéri viszonyok megállapítása s rendezése, a polgári szabadság utáni törekvés a középkor városaiban az egyes országok s tartományok alkotmányos szervezete, nagyobb államaink alakulása, a fejedelmi hatalomnak kiterjesztése, a nagy vallási reformatio s a forradalom, mely az állam körében hasonló átalakulás után törekszik, - egyiránt bizonyítják, miként csaknem minden, mi Europa egyes népeinek kifejlődésére elhatározó befolyást gyakorolt, oly eszmék hatása által idéztetett elő, melyek nem egy vagy más népnek sajátai, hanem közösek valának mindazoknál, melyek a nyugoti egyház befolyása alatt fejlődtek ki, s a büszke szó, mely a francia forradalomról mondatott, hogy az körül fogja futni a világot, épen úgy illik minden eszmére, mely a X-ik századtól az újabb időkig egyes népek körében nagy mozgalmakat idézett elő.

Ha a különböző és alacsony műveltségi fokot tekintjük, melyen Europa népei a középkorban álltak, a közöttök létező érintkezések ritkaságát s állami s társadalmi viszonyaikat: természetes, hogy a befolyás melyet egyes eszmék az egész keresztény világra gyakoroltak, nem terjedhetett ki minden népekre egyszerre. Oly eszmék, melyek bizonyos nemzetek fejlődésére egy bizonyos korszakban hatottak, másoknál sokkal későbbben vagy egészen megváltozott alakban tüntek föl és néha egészen különböző eredményekhez vezetnek: de hatásuk azért nem kevésbé általános; s ha Europa történetén, azon időponttól, melyben az kereszténynyé vált, mostanig végig nézünk: egy roppant sereg haladásához találjuk azt hasonlónak, melynél az utolsó csapatok azon téren, melyet az előőrök rég elhagytak, sokkal később vonulnak keresztül, de melynél a sereg minden részei ugyanazon egy vidéken mennek át.

Ha az egyes eszmékre fordítjuk figyelmünket, melyek Europa népeire elhatározó befolyást gyakoroltak, a legnagyobb sokféleséget, sőt ellentéteket találjuk. Mit egy korszak örök igazságnak fogad el, az, néha ugyanazon nemzedék alatt, mely ez eszme tiszteletében növekedett fel, köz-megtámadás, sőt gúny tárgyává válik s helyébe, hasonló lelkesedéssel, épen az ellenkező állittatik föl, hogy egy bizonyos idő múlva hasonló megvetéssel dobassék félre; s ki csak azon ellentétre fordítja figyelmét, melyben egyes korszakok eszméi s törekvései azokkal állnak, melyek rövid idővel előbb divatoztak: - méltán elszomorodhatik nemünk gyengesége fölött, melynek története csak csalódásainak hosszú sorozatából áll; de e nézet megváltozik, ha figyelmünket nem egyes korszakokra, hanem civilizatióink egész menetére fordítjuk. Így tekintve a történet, azon változások mellett, melyeket egyes eszmék befolyására nézve különböző korszakokban tapasztalunk: egyszersmind azon következetességet mutatja föl, melylyel az emberiség egy bizonyos irányban előre halad, *civilizatióink egész fejlődése nem lévén egyéb egy szakadatlan törekvésnél azon czélok után, melyeket a kereszténység fölállított s melyekre nézve az egyes korszakokban felmerült eszmék csak eszközül szolgálnak, hogy azonnal másokkal cseréltesseken föl, mihelyt az általános haladást többé nem segítik elő, vagy azt épen akadályozzák.*

Ezt látjuk az egyház körében, hol a szellemi érdekeknek függetlensége, melyre hivatkozva a római egyház szabadságát sőt uralmát megalapítá, - később a reformatio által a római egyház ellen fegyverül használtatott.

Ezt találjuk államainkban, hol a polgári rendnek szabadság utáni törekvése, melyre a fejedelmek hűbéreseik ellen küzdve hatalmuk megállapításánál egykor támaszkodtak, később a királyi hatalmat a törvény korlátai közé szorítá.

Ezt tapasztaljuk végre az ipar körében is; mert ki nem tudja, hogy az apróságokig menő rendelések, melyekkel a czéhrendszer az egyeseknek tevékenységét korlátozó egykor, csak a munkás osztályok biztosítására s az ipar kifejlesztésére hozattak be, hogy e rendszer később

ugyanazon érdekek nevében támadtatott meg, s hogy napjainkban, miután a munkának korlátlan szabadsága a várt eredményeket nem idézte elő - ugyanezen cél elérésére ismét új eszközöket keresünk s hogy eképp a céhek a középkorban, a teljes munkaszabadság a francia forradalom után, - s napjainkban az mit munka-organisatióknak nevezünk, bár mennyire ellentétben látszanak állani egymással, csak azonegy törekvésnek különböző phasisai.

S a mit itt látunk, azt találjuk az emberi nem kifejlődésének minden egyéb köreiből is. Azon perctől, melyben a kereszténységgel újabb civilizatióknak alapja letétezt, haladásunk iránya nem változott meg. E haladás néha gyorsabb, néha lassúbb de folytonos, és ha a zavar és bonyodalmak közepette, melyeket egyes korszakokban találunk, megrendülünk hitünkben nemünk magas hivatása iránt, - nem szükséges egyéb: mint hogy az egyes pillanat helyett nagyobb időszakokra fordítsuk figyelmünket, hogy kételyeink eloszoljanak. Így tekintve a történetet a meggyőződéshez vezet, hogy azon időtől, melyben az emberi nem egységének s magas hivatásának hite a keresztény vallással elterjedett, oly pillanat nem található, melyben az emberi nem valamely része az anyagi hatalom zsarnoksága ellen, melyben a szabadságért, egyenlőségért s a jólétnek közösségeért egy vagy más formában nem küzdött, s melyben daczára minden akadályoknak e célokhoz nem közeledett volna, és ha multunkban azon általános törvényt keressük, mely az eszmék befolyására nézve a világtörténetben nyilatkozik, az eredmény azon meggyőződés: *hogy minden eszme csak akkor s azon alakban válik egyes korszakokban uralkodóvá, melyben azt az általános haladás érdeke megkívánja s hogy mindenik a hatalmat, melyet az valamelyik korszakban gyakorol, elveszíti, ha oly alakban állittatik föl, mely által az általános iránnyal, melyet civilizatióknak haladásában követ, ellenkezésbe jön.*

S ebből azon befolyás módjára s kiterjedésére nézve, melyben egyes eszmék bizonyos korszakokban hatnak, a következő szabályokat vonhatjuk le:

Először, hogy oly eszméket, melyek egyszer általánosokká váltak, elnyomni s azoknak következeit elhárítani - nem lehet, s hogy az egyes nép vagy ország, bármennyire hatalmas legyen, magát az ily eszmék hatása elől nem zárhatja el.

Másodszor, hogy azon befolyásnak nagysága s iránya, melyet az egyes eszme gyakorol, azon állapotoktól függ, melyek az egyes nép- vagy országban akkor léteztek, midőn az eszme körében uralkodóvá válik s hogy valamint minden eszme a létező viszonyok azon részére, mely vele ellentétben áll, módosító hatást gyakorol; ugy a létező viszonyok hasonló visszahatást gyakorolnak az eszmére s főképp azon formára, melyben az eszme az egyes országban felállittatik.

Harmadszor hogy a befolyás, melyet az eszmék a társadalomra gyakorolnak, soha nem terjed annyira, hogy az egész társadalmat rögtön megváltoztassa s minden létező viszonyokat felbontson s hogy a legnagyobb átalakulásnál is, melyet egyes eszmék hatalma előidézett, mindig sokkal több marad meg a régeből, mint megváltozik.

Ha civilizatióknak multján végig megyünk, benne ezen tételeket egyenként igazolva fogjuk találni. Egész lefolyása alatt minden korszak valamint az eszmék által kifejlődésünkre gyakorolt hatalmat: ugy azon korlátokat mutatja meg, melyek között e hatalom gyakoroltatik; - s midőn azon vigasztaló meggyőződéshez vezet: hogy az anyagi erőszak a szellemet állandóan nem nyomhatja el s az emberek hitével sőt előítéleteivel szemközt végre mindig legyőzetik, - egyszersmind arra int, hogy várakozásainkban mérsékeltek legyünk. Mert miután soha eszme még tökéletesen nem győzött s az egész társadalmat rögtön nem alakította át: saját eszméinktől sem várhatunk ily eredményeket.

A civilizatio hasonló az egyes kifejlődéséhez. Mint az ismeretek s meggyőzések s mi ezektől függ a *szellemi irány* az egyeseknek minden törekvéseire s egész életére elhatározó befolyást gyakorol: így hatnak eszmék az egész emberiségre; de valamint az egyes ember, úgy egész korszakok soha sem állanak kizárólag csak egy eszmének hatása alatt s ott mint itt meggyőzéseink tökéletesen megváltoztathatják törekvéseink irányát; de sem a multnak emlékeit, sem a fenálló viszonyokat nem semmisíthetik meg; s minden kor saját eszmének kivételére csak azon eszközöket használhatja föl, melyeket számára a mult előkészített. S innen van, hogy valamint az anyagi hatalom, bármily erélylyel és következetességgel kezelve, mindig legyőzetik, ha a kor eszméivel ellentétbe lép: úgy a kor egyes uralkodó eszméi soha nem győzhetnek tökéletesen és soha nem idézik elő minden logikai következéseiket.

Távolabb vezetne czéломtól, ha ezen állítások részletes bebizonyításába ereszkedném: - forduljunk most a tárgyhoz, melyet jelen iratom feladásaul tűztem ki.

II. A nemzetiségi eszme.

Jelen korszakunkra fordítván figyelmünket három eszmét találunk, mely arra elhatározó befolyást gyakorol:

a szabadság,
az egyenlőség,

s a *nemzetiség eszméjét* s minthogy korunk törekvése - a szabadság és egyenlőség létesítése után csak mint egy régen megkezdett mozgalomnak folytatása tűnik fel: tulajdonkép a *nemzetiségi eszme* az, mely a legújabb kornak sajátosságos jellemét adja.

S mi hát e nemzetiségi eszme vagy érzés, mely határtalan lelkesedéssel fölkaroltatva, napjainkban annyi küzdelemre ad alkalmat?

A *nemzetiség* nem egyéb, mint azon összetartozásnak tudata, mely nagyszámu emberek között - multjok emlékei, jelen helyzetök s mi ezekből foly érdekeik és érzelmeik közössége által támad. Miből világos, hogy a nemzetiségi érzésnek forrása lehet minden, mi által az emberek között ezen összetartozásnak érzete keletkezik.

Nagy tényező erre a nyelv közössége s ezért természetes; hogy ott, hol az létezik, egy közös nemzetiségnek érzetét találjuk kifejlődve oly népeknél, melyek századokon át külön s néha ellenséges államokban éltek, sőt hogy még a nyelvrokonság is hasonló eredményeket idéz elő s a German-, Slav- és Románépek között, a mennyiben a nyelvrokon népek közös ellenekkel állnak szemközt, egy bizonyos egységnek érzetéhez vezet. - De vannak a nyelv- s fajrokonságon kívül a nemzetiségi érzésnek más tényezői is, s a történet, s jelen korunk tapasztalásairól kellene megfeledeznünk, ha elismerni nem akarnók: hogy a multnak közös emlékei s a jelen közös érdekei s reményei hasonló s néha erősebb érzelmeket idéznek elő az egyes országok különböző nyelven szóló polgárai között.

A nemzetiségnek érzete népeknél ugyanaz, mi az egyesnél személyiségének öntudata. Annyira áll ez, hogy, ha kérdeztetünk: mit ismerjünk külön nemzetiségnek? - nem válaszolhatunk egyebet, mint hogy: külön nemzetiségnek kell elismernünk minden népösszeget, melyben külön személyiségének érzete fölébredt. Minthogy tehát e külön személyiségnek önérzete különböző okok által ébresztetik föl: az ellentétek, melyeket a nemzetiségi érzet nyilatkoztaiban nem csak különböző népeknél, de ugyanazon nép- sőt ugyanazon embernél sokszor tapasztalunk a dolgok természetében fekszenek, s csak azon forráshoz kell visszamennünk, melyből ezen érzelmek egyes esetekben erednek, hogy az okot megértsük, melyért az Elsassban vagy Magyarországon lakó német, ki politikai nemzetiségeért minden áldozatra kész mégis sértve érzi magát minden által, mi a német nemzet nevére homályt von.

Világos ezekből, hogy a nemzetiségi érzés nem új s hogy az egész történetben nincs időszak, melyben annak nyilatkozatait nem mutathatnók fel; tagadhatlan mindazonáltal, hogy ezen érzés soha az emberek tetteire nagyobb befolyást nem gyakorolt s ennyi követelésekre alkalmat nem adott, mint jelen korszakunkban. - Minek tulajdonítható ez?

Az *első ok*: azon előmenetel, melyet Europa nemzetei a műveltségben tettek. Valamint az egyesnél saját személyiségének öntudata az első lépés, melylyel elméleti kifejlődése kezdődik, s minden haladás, melyet e kifejlődésben tesz, csak ezen öntudat tisztább felfogásához

vezet: úgy van ez nemzeteknél is, s lehetetlen, hogy azon arányban, melyben műveltebbekké válnak, bennök egyéniségöknek azaz nemzetiségöknek érzete ne ébredjen fel.

A második ok: azon logikai összefüggés, melyben a nemzetiség eszméje azon eszmékkal áll, melyek a XVIII-ik században a politika s társadalom mezején uralkodókká váltak.

Ha akkor, midőn a souverainitás egyesek tulajdonának tekintetett, kiknek jogai a magánjog elvei szerint íteltettek meg, úgy, hogy csaknem minden létező állam az uralkodó család örökösödési jogának és szerződéseinek köszöni alakulását, ha, mondom, akkor, midőn az Isten kegyelméből birt fejedelemség a közjognak egyedüli alapja volt a *népek egyénisége nem vétetett semmi tekintetbe* s a legkülönbözőbb nemzetiségek egy államba szorítottak össze, vagy midőn valamely uralkodó ház fiágban kihalt egy nemzet a leányörökösök között tiz részre daraboltatott föl: ebben csak azon elvek logikai alkalmazását láthatjuk, melyek akkor általánosan uralkodtak; de ép oly világos az is, hogy, miután a XVIII-ik század a *népsouverainitás* elvét állította fel, ez nem történhetett a nélkül, hogy egyszersmind a népeknek bizonyos jogosultsága el ne ismertessék.

A népsouverainitás eszméje az *egyes nép jogosultságának* eszméjét foglalja magában s minthogy a XVIII-ik század a népsouverainitás eszméjével egyszerre az *egyenlőség* eszméjét állította fel: e két eszme közös hatása szükségkép a *népek egyenjogúságának* elismeréséhez vezetett, mely e szerint nem egyéb, mint azon elveknek, melyeket a XVIII-század minden jogi viszonyok alapjául elfogadott következetes alkalmazása a népekre, melynél csak azon szenvedélyesség meglepő, melylyel az történt.

Sőt még e szenvedélyesség is természetesnek látszik, ha azon viszonyokra fordítjuk figyelmünket, melyek a múlt század végétől a legujabb időkig Europa-szerte léteztek s melyek a nemzetiségi eszme mellett napjainkban feltűnt lelkesedésnek *harmadik* s talán legfőbb okát képezik.

A tapasztalás mutatja, hogy valamint az egyesek, úgy népek is azt, mi helyzetökben kellemetlen, többnyire *egy oknak* tulajdonítják, s ennek eltávolításától várják egész üdvöket, miből az következik, hogy valahányszor hosszabb ideig egy irányban haladva, az károsnak tapasztalták: az épen ellenkezőben keresik üdvöket. Az emberi elme ellentétekben halad, s akár egyesek akár nemzetek kifejlődését észleljük, azt fogjuk tapasztalni: hogy történetöknek folyama tulajdonképen csak egymást követő reakciókból áll. Ezt tapasztaljuk a XVIII-ik század történetében is.

Valamint a középkornak vége felé, miután egyes osztályok a műveltség magasabb fokára emelkedtek, semmi nem volt érezhetőbb mint hiánya a rendnek s egy magasabb hatalomnak, mely azon kor számtalan kisebb zsarnokait féken tartsa; s valamint akkor a népek egyes osztályai örömezt föláldoztak mindent, csak hogy azon bajoktól szabaduljanak, melyeknek súlya elviselhetlenné vált: úgy a XVII-ik század végétől, miután az állam, azaz a fejedelmek korlátlansága csaknem ugyanazon következéseket idézte elő, melyeknek elhárítására alapítva volt: e hatalomnak korlátozása s a politikai szabadság kivívása állítottatott fel, mint azon panacea, mely minden létező bajok orvoslására kívántatik; s miután minden visszaélés, minden igazságtalanság, minden mi a haladásnak a XVIII-ik században utjában állt, a korlátlan királyi hatalom, egyes osztályok kiváltságai és azon visszaélésekkel állt összekötötetésben, melyek a középkorból felmaradtak: minden törekvés kizárólag csak ezeknek megsemmisítésére irányoztatott s minden egyéb érdekek háttérbe szorítottak.

De ezen érdekek, habár feledve, azért nem kevésbé léteztek, s mihelyt a nagy mozgalom, mely a szabadság s egyenlőség nevében kezdetett meg: legalább negatív céljait elérte, azaz mihelyt az államnak középkori szervezetét felbontotta: ezen érdekek, melyek e nagy átalakulásnál tekintetbe nem vétettek, léptek előtérbe s közöttök a *nemzetiség érdekei* is.

Mi ezen átalakulást, melyen a múlt s jelen század alatt Europa keresztül ment, különösen jellemzi, ez azon befolyás korlátlansága, melyet arra a tudomány gyakorolt. Más forradalmak, melyeken egyes országok keresztül mentek, egyes visszaélések, bizonyos osztályok vagy fejedelmek ellen voltak irányozva, s mihelyt céljokat elérték legfőlebb hasonló bajok visszatérése ellen garantiákat állítottak fel. A XVIII-ik század forradalma nem egyes visszaélések megszüntetését, hanem, a tudomány által felállított elvek nyomán, egy egészen új rendszer megalapítását, - az egész világnak tudományos teoriák szerint új rendezését tüzte ki céljául s ennek követésében oly kiméletlenséget tanúsított, minőre a korlátlan fejedelmi hatalom korszakai nem mutatnak példát.

Az egész fejlődés, mely politikai tekintetben az utolsó századok alatt történt, nem egyéb, mint a centralisatio elvének kiterjesztése s megszorítása azon autonomiának, melylyel a középkor alatt az egyes tartományok, városok sőt egyes nemesek birtak; de a fejedelmek míg az állam hatalma csak általuk és saját érdekökben gyakoroltatott, érintetlenül hagyák legalább azt, mi által magukat korlátolva nem érezték. Mióta azonban a törvényhozás a nép kezébe ment át, s a kormány majoritások nevében gyakoroltatott: a centralisatió elve kiterjesztetett mindenre. Mi az államnak teljes egységével össze nem fért, - mi az országos többség korlátlan hatalmát szűkebb körökbe szoríthatá, - mi az egyenlőséget sőt mi az egyformaságot zavarhatá, mely a kornak ideálja vala, mindez mint az örök igazság s az emberiség elévülhetlen jogainak sértése s jólétének akadályá tekintetvén, ha nem támadtatott is meg, legalább olyannak vétetett, mi a törvényhozónak figyelmét nem érdemli; s ide tartozott főként az állampolgárok nemzetisége is. Századunk e tekintetben csak azon irányt követte, melyet a XVIII-ik század elébe jelölt, s nem szenved kétséget, hogy a nemzetiség elve a keresztény civilisatio egész lefolyása alatt soha inkább lábbal nem tapodtatott mint a forradalom után támadt nagy háboru s a bécsi congressus alatt, mely ezt követé. - Bámulhatjuk-e tehát, ha mint mindig, úgy most azon érdekek nevében, melyek a létező viszonyok által leginkább sértettek, reactio támadt e viszonyok ellen s az államszervezet, melyet a XVIII-ik század a jogegyenlőség létesítésére állította fel, de mely csak a többség absolut hatalmát biztosítja, épen a jogegyenlőség nevében támadtatott meg, oly országokban, hol több nemzetiség együtt lakik s azok, melyek kisebbségben vannak a majoritás korlátlan hatalma által kifejlődésökben akadályozva érezték magukat.

Világos ezekből, hogy ama nagy nemzetiségi mozgalom, melynek közepette élünk, s mely egyes államokat, sőt Europa egész politikai rendszerét veszélylyel fenyegeti, csak oly okoknak tulajdonítható, melyeknek hatását kijelölhetjük s épen úgy mint azon mozgalom mely a királyi hatalom érdekében a középkori államviszonyok ellen, s mint az mely később a szabadság s egyenlőség érdekében az absolut királyi hatalom ellen támadt, csak egy új lépés ugyanazon irányban, melyet az emberiség haladásában követ, miből a legnagyobb valószínűséggel azt következtethetjük, hogy valamint az okok között, melyeknek ezen eszme és más korszakok uralkodó eszméi befolyásukat köszönik a legnagyobb analogia létezik: úgy hasonló analogiát fogunk tapasztalni azon eszme következéseire nézve is.

Mint minden eszme, mely a történelem egy vagy más korszakában uralkodóvá vált, úgy a nemzetiségi eszme maga után fogja vonni szükséges következéseit s nincs földi hatalom, mely eszközölhetné, hogy az kifejlődésünkre nagy és elhatározó befolyást ne gyakoroljon.

De mint más eszméknél, úgy itt e befolyás csak addig terjed, míg a követelések, melyek az eszme nevében tétettek, azon iránynyal, melyet, civilizatióink haladásában követ, ellentétbe nem léptek.

És mint más eszméknél úgy itt is e befolyás soha nem terjed annyira hogy minden állami s társadalmi viszonyokat rögtön megváltoztasson s minden fennállót átalakítson.

Ezen eszme befolyásának nagysága és iránya is azon állapotoktól függ melyek között az eszme létesítése az egyes országokban megkísértetik, s valamint a nemzetiségi eszme ezekre módosító hatást fog gyakorolni: úgy ezen állapotok hasonló ellenhatást gyakorolnak azon formára, melyben a nemzetiségi eszme valósitása lehetséges.

Ez utóbbiból világos, hogy a nemzetiségi eszme valószínű következéseiről s azon módokról, melyek szerint a nemzetiség nevében tett követelések valósithatók, csak úgy szólhatunk alaposan, ha e kérdést nem általánosságban, hanem ha azt egy bizonyos ország vagy állam különös viszonyainak szempontjából tárgyaljuk, - s ez az, mit a következő fejezetekben megkísérlünk.

III. A nemzetiség eszméje Magyarországon.

Nincs ország, melynek helyzetére a nemzetiségi kérdés elhatározóbb s általánosabb befolyást gyakorolna, mint hazánk.

Mindenütt, hol újabb időben nemzetiségi mozgalmakat találunk: azok egy irányt követnek. Német- s Olaszországban a nemzetiségi követelések csak a faj- s nyelv egységére, Lengyelországban csak a historiai jogra hivatkoznak: nálunk a két irány egyszerre lép fel, s míg az ország a birodalom - s Horvátország Magyarország irányában önállásának jogosultságát a történelemre alapítja: addig Magyarország, Erdély s Horvátország külön körében az oláhok, slávok, németek, szerbek, oroszok külön nyelvek s származásuk nevében oly követelésekkel lépnek fel, melyek a történelmi joggal ellentétben állnak; s tuzás nélkül elmondhatjuk, hogy a nemzetiségi eszme sehol nem állított fel oly formában, melyre hazánkban példát nem találunk. - E sajátos állapot történelmi fejlődésünk következése s azért hogy a nemzetiségi kérdéstről alaposan szólhassunk: szükséges egy rövid tekintetet vetnünk hazánk multjára s azon viszonyokra, melyek között e kérdés nálunk keletkezett.

A terület, mely most hazánkat képezi, századokon át a keletről nyugot felé nyomuló népeknek harczmezőül vagy állomásül szolgált, melyen azok egy időre megpihentek, míg új, utánok nyomuló népár által ismét tovább nem szorítottak. Így történt, hogy elődeink, midőn a népvándorlásnak korszakát bevégezve e téren megjelentek, itt a legkülönbözőbb népeknek töredékeit találták, nagyobb részben a sláv fajhoz tartozókat, de melyek még sehol nagyobb tömör nemzeteké nem alakultak. Ezen állapot kétségbevonhatatlan hatást gyakorolt a magyar birodalom megalapítására. - Valamint észak- s keletnek a Kárpátok, dél- s nyugotnak a még fennálló keleti s a már alakult német birodalom jelölték ki azon határokat, melyeken túl elődeink egy századig folytatott vitéz hadjárataik által uralmokat nem terjesztheték, úgy az, hogy e nagy tartományt oly rövid idő alatt elfoglalták s határai között egy erős birodalmat alkothattak, főként annak ethnographiai viszonyaiban találja magyarzatát. Mert a helyen, melyet megszálltak egy nagyobb államnak alkotása szükséges vala, s mert a különböző néptöredékek, melyek az országot előbb birták, arra alkalmasoknak nem mutatkoztak; azért sikerült a kaczagányos apáknak az, miután más, számra nagyobb s vitézségre hasonló népek hasztalan törekedtek. A magyar hódítás csak azon ragasz, mely e különböző anyagú darabokat egy egészé egyesíti, de a nélkül, hogy a közöttök létező különbségeket megszüntetné, - és kétségtelen, hogy a magyar birodalom már keletkezésénél különböző nemzetiségeket foglalt magában.

Ezen állapot történetünk első századaiban nem változott s ez természetes. Míg a hódító faj korlátlanul uralkodik: nincsen ok, melyért nemzetiségét, mely kiváltságainak alapja, másokra terjeszteni kívánná, s a magyar nép szintúgy, mint azok, melyeket meghódított, nem álltak a műveltség oly fokán, hogy közülök bármelyik a többi nemzetiségeket asszimilálhatta volna. Történetünk első századai e részben nem különböznek más országokéitól, tudjuk, például, mennyi idő kellett, míg a hódító norman a szászszal egybeolvadva a hatalmas angol nemzetet képezé. Feltűnő csak az, hogy a helyzet, melyben a különböző nemzetiségeket történetünk kezdetén találjuk, később is ugyanaz maradt, és történetünk talán semmiben sem különbözik inkább más népekétől, mint ebben.

A középkor vége felé majd a fejedelmek, majd az egyház törekvéseinek következtében csaknem mindenütt tömör nemzetiségek alakulnak s hol e törekvések egyes országokban nem

sikerültek, ott a különböző nemzetiségek, mint ellenségek állanak egymással szemközt. - Hazánk e részben kivételt képez, s azon pillanattól, melyben a kereszténység behozatott a mohácsi vészig nem találunk törvényt, nem mutathatunk föl egy okmányt, melyből csak a leg-távolabbi szándok tűnnek ki, hogy az ország különböző nemzetiségei egygyé olvasztassanak, vagy azoknak bármelyike elnyomassák.

Hazánk e részben Franciaországnak egyenes ellentétét képezi. Mig ott *Suggertől* XIV-ik *Lajosig* minden kitünő egyéniség mely az ország felett uralkodott különböző utakon csak a francia nép egységének megalapításán dolgozott: addig nálunk az államhatalom csaknem szakadatlanul az ellenkező irányban működött.

Mínta a nézet, melyet szent István fiának adott tanácsaiban kimond hogy „egy nyelvű s szokású ország gyenge! - unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est” (Decret. lib. I. Cap. 6. §. 3.) utódai által kormányzási szabályul fogadtatott volna el: a királyi hatalom nem az ország különböző népeinek assimilatioján dolgozott, sőt inkább abban kereste feladását, hogy a birodalom egyes részeinek sajátosságai feltartatván, a viszony, melyben azok a koronához állnak, ne változzék meg.

Távolabb vezetne, ha királyaink ezen eljárásának okait fejtegetném. A tény tagadhatatlan, s akár azon viszonyra fordítjuk figyelmünket, melyben a korona egyes tartományai az országhoz álltak, akár a különböző nemzetiségeknek állását tekintjük az ország határain belől, azt fogjuk találni, hogy valamint ott az egyes tartományok autonómiaja, úgy az országban lakó különböző nemzetiségek sajátosságai az ország egységének nevében soha nem támadtattak meg s hogy ha a magyar faj kitüntetésben részesült, az csak abban áll, hogy állása soha különös törvények s kiváltságok által nem biztosított.

Magyarország bel- s külpolitikája sok módosításokon ment keresztül, de e tekintetben nem; s monarchiánk kezdetétől a mohácsi vészig ugyanazon elveket találjuk alkalmazva, melyeknek egy részről ugyan azt köszönhetjük; hogy mig a középkor alatt más országokban csaknem mindenütt hatalmas hűbéreseket provinzialis vagy nemzetiségi érdekekre támaszkodva, az államot veszélybe ejték, nálunk az állam egységéről, a korona feloszthatatlan hatalmáról oly tiszta eszmék léteztek, minőket a XVI-ik század előtt Európában sehol nem találunk; mely eljárásnak azonban egyszersmind azon másik következtése vala, hogy a magyar birodalom más országokkal szemközt egy compact egészet képezett ugyan, - de nemzetiségi tekintetben soha *egygyé* nem válhatott s függetlenségének századaiban a mohácsi csatáig mindig csak mint *politikai nemzetiség* tűnik fel.

A török uralom s azon nagy változások, melyek állami létünkben az által idéztettek elő, hogy közös fejedelmek által az osztrák-habsburgi ház örökös tartományaival összeköttetésbe jöttünk szinte nem változtatták meg e tekintetben helyzetünket.

A nagy ellentét, mely a kereszténység s izlam között létezett, háttérbe szorított minden egyebet s így a külön nemzetiségi érdekeket is, s a hosszú küzdelem, melyben az ország annyiszor megtámadott önállását s régi alkotmányát megvédte, méginkább kifejté e hon különböző ajku lakosaiban az ország politikai egységének öntudatát, nemcsak a külföld hanem az örökös tartományok irányában is, kiknek lakóival e hon polgárainak egy része faj s nemzetiség tekintetében közel rokonságban állt.

S ebben fekszik a nagy különbségnek magyarázata, mely nemzetiségi tekintetben hazánk s más országok között a jelenben létezik.

Europának minden országai különböző nemzetiségekből alakultak; de ezen különbségnek többnyire kevés nyomai maradtak fel. Az uralkodó nép majd magasabb műveltsége, majd erőszak által - minőt például a német rend a slavok németesítésére használt - magába olvasz-

totta a többieket s különböző népek töredékeiből nagy, tömör nemzetek alakultak. - Nálunk ily eljárás az újabb időkhöz nem is kísértetett meg, s mégis daczára a faj s nemzetiségi különbségnek, mely e hazában mindig létezett, nincs talán ország, melyben a nemzetiségi kérdés az újabb időkhöz kevesebb zavarra adott volna alkalmat, s ha azt, hogy Magyarország lakói eredetükre nézve különböző népekhez tartoznak s különféle nyelveken szóltak mindig *mint tényt* nem tagadhatjuk, el kell ismernünk azt is, hogy e tény történetünk folyamára a legújabb időkhöz nem volt semmi befolyással.

Újabb időben multunk egyes legkitünőbb férfiainak nemzetisége tudományos vitákra adott alkalmat. Voltak kik a Zrinyiek dicsőségét a horvátoknak a Hunyadiakét az oláhoknak követelték s maga Dugonics tuzásig vitt lelkesedésének daczára, melylyel a magyar nemzethez ragaszkodott, nevének hangzása után a szerbekhez számított; de épen, ha ezen állítások helyesek, nem bizonyítja-e ezen férfiak élete, a vér, melyet a hazáért ontottak, a hely melyet irodalmunkban elfoglaltak, hogy a szellem, mely jelenleg ezen vitákra alkalmat ad, előttök ismeretlen vala.

Nehéz időkhöz mentünk keresztül. A pártviszály sehol véresebb nyomokat nem hagyott maga után, mint hazánkban, s az ország polgárai sokszor fegyverben álltak egymás ellen.

Különbözők voltak e küzdelmek okai. A vallás, a trónörökösödés, a jobbagyok és urak közötti ellentét, egyes dynasztiák nagyravágyása - egy szóval mindaz mi más országokban pártviszályra adott alkalmat, vérrel áztatta hazánkban téreit. Csak egy van, mit, ha történetünk e sötét lapjain végig megyünk, az újabb időkhöz nem találunk: azt, hogy e viszályoknak a nemzetiség kérdése szolgált volna alap okául.

Mikor Árpád háza kihalt s mikor a felséges ausztriai ház a magyar királyi székre emeltetett, a pórhad, a vallási és polgárháborúk nehéz időszakában az anjoui ház pártolói s ellenei, hívei Ferdinándnak s Zápolyának, a pór és nemesség, a katholicusok s protestansok - Magyarország egyik fele a másikkal álltak szemben; - *de egy nemzetiség a másikkal soha!* Történetünk bármily részére fordítsuk figyelmünket a pártok érdekeik s meggyőződéseik és nem nemzeti-ségeik szerint csoportosultak s nincs eset, hogy egy vagy a másik párt a hazának csak egy ajkú polgárait foglalta volna magába, melylyel a többiek szemben álltak. - E hon külön ajkú lakói nyolcz századon át egy ország polgárainak érezték magokat, kik nyelvökre nézve slávok, oláhok, németek maradtak, de soha egy perczig nem szüntek meg *magyarok* lenni, s kiknél a szívósság, melylyel saját nyelvökhöz ragaszkodtak a hazának egységét soha nem veszélyeztette; mert valamint a másfél százados török járom alatt, úgy később is minden egyes nemzeti-ség saját szabadságának biztosságát csak a közös haza hatalmában s szabadságában kereshet.

A hatás, melyet a nemzetiségi kérdés kifejlődésünkre gyakorol, csak az újabb idővel kezdődik; s ha azon viszonyokat tekintjük, melyek a mult század végétől kifejlődtek: nem nehéz ennek okait feltalálni.

Magyarország a XVIII-ik század szellemi mozgalmában csak kevés részt vett, s azért sem a népsouverainitás sem az egyenlőség elve a nemzetiség eszméjének ébresztésére nálunk közvetlenül nem gyakorolhatta azon hatást, melyet az előbbi fejezetben kijelöltünk.

Kétségtelen, hogy azon összeköttetésnél fogva, mely a nyugoti egyház köréhez tartozó népek szellemi kifejlődésében létezik, a lelkesedés, mely a mult század végével a nemzetiségi eszme iránt több helyen támadt: nálunk sem maradt befolyás nélkül; s valamint Kazinczy- s társainak tevékenysége Németország irodalmi törekvéseivel világos összeköttetésben áll: ugy tagadhatatlan azon hatás, melyet nemzeti irodalmunk a magyar nép öntudatának emelésére gyakorolt; nem kevésbé bizonyos azonban az is, hogy e hatás, főképez kezdetben, csak e hon magyar népességére s ennek körében is csak a műveltebb osztályokra terjedhetett ki, s hogy az

általános befolyás, melyet a nemzetiségi eszme később az egész nemzetre nyert, más *okoknak* tulajdonítandó.

Az *első* ezek között a haladás, melyet e hazában lakó külön ajkú népek a civilizációban tettek, mely szükségkép az ország nem magyar nemzetiségei között is a nyelv s irodalom művelését vont maga után.

A *második* a szomszéd országokban történt nemzetiségi mozgalmak s a faj- és nyelvbeli rokonság, melyben hazánk polgárainak egy része ezen országok népével áll.

A *harmadik* a diák nyelvnek a törvényhozás és közigazgatás körében elhagyása, mely által az ország magyarul szóló polgárai oly előnyben részesültek, melylyel előbb nem bírtak.

A *negyedik* a politika mezején tett gyors haladás, mely a nemzetiség eszméjének kifejlődésére nálunk közvetlenebb hatást gyakorolt, miután a privilegiált osztályoknak nagyobb része tényleg a magyar nemzetiséghez tartozván, az ellentét, mely politikai vitáink korszakában az ország nemes és nem-nemes osztályainak érdekei felett támadt, a nemzetiségi különbségnek érzetét élénkebbé tevő.

Az *ötödik* végre azon befolyás, melyet democraticus átalakulásunk óta e hon minden ajkú s nemzetiségű lakói a közügyekre nyertek.

Ha a dolgok természetében fekszik, hogy minden nemzet, mihelyt a miveltségnek bizonyos fokára emelkedett, saját nyelvének s irodalmának művelésére fordítja figyelmét, s ha e szerint azon buzgalomban, melyet a magyar nemzet a múlt század végével ezen irányban kifejtett, semmi meglepő nincsen: ugyanez áll az e hazában lakó más nemzetiségek hasonló törekvéseiről is; s valóban nem bámulhatja senki, ha, miután törvényeink e hon minden polgárainak teljes egyenlőségét kimondák: ezen elvnek tetteges alkalmazása nemzetiségi tekintetben is követeltetett s pedig ép oly általánosan s feltétlenül mint azt minden, az egyenlőség nevében tett követeléseknél tapasztaljuk. Mindez a dolgok természetében fekszik s ha Magyarországnak sajátos helyzetét s azon viszonyokat vesszük tekintetbe, melyekben e hazában lakó különböző nemzetiségek nem a törvény értelmében, hanem tetteges egymáshoz álltak: még azon szenvedélyesség által sem lepetünk meg, melylyel e kérdés nálunk is csaknem keletkezésétől mindig tárgyaltatott.

Hazánk, mely három századnál tovább fejedelmének egysége által az osztrák birodalommal szoros kapcsolatban állt, nem csak törvényeinek értelmében, de tényleg önálló országnak érzé magát, mely csak saját kormánya által hazai törvényei szerint kormányozható, s mely ezen különállásához annál inkább ragaszkodott, miután benne azon alkotmányos szabadságának biztosítását látta melyet a birodalom többi részei akkor még nem élveztek.

Hogy ezen önállás annyi veszélyek s megtámadások között eddig megtartatott az csak az egyetértésnek vala köszönhető, melyet a nemzet alkotmányának védelmében eddig tanusított; s ki hazánknak helyzetét önámítás nélkül tekinté, annak azon meggyőződéshez kelle jutnia: hogy Magyarország léte veszélyben forog, mihelyt a hazafiui érzés, mely e hon minden polgárait egy egészszé forrasztá, elvész. Bámulhatjuk-e? - ha, midőn azon érdekeltég, mely az ország lakói között saját nemzetiségök iránt támadt, a közös hazának szeretetét mindinkább háttérbe szorítá, és a nemzetiség nevében oly követelések tétettek, melyek az ország egységével látszólag ellentétben álltak: a nemzetiségi törekvések nálunk több ellenszenvvel fogadtattak, mint máshol? bámulhatjuk-e, hogy irányukban néha igazságtalanok valánk s egyesek fondorkodásainak vagy mesterségesen szított agitációnak tulajdonítottuk azt, mi csak a dolgok természetes kifejlődésének csak a legnemesebb s a mieinkkel rokon érzelmeknek következése vala.

Ellenben, ha meggondoljuk, hogy, ámbár törvényeink soha a hazában lakó nemzetiségek között különbséget nem állítottak fel s mindenki - bármily nemzetiségnek fia - a szerint részesült az ország jogaiban és terheiben a mint a kiváltságos vagy nem kiváltságos osztályokhoz tartozott: mégis e kiváltságos osztályok tényleg nagy részben magyarokból álltak; - nem természetes-e, kérdem az is, hogy ez ország különböző nemzetiségű lakosai között a magyarok iránt sok helyen bizalmatlanság sőt ellenszenv mutatkozott? Ezen bizalmatlanság kétségen kívül igazságtalan vala, főkép azon pillanatban, midőn a magyar nemesség lemondva előjogairól, hazája minden lakóit egyenlő szabadságban részesíté; de nem a multnak nem azon helyzetnek szükséges következése-é ez, melyben e hon nem kiváltságos osztályai századokon át éltek, s melynek emlékeit az utolsó évek jótéteményei nem törölhatték le.

Igaz, hibák követték el részünkről és az egyes nemzetiségek részéről is: mi védelmünkben mint ők követeléseikben többször túlléptünk a határokon, melyeket az ország egységének s az egyes nemzetiségek szabad kifejlődésének érdeke előnkbe szabtak; és kétségtelen, hogy ha ezen hibáktól óvakodunk s azok kik egyetértésünkben célzataik akadályát látták e hibáinkat ügyesen nem használják fel: sok keserűséget és szenvedést kerülhattünk volna ki; de az, hogy a nemzetiségi kérdés elmellőztessék s egész kifejlődésünkre elhatározó befolyást ne gyakoroljon: nem függött senkinek ildomosságától s az előzményeknek ép oly szükséges következése, mint az, hogy e hon különböző ajkú lakói, bár mennyire lelkesüljenek saját nemzetiségök iránt, legalább nagy többségben most is a közös haza gyermekeinek érzik magokat, melynek jóléteért és szabadságaért minden áldozatra készek.

Sajnos, hogy épen midőn egyetértésünkre legtöbb szükségünk vala, közöttünk e kérdés fölmerült. Haladásunk akadályát láthatjuk benne, s jövőnknek veszélyét; de valamint az előadottakból láthatjuk, miként az, hogy e kérdés közöttünk fölmerült, nem egyesek hibás vagy bűnös eljárásának, hanem egész multunk s jelen viszonyaink szükséges következése: ugy meg kell győződnünk arról is, hogy a veszélyt, mely ez által támadta, nem kerülhetjük ki, ha e kérdést mellőzzük, vagy annak tárgyalását akadályozzuk, hanem csak ugy, ha azt megoldjuk.

Jövők e kérdés szerencsés megoldásától függ s meggyőződésem hogy ez hatalmunkban áll.

IV.

Hazánkban a nemzetiségi kérdésnek csak oly megoldása czélszerű, mely mind a politikai mind a nyelvi nemzetiség nevében tett méltányos követeléseknek megfelel.

Szomorú, de általános tapasztalás, hogy minden kérdés, mely hosszabb ideig politikai vitatkozások tárgyaul szolgált: végre oly formában állittatik fel, melyben annak megoldása a legnehezebb. Ez történt a nemzetiségi kérdésnél is. Egy részről oly követelések tétettek, melyeknek teljesítése az állam feloszlását voná maga után, másik részről a jogalapként elfogadott egyenlőségi elvnek legtermészetesebb következesei tagadtattak meg, és bizonyos, hogy e kérdés sokak által úgy tárgyalatik, mintha nem annak megoldása, hanem az lenne czéluk, hogy a surlódások, melyekre az alkalmat adott, kiengesztelhetetlen gyűlöletté fejlődjenek ki. Miután a vita oly érdekek körül forog, melyek legnemesebb érzelmeinkből erednek, a szenvedélyesség, melylyel az folyik talán természetes, de épen azért kettősen szükséges: hogy, kerülve mindent mi bárkinek érzéseit sérthetné, azt tisztán tárgyilagosan fogjuk fel.

A rövid visszatekintésből, mely által a nemzetiségi kérdésnek fejlődését hazánkban felvilágosítani iparkodtam, - két tényről győződhattunk meg.

Az első: hogy ámbár e hon lakosainak nemzetiségi különfélesége, *mint tény* mindig létezett, ez az ország egységének érzetét a legujabb időkig nem akadályoztatá, sőt hogy az egész középkor alatt alig találunk államot, melyben ezen érzet oly tisztán ki vala fejlődve mint hazánkban.

A második: hogy azon mozgalom, mely a nemzetiségi kérdés körül ujabb időben támadt, nem mesterséges agitációnak, hanem több, a dolgok természetes folyamából kifejlett okoknak eredménye.

Ebből világos, hogy azon két, látszólag ellentétes irány, melyet hazánkban a nemzetiségi mozgalom követ, s melyeknek egyike az ország politikai egységének (a historiai nemzetiségnek) másika a faj- s nyelvi nemzetiségeknek jogosultságára hivatkozik: egy iránt a dolgok természetében fekszik.

Megengedem, tuzásokot találhatunk mindkét irányban, melyek csak a vita hevének, vagy mesterséges agitációnak következesei; de nem kevésbé bizonyos: hogy e mesterséges agitatio s e szenvedélyesség mellett oly törekvések léteznek, melyeket tisztelnünk kell, s hogy a mozgalom maga e tuzások daczára is azért nem kevésbé természetes. Valamint a közösségnek érzete, mely egy ezred évi együttlét után e hon polgárai között támadt: rögtön nem enyészhetett el; úgy az, hogy a nagy nemzetiségi mozgalom, mely egész Európát áthatja, hazánkat érintetlenül nem hagyá: valóban senkit nem lephetett meg.

E két iránynak egyike egész multunknak, a másik az ujabb időben kifejlett viszonyainknak szükséges következe, mindkettő egyaránt jogosult s ezért olyan, melynek elnyomása nem fekszik senkinek hatalmában s ebből azon következtetést vonhatjuk le:

hogy a nemzetiségi kérdés hazánkban véglegesen csak úgy tekintethetik megoldottnak ha annak megoldása mind e két iránynak megfelel s a politikai s nyelvi nemzetiség nevében tett méltányos követeléseknek egyiránt eleget tesz.

Ha ezen irányok egyikét mellözve kizárólag csak a politikai vagy kizárólag a nyelvi nemzetiség igényeit méltatjuk figyelmünkre: a veszélyek, melyek a nemzetiségi kérdés által hazánkat fenyegetik más térre helyeztetnének át, de nem szüntetnének meg. A mellözött igények nevében ily esetben reactio támad, mely annál veszélyesebb miután nézetem szerint

az ily egyoldalú eljárás mellett ezen irányok egyikét sem elégíthetjük ki állandóan s hogy ezt belássuk nem szükséges egyéb, mint hogy azon következtetéseket fontoljuk meg, melyeket a magyar állam feldarabolása az egyes nemzetiségekre s az egyes nemzetiségeknek folytonos elégedetlensége a magyar államra szükségkép maga után vonna.

Már fentebb említém, miként azon történeti tény hogy Magyarország uralmát jelen határain túl állandóan soha sem terjesztheték ki, geographiai helyzetén kívül főképp ethnographiai viszonyaiban találja magyarázatát s ugyanezen okoknak tulajdonítható az is, hogy e hon, miután a török uralom alatt három részre szakasztott, a látszólag legkedvezőtlenebb körülmények között végre mégis ismét egy egészé alakult.

Miután a tért, mely a kárpátok hegyköre által geographicus egészszé válik, nem egy nagy nemzet, de több különböző népek lakják, melyeknek mindegyike számra csekélyebb semhogy geographicus határok nélkül saját függetlenségét feltarthatná: csak a magyar birodalom egysége azon paizs, mely alatt valamennyien biztosságukat kereshetik.

Több sláv íróban olvassuk: hogy a magyar népnek letelepedése a legnagyobb csapás, mely a sláv nemzetet valaha érte. Szerintök a magyar faj egy ék, mely a sláv nemzet testébe veretett, s északi ágainak a déliekkeli egyesülését megakadályozá. - Nékem úgy látszik hogy e nézet azon sokszor előforduló tévedésen alapszik, melylyel az újabb kor eszméit elmúlt századokra alkalmazzuk s egyes események megítélésénél nem az akkor létezett, - hanem jelen állapotainkat vesszük tekintetbe.

Nem vizsgálom mennyiben általános a sláv népek között egységöknek eszméje még napjainkban is. Ha az orosz és lengyel nemzetnek egymás közötti viszonyait s azon ellentéteket tekintjük, melyek a sláv törzs egyes kisebb ágai között most is léteznek, talán nem csalódunk, midőn azon meggyőződésünket fejezzük ki: hogy az összes sláv törzs egységének eszméje a népek kedélyére most sem bír azon hatással, melyet annak némelyek tulajdonítanak.

A középkorra nézve kétségtelen ezen állítás s hogy erről meggyőződünk nem szükséges más mint hogy figyelmünket azon viszonyokra fordítsuk, melyekben a nagy sláv törzs különböző ágai ezen időszak alatt álltak oly helyeken, hol azok semmi idegen elem által el nem választva közvetlen érintkezésben maradtak. Mert miután a történet azt mutatja hogy a slávok sehol nagyobb államokká nem egyesültek, s hogy a közöttök fennállt ellentétek századokig tartó érintkezés után is fenntartották magokat s ott hol körükben nagyobb államok alakultak, ez idegen elemek közbejöttével történt: talán nem csalódunk, ha feltesszük, hogy az ösztön nagy államok alkotására nem tartozik a sláv népeknek a történetben nyilvánuló tulajdonaihoz, - s hogy ha a magyarok Pannoniát soha nem foglalják is el, a sláv törzs azon részének története, mely itt lakik, valószínűleg ép úgy folyt volna le, mint más országokban.

Nem azért hozom fel ezeket, hogy azon fajoknak, melyek nagyobb államok alkotására a slávoknál több képességet mutattak, felsőbbiséget tulajdonítsak. - Valamint a költői szellem, mely a sláv népeknél oly kiválólag nyilatkozik, vagy a kitűnő képesség, melyet a german faj a speculativ tudományhoz mutat, nem jogositja fel őket arra, hogy mások szellemi képességét lenézzék: úgy azon hajlam, melyet valamely nép a társadalmi alakulás egy bizonyos formájára tanúsított, szinte nem bizonyítja abszolút felsőbbiségét.

A tulajdonok, melyeknek összesége az emberi nem haladását eszközölte s eszközli, nem egyes népek, hanem az összes emberiség tulajdonai; s a hajlam, melyet a sláv fajknál a helyhatósági alakulásra találunk, kétségen kívül ép oly lényeges arra, hogy társadalmi viszonyaink azon tökélyre emelkedjenek, melyet az emberi nem jóléte és szabadsága kíván.

Csak azon történelmi tényekre akartam figyelmeztetni az olvasót, melyekből valószínű, hogy őseink foglalása nem az egyedüli körülmény, mely hazánk terén egy nagy sláv állam

alakulását akadályozá, s hogy ha elődeink Európában nem jelennek meg, ennek, hihetőkép, csak az lett volna következése, hogy a Kárpátok és Adria között semmi nagyobb állam nem alakul, mit föltéve, el kell ismernünk azt is, hogy ezen esetben az egyes kisebb nemzetiségek sorsa, melyek hazánkat lakják, alig lehetett más annál, melyre a középkor alatt a német faj szomszédságában lakó minden kisebb nemzetiségek jutottak. A nyugot-északi sláv népek jelen helyzete s azon tevékenység, melyet a német császárok a XI-ik században s később kifejtettek, hogy Magyarországot birodalmukhoz csatolják, - nem hagynak ez iránt semmi kétséget; s ki a multat elfogulatlanul tekinti: bé fogja látni, hogy ezen törekvések a középkor alatt csak a magyar állam egységén törtek meg, mely az ellenállást lehetővé tévé.

És vajjon nem egészen hasonló-e helyzetünk a jelenben sőt a jövőben is?

A hová tekintetünket fordítjuk Európában mindenütt nagy államokat találunk, melyek alakulásukat nagy nemzetiségeknek köszönik, vagy ily államok alakítására való törekvést, mely ha Olaszországban célját egészen még nem érte is el s Németországban csak most kezdődik, később vagy előbb, de bizonyosan hasonló államok alakulását fogja vonni maga után.

Nálunk ily törekvés lehetetlen. Az ethnographiai viszonyok nem engedik, hogy Europa e részében nagyobb állam alakuljon, mely csak egy nemzetiséget foglaljon magába; de vajjon egy nagyobb állam alakulása kevésbé szükséges-e azért? Vajjon azon kisebb népek, melyek e tért betöltik, az ellen: hogy hazájok hatalmas szomszédaik küzdterévé, ők magok terjeszkedési vágyaiknak zsákmányaivá ne váljanak, miben kereshetik biztosságukat, mint szinte egy nagy állam alakulásában? s ha ez csak egyesülések által, csak úgy érethetik el, ha e számra kisebb népek, feltartva saját nemzetiségöket, hatalmas szomszédaikkal szemben egy felbonthatatlan állami egészszé állnak össze: vajjon található-e oly combinatio, mely e célnak jobban megfelelné, mint ha azon tartományok egysége feltartatik, melyeket szt. István koronája összefoglal? - nem csak azért, mert bármily kiterjedésben képzeljük magunknak az államot, melynek alakulását e különböző nemzetiségek biztossága kívánja, századok kellenének, míg annak egyes tagjai között az öszvetartozásnak oly erős érzete s oly cohaesio támadjon, minőt hazánk ezredévi története előidézett; hanem azért is: mert alig képzelhetünk combinatiót, mely az egyes nemzetiségeket minden elnyomás ellen jobban biztositaná. Hazánk ethnographiai viszonyai e tekintetben minden nemzetiségnek teljes biztosságot nyujtanak.

Ha hazánk külön ajkú lakosai nemzeti egyéniségöket feltartották, míg ott hol ugyanezen fajú népek egy országban a hatalmas némettel találkoztak, nyomuk eltűnt, vagy legalább kiterjedésük köre tetemesen szűkebb lett: az ok bizonyosan nem kizárólag a magyar faj nagylelkűségében, vagy felvilágosodottabb nézeteiben hanem azon arányban fekszik, mely e haza különböző népei között számuk és miveltségi fokukra nézve létezett, - s vajjon nem áll-e ez most, mint a multban? - Azon népek, melyek az országot lakják találhatnának e nemzetiségök szabad kifejtésére biztosabb garantiákat, mint itt, hol ha mindaz, mi a magyar faj tulterjeszkedési vágyairól mondatik, igaz lenne is? - az elnyomás lehetetlen! - lehetetlen pedig azért, mert e hon különböző nemzetiségei között létező számarányok az ily elnyomást nem engedik.

Világos ezekből, hogy ha az ország egysége melletti lelkesedés jelenleg főkép e hon magyar ajkú lakosai között nyilatkozik is: ez egységnek fentartása minden nemzetiségeknek egyiránt érdekében fekszik s hogy ezen egység felbontása által e hon minden nemzetiségei szabad kifejlődésök legfőbb garantiájától fosztatnának meg.

Hasonló eredményhez jutunk ha a kérdés másik oldalát tekintjük s előttem kétségtelen, hogy viszonyaink oly módton rendezése, melynél kizárólag a történelmi jogot tartva szemünk előtt, az egyes faj- s nyelvbeli nemzetiségek követeléseit nem elégitjük ki: ép ugy nem felelné meg céljának.

Miután a nemzetiségi kérdés nálunk más politikai célok eszközéül használtatott fel s a nemzetiségek nevében sokszor oly követelések tételnek, melyek az ország egységét veszélyeztetik: sokakban e kérdés megoldhatása iránt kételyek támadtak s azon nézet terjedett el: nem lenne-e legcélszerűsőbb, ha kizárólag a közös hazai érdekeit tartva szemünk előtt, az egyes nemzetiségek igényeinek kielégítésével, mely úgy is lehetetlen, nem fáradszunk. - Ha a birodalmi kormánnyal az állami kérdésre nézve megegyezünk s az az egyes nemzetiségeket ellenünk nem támogatja, ha a mesterséges agitatio megszűnik s az ország kormányába befolyást gyakorolván, a különböző nemzetiségek szószólóit hivatalok által megnyerjük: mindezen lármá s izgalom mely most aggodalommal tölt, magában megszűnik.

Ha multunkra visszatekintünk s a módra gondolunk, melylyel a nemzetiségi surlódások kiegyenlítésére tett kísérleteink visszautasítottak azok által, kik, mint hazánk különböző nemzetiségeinek képviselői léptek föl: természetesnek találjuk az elkeseredést, mely e nézet alapjául szolgál; de a nézet maga azért nem kevésbé hibás s én alig ismerem hazánk jövőjére nézve nagyobb veszélyt, mintha azt követnők.

Megengedem, hogy a birodalmi kormány, mely eddig mint az ország különböző nemzetiségeinek pártolója lépett föl, bizonyos feltételek alatt, talán az ellenkező irányban járna el. Ha az alkotmányos kérdésre nézve köztünk s a birodalom között fennálló ellentétek kiegyenlítettnek: oly törvények alkotása, melyek határaink között a magyar elem felsőbbbőségét biztosítják, talán nem fogna akadályokra találni. - A bécsi sajtó sokszor kimondta az előnyöket, melyekre a német s a magyar nemzetiség bizton számolhatnak, ha kezet fogva a birodalom többi nemzetiségeinek igényei ellen együtt lépnek fel s ha a békés megoldásnak minden reménye eltűnik s a nemzetiségek követeléseit állami fennállásunkkal összeegyeztetetlenek lévén a magyarnak választani kellene liberalis elvei vagy hazája között: talán jöhetne idő, midőn e tanács elfogadókra találna. Megengedem ezt, de meg vagyok győződve arról is, hogy saját nemzetiségünknek ily suprematiája a legnagyobb csapás, mely azt érheti; - s ki helyzetünket elfogulatlanul tekinti, osztani fogja e nézetemet.

Abstrahálok az ártól, mely nemzetiségünk ily pártfogásaért tőlünk kivántatnék; de vajjon biztosíthatjuk-e ezen úton jövőnket? A magyar nemzetiség - mit még ellenei sem tagadhatnak - oly erőt s szívósságot tanúsított, minőre az újabb kor népei között kevés példát hozhatunk fel. Kizárva a tudomány, a közélet, sőt a felsőbb osztályok társaságának köréből e nemzetiség egy fél század alatt irodalmat teremtett magának, s messze körökben hatalmas befolyást gyakorolt, midőn azon irányokat, melyek most általánosakká váltak, Europa ezen részében a magyar nemzetiség kezdé meg. Az ok, melynek ezt köszönhetjük, nem a hatalom pártolásában, hanem csak nemzetiségünk belső életerejében rejlik. Mint a cser, mely a bérczeten magánosan áll, nem védve s nem ápolva senki által csak önerejével küzdve az idő viszontagságai s a viharok ellen, melyek tövét megrázzák, ágait tördelik, de a csapásokhoz szokottat nem dönthetik meg: így nőtt, így fejlődött nemzetiségünk. Ha multunkra visszatekintünk, elég oly időszakot találunk, midőn minden jelenség nemzetiségünk vesztére mutatott, de olyat, melyben a magyar nemzetiség a hatalom kedveltje, a kormány gondoskodásainak tárgya lett volna, nem hozhatunk fel, s ha ennek tulajdonítható, hogy benne a kellő símaság talán hiányzik: ennek köszönhetjük az erőt is, melylyel az érdes törzs sokszor sértve mindennek ellent állt. Nem oly növény ez, melynek jövőjét mesterséges oltalom által kell biztosítanunk, mely csak a kormány üvegházában fejlődhetik tovább, sőt ily gondoskodás elrontaná életerejét. Vészes szabadságban állt eddig, - csak a szabadságban fejlődhetik tovább, s ki e helyett pártolást és oltalmat ad: megfosztja elemétől melyen kívül nem élhet.

Meggyőződésem az, hogy ha kizárólag a magyar nemzetiségnek specialis érdekeit tartjuk is szemeink előtt: az ily pártolás még itt sem idézné elő a megelégedést, melyet attól némelyek

várnak. A magyar nemzetiségnek, hogy megelégedjék, *szabadságra* van szüksége mindenk előtt, s ez lehetlen, ha az ország különböző nemzetiségeinek igényeit elútasítva, olly állapotokat idézünk elő, melyek csak a kormánynak repressiv hatalma által tartathatnának fel.

De vajjon csak a magyar nemzetiségnek megelégedése szükséges-e az ország jövőjének biztosítására?

1848-czal új viszonyokba léptünk, s ha vannak is, kik ezt fájlatják és vágygial tekintenek vissza az időre, melyben a nemzet a nagy europai mozgalmak körén kívül függetlenül élte napjait, mint csak az lehet, ki semmi hatást nem gyakorol: nincs senki, ki ezen állapotoknak visszahozását remélhetné, melyeknek megváltoztatása annyi dicsőség - és annyi szenvedésnek kutfeje volt. Az idő örökre eltűnt, melyben az ország sorsa egyes osztályok belátásától s hazafiságától függött s bár miként fejlődjenek ki viszonyaink, az egyet biztossággal mondhatjuk: hogy azok nem fejlődhetnek ki úgy, hogy a jogegyenlőségnek elve ismét kérdésbe vonassék. És ha ez áll: nem kell-e elismernünk, hogy az ország fejlődése, annak jóléte sőt fennmaradása ezentúl csak az ország *minden lakóinak* műveltségétől s erkölcsi becsétől függ s hogy ezen okból minden, mi által ezek az ország lakóinak egy részénél magasabbra emeltetnek, valamennyünknek egyiránt érdekében fekszik. - Én valóban nem foghatom meg azoknak észjárását, kik elismerve, hogy az országban lakó különböző nemzetiségeket politikai jogaiktól megfosztani nem lehet: mégis azoknak mivelését a házára nézve közönyösnek tartják. Miután a szabad verseny e századában hazánk anyagi jóléte nem bizonyos osztályok, hanem csak a honpolgárok összeségének míve lehet s miután azon buzgalom, mely e hon külön ajkú lakói között saját nemzetiségök kifejlesztésére támadt, tapasztalásaink szerint a műveltség általános terjedése leghatalmasabb eszközének bizonyult be: el kell ismernünk, miként az egyes nemzetiségeknek ebbeli törekvései csak közérdekeinket mozdítják elő. - Minden akadály, melyet az egyes nemzetiségek kifejlődésének elébe gördítünk: azon mértékben melyben célhoz vezet, e hazát legszebb reményeitől fosztja meg.

De ha, - mindezt mellőzve s tekintetbe nem véve azon veszélyeket sem, melyek szabadságunkat fenyegetik, ha a politikai jogok olyanok által gyakoroltatnak, kik arra a kellő képességgel nem bírnak, - kizárólag csak a magyar nemzetiség biztosítását tűzzük is ki célul: vajjon elérhetjük-e ezt oly eljárással, melynek következtében e hazának fennállása minden nem magyar lakóra nézve közönyössé válik?

Forduljunk ismét a multhoz, mely e kérdésre legjobb felvilágosítást adhat.

Alig találunk országot mely annyiszor megtámadva nem csak létét de határait százados küzdelmek után úgy megtartotta volna, mint hazánk. A nyugoti civilisatio határait állítva egész multunk nehéz küzdelmekből áll; és vajjon ha e viharos időszakra visszanézünk, az erély, melyet küzdelmeinkben, - a szívósság, melyet, ha legyőzetünk, tanúsítánk: nem azon egyetértésnek következtése-e, melylyel e hon minden lakói a közös veszélyekkel szembeálltak? - s melynek alapját csak azon meggyőződésben kereshetjük, hogy e hon fennmaradása minden lakóinak egyiránt érdekében fekszik.

Gondoljuk magunknak hazánkat e közérzület nélkül, képzeljük, hogy lakóinak egy része, hogy egyes vidékek vagy tartományok az ország elleneivel kezdet fognak, vagy hogy a közügyre nézve csak közönyösökké válnak: s vajjon tartjuk-e valószínűnek, tartjuk-e csak lehetségesnek, hogy ez annyi oldalról megtámadott ország fenállna?

A jövő, mely ránk vár hasonló e multhoz s helyzetünk mi annak veszélyességét illeti nem változott. Most, mint akkor, a nyugoti civilisatio határszélein két nagy nemzet között állunk, melynek egyike, - mint a középkorban a török - századok óta terjeszkedik s más népek romjain alapítá meg nagyságát, míg a másik számra s műveltségében Europa első nemzeteinek

egyike mindinkább hatalmának öntudatához jut, mindinkább egységén dolgozik, hogy, miután ezt megalapítá, hatalmát az egész Duna völgyére kiterjessze.

A küzdelem, melyhez Europa nagy nemzetei készülnek, határainkon fog lefolyni, s mi vár reánk? ha a rég előre látott pillanat, melyben a török birodalom felbomlik, s mely jövőnk felett is határozni fog, készületlenül talál; ha midőn minden erőnk megfeszítése szükséges, hogy önállásunkat fenntartsuk, az ország lakóinak egy része, mert méltányos igényeit kielégítve nem látja, mert az érdekközösség, mely a Duna s Tisza mentében lakó kisebb népeket a nagyobb nemzetekkel szemközt összetartásra inti, el nem ismertett, - ha hontársaink egy része, mondom, a haza jövője iránt közönyössé vált, - vagy a rokonságra emlékezve, melyben más államok népeivel áll, épen hazánk felbontásán dolgozik? - -

E kérdés bővebb fejtegetése, ugy hiszem felesleges.

Mindezekből világos, miként ha a nemzetiség kérdésére nézve *vágyaink* különböznek is, s a vita hevében mindkét oldalról néha oly követelésekkel lépünk fel, melyek egymással ellentétben állnak: *érdekeink* legalább bizonyosan ugyanazok; s miként arra nézve a mit *tennünk kell* nem lehet véleménykülönbség közöttünk. Akár az ország általános, - akár az egyes nemzetiségek külön érdekeiből induljunk ki, higgadtan meggondolva a dolgot, csak egy meggyőződéshez juthatunk s ez az:

hogy a történelmi s politikai nemzet érdekeit csak úgy biztosíthatjuk, ha minden egyes nyelvbéli nemzetiség igényei kielégíttetnek; s hogy ellenben a különböző nyelvbéli nemzetiségek igényei csak úgy elégíthetnek ki ha az ország egysége s állami léte biztosított.

Csak ha e két, látszólag ellentétes irányu követeléseknek egyiránt megfeleltünk: akkor mondhatjuk, hogy a nemzetiségi kérdés valóban megoldott.

De mielőtt azon módról szólnék, mely szerint ez eszközölhető: szükségesnek tartom, hogy egy más kérdés iránt mondjam el nézeteimet, mely szorosán véve a nemzetiségi ügynek részét nem képezi de azzal némi összeköttetésben áll s vele gyakran összezavartatik, mi által ezen úgy is eléggé bonyolodott kérdés megoldása még nehezebbé válik.

V. Horvátország.

Ama lelkesedés, mely a magyar nyelv s irodalom iránt a mult század végével támadt - Horvátországban talált leghamarább s legtöbb követőkre. Azon nehézségek, melyekre a nemzetiségi kérdés hazánkban alkalmat adott, - legelőbb Horvátországban mutatkoztak; itt formuláztattak azon követelések, - melyek a nemzetiségi elv nevében később általánosakká váltak - legelőbb.

E jelenségnek oka Horvátország autonomiájában kereshető, mely által a horvát népnél egyéniségének öntudata tartatott fel, s egyszersmind azon reactio, mely a magyar nyelv érdekében hozott törvények által más nemzetiségek között támadt, a tartományi s megyei gyűlésekben törvényes organumot talált. Ugyanezen oknak tulajdonítható azonban az is, hogy a mozgalom, mely Horvátországban a nemzetiség nevében megkezdett: itt nem szoritkozott a nyelvre; hanem áttérve a politica mezejére, azon viszonyok módosítását tűzte ki feladásul, melyek Horvátország s a magyar törvényhozás és kormány között századokig fennálltak.

Jelenleg a véleménykülönbség, mely Horvát- s Magyarország között létezik s a két ország százados egyetértését megzavarja nem nemzetiségi - hanem a szó szoros értelmében politikai kérdések körül forog; s így nem a nyelv s nemzetiségnek tett concessiók által, - hanem csak úgy mellőztethetik el: ha a két országnak kölcsönös politikai viszonyait oly módon állapítjuk meg, mely a Horvát nép igényeinek s a magyar korona érdekeinek egyiránt megfelel.

Miután hazánkban senki sincs, ki a horvát nemzetnek jogát melyet saját nyelve s nemzetisége kifejlesztésére igénybe vesz, kétségbe vonná: a nemzetiségi kérdés ezután nem kérdés köztünk s Horvátország között, hanem külön kérdése Horvátországnak szintugy, mint Magyarországnak, a mennyiben azon ország is több nyelvet s nemzetiséget foglalván magában, szintugy érdekében fekszik hogy szerb, német és olasz polgárai saját nemzetiségök tekintetében megnyugtatta érezzék magukat; - s csak nehezitheti helyzetünket, ha a két ország között fennforgó politikai vitát a nemzetiségi kérdések közé vonva, e két, ugy is eléggé szövevényes ügyet összebonyolítjuk. - Nem tartozik tehát feladásomhoz s nem is szándékom, hogy e tárgyról itt tüzetesen szóljak; s ha iránta nézeteimet röviden előadom, csak azért teszem azt: nehogy hallgatásom félremagyaráztassék.

Meggyőződésem szerint a köztünk s Horvátország között fennforgó kérdések békés kiegyenlítésére a legjobb, sőt az egyetlen mód az: ha szilárdan ragaszkodunk azon elvekhez, melyeket utolsó törvényhozásunk két feliratában e tárgy iránt felállított.

„El vagyunk határozva - így nyilatkozik első felirásunk - mindent elkövetni, hogy a félreértések elháríttassanak s tesszünk, mit az ország szétDarabolása s önállásának feláldozása nélkül tehetünk, hogy a honnak minden nemzetiségű polgárai érdeken s érzelemben összeforrijanak. - Ohajtjuk törvényeink azon rendeleteit, mik e részben akadályúl szolgálhatnak, közös érdekeink szerint, méltányosság alapján módosítani. - Nem követeljük hogy Horvátország kisebb számú képviselői ellenében a mi nagyobb számunk határozzon az általok előadandó követelések s feltételek felett. Horvátország saját territoriummal bír, külön állása van s nem volt soha bekebelezve Magyarországba, hanem kapcsolatban állt velünk s társunk volt ki jogainkban s kötelességeinkben, szerencsénkben s bajainkban osztozott. Ha tehát Horvátország most mint ország akar részt venni törvényhozásunkban, ha előbb tisztába akar jönni velünk azon

feltételekre nézve, mik mellett közjogi állását kész Magyarországgal összekötni, ha erre nézve úgy akar értekezni velünk mint *nemzet nemzettel*, nem fogjuk azt visszaútasítani.”¹

„Jelenleg kétségtelennek látszik az, hogy Horvátország tágítani kívánja azon kapcsolatot, mi századokon keresztül Magyarországhoz kötötte. Mi sokkal inkább méltányoljuk érdekeit s kívánatait, minthogy készek ne volnánk erre nézve vele bár mikor értekezletbe bocsátkozni, s e kapcsolatnak fentartása, vagy méltányos átalakítása rajtunk nem múlik. Csak ha Horvátország tőlünk végkép el akar szakadni s az osztrák tartományok sorába lépve, azoknak törvényhozása s kormányzata alatt akarna állani, mit azonban a horvát nemzet alkotmányos érzelmeinél fogva lehetők nem tartunk, mi azt nem gátolnók - hanem törvényesnek s alkotmányosnak részünkről nem tekinthetjük s bele nem egyezhetünk; mert jogositva nem vagyunk szent István koronájának birodalmát szétdarabolni.”²

Helyzetünk Horvátország irányában az utóbbi országgyűlés óta nem változott semmiben, s miután törvényhozóink akkor, midőn ezen ügyben nyilatkoztak, az ország nagy többségének nézeteit fejezték ki, a fenforgó viszályok kiegyenlítésére meggyőződésem szerint nem kívántatik más: mint hogy ezen elvekhez hívek maradjunk!

Hazánknak nincsen fontosabb érdeke; de valamint a viszony, mely a multban a két ország között fennállt, nem erőszaknak, hanem a nemzetek azon közös meggyőződésnek volt követkeése, hogy jólétök és szabadságuk összetartásuktól függ: úgy összeköttetésünk a jövőben is üdvös csak úgy lehet, ha ily talpkövön nyugszik. Csak ha a szabadság alapján egyesülünk, csak ha a hosszú viszályt úgy egyenlítettük ki, hogy azért egyik fél se legyen magát kénytelen legyőzöttnek tekinteni: akkor biztosítottuk jövőnket s habár az utolsó magyar törvényhozás nyilatkozatai azon állásra melyet Horvátország irányunkban elfoglal, látszólag semmi hatást nem gyakoroltak: kétségtelen előttem, hogy a célhoz közelebb állunk s pedig azért, mert törvényhozásunk midőn azon feltételek kijelölését, melyek alatt régi szövetségünk fenttartható Horvátországra bizta, eltávolított mindent, mi a horvát népnek önérzetét sérthetné s mert ez által a kérdést mely szenvedélyes agitációnak tárgya volt, a nyugodtabb discussio mezejére vezette át, - s e téren elfogultság nélkül tekintve helyzetünket akár a horvát, akár a magyar álláspontot foglaljuk el: ugyanazon eredményhez jutunk.

A magyar szempontból világos; hogy valamint az állás, melyet hazánk a mohácsi vész előtt Európában elfoglalt, csak annak vala tulajdonitható, mert a magyar nemzet, megfelelő feladásának, midőn a közös függetlenség védelmében első helyen járt, azon feltételeket, melyek alatt társnépei hozzá csatlakoztak, soha nem sértette meg; úgy e hon fennállása a jövőben is csak úgy biztositható, ha védelmében szent István birodalmának minden tagjai közlekedéssel kezdet fognak, mire csak akkor számolhatunk: ha a magyar állam annak egyes részei által saját szabadságuk s mindazon anyagi s morális javak feltételének tekintetik, melyeknek fenntartása minden népnek első kötelességét képezi. És vajjon a horvát hazafi, bármennyire lelkesedve saját nemzetisége iránt, bármennyire meggyőződve, hogy reá a jövőben nagy hivatás vár: kételkedhetik-e összetartásunk szükségén?

Azon veszélyek, melyek a magyar birodalom geographiai s ethnographiai viszonyaiból fejlődnek s melyeknek közössége országunk különböző népeit annyi századon át összetartá: nem léteznek-e szintugy most mint akkor, midőn e hon függetlenségét a félhold hatalma támadta meg, - szintugy Horvát - mint Magyarországra nézve?

¹ Első felirat.

² Második felirat.

Europa nagy nemzetiségei, - az orosz, mely mint a sláv törzsnek feje annak vallásban s erkölcsökben különböző ágait egy nagy birodalomban egyesíteni törekszik, - az olasz, mely hatalmának az Adria két partján megalapítása után vágyódik, s a német, mely civilisatori hivatásának határát a Fekete tengernél látja: - nem fenyegetik-e a horvát népnek jövőjét ép úgy, mint a magyarét? - és vajjon a kissebb nemzetiségek az óriási küzdelemben, mely e nagy célok elérésére készül miben kereshetik biztosságukat? - ha nem egyesülőkben! kikhez támaszkodjanak? - ha nem egymáshoz, ők, kik együtt véve elég erősek, hogy külön nemzeti-ségeiket megoltalmazzák; de kik közül egyik sem oly hatalmas, hogy ha akarná is, a többiek függetlenségét veszélyeztethetné. -

Megengedem, hogy e felfogás még nem oly általános, mint azt közös érdekeink kívánják; megengedem, hogy szándékaink s még inkább helyzetünk iránt még sok kölcsönös félreértés létezik mind Magyar- mind Horvátországban; - s hogy hosszabb idő kell mig azon érzés, melyet Zrinyi Miklós - Péter testvéréről szólva kifejez:

Az én vitéz öcsém mind magyar, mind horvát,
Igazán szereti - mert látjuk - hazáját³

a két hazában általánossá válik. - Valamint vész után a tenger nem csillapodik le azonnal s a tisztátalan anyag, melyet a vihar a felszínre hozott, egy ideig fennúszik: úgy ha népek szenvedélyek által nyugalmakból felzavartatnak, idő kell mig a hullámozás megszűnik s az aljas elem, melyet az általános felgerjedés a mozgalom felszínére hozott, természetes helyére leülepszik. De ha a szenvedélyek elhallgattak, később vagy előbb a természetes érzések s érdekek visszanyerik hatalmukat; s azon pillanatban, melyben ez történni fog, a hosszú viszály, mely köztünk s a horvátok között, mindkét résznek hasonló kárára, eddig tartott - meg fog szünni! s habár állításom most még merésznek látszik talán, - bátran kimondom - hogy azon ünnepélyes nyilatkozat után, melyet Magyarország utolsó törvényhozása a horvát-kérdésben tett, az csak idő kérdése még.

³ Zrinyiász XVI. ének.

VI.

A nemzetiségi kérdés megoldásának feltételei hazánkban.

Az előbbi fejezetekben igyekeztem megmutatni: hogy hazánk minden egyes nemzetiségeinek méltányos igényei csak úgy elégíthetnek ki, ha az ország egysége s állami léte biztosított s hogy ellenben az országnak egysége s állami léte csak akkor tekinthetik biztosítottnak, ha a különböző nemzetiségeknek méltányos igényei kielégíthetnek, s hogy e szerint e két látszólag eltérő sőt ellentétes irány egymással szoros összeköttetésben áll.

A nemzetiségi kérdésnek megoldása ennek tiszta felfogásától függ. - A helyes kiindulási pont e kérdésnél nem azé, ki magát minden nemzetiségi érzésen túl teszi; hanem azé ki saját nemzetiségének érdekei iránt lelkesülve, nem feledi el, hogy mások ép oly melegen érzenek, s hogy a nemzetiségi kérdésnek megoldása nem egy vagy más nemzetiségnek különös, - hanem közös érdeke minden nemzetiségeknek, melynél nem egynek suprematiája, vagy mesterséges elnyomása, hanem csak az lehet *czélunk*: hogy minden e hazában lakó nemzetiségnek méltányos igényei a lehetőségig kielégíthessenek.

A *lehetőségig*, mondám, mert épen mivel e hon minden nemzetiségeinek megnyugtatósa *czélunk*, e kérdésnek oly megoldása lehetetlen, mely a különböző nemzetiségeknek egymással sokban ellenkező követeléseinek egyiránt megfeleljen, vagy mely csak egynek is minden igényeit teljesen kielégítse.

E kérdés azok közé tartozik, melyek, mint a vallás, inkább érzelmeken, mint a logikán alapulnak, s melyeket nem majoritások parancsoló határozatai, hanem csak kölcsönös egyetértéssel, csak úgy oldhatunk meg, ha valamennyien követeléseink azon részéről, mely mások méltányos igényeivel vagy a közérdekkel ellentétben áll, lemondunk s nem felejtjük el soha, hogy minden egyes nemzetiség érdekeinek e kérdés azon megoldása felel meg leginkább, mely e hazában lakó minden nemzetiségek által egyiránt igazságosnak ismertetik el.

Ily megoldás csak két feltétel alatt lehetséges:

1-ször. Hogy tekintetbe véve egy részről az egyes nemzetiségeknek igényeit, a másiktól állami szükségünket: az egyes nemzetiségek igényeinek csak ott s annyiban álljunk ellent, a mennyiben azt az állam érdekei elkerülhetlenné teszik.

2-szor. Hogy a mennyiben ez utolsó tekintet minden nemzetiségtől bizonyos áldozatokat kíván, ne követeljünk egytől sem többet, s ne követeljünk egytől sem kevesebbet: mint a mennyi a *czél* elérésére szükséges.

Az *elv*, melyet e kérdés megoldásánál követnünk kell; csak a teljes jogegyenlőség lehet. *Irányunkat* az egyes nemzetiségek kívánatai határozzák meg.

Mert, - miután nem egyes, magukban véve talán helyes teoriák létesítése, s nem bizonyos ambíciók kielégítése, hanem az *czélunk*: hogy minden e hazában lakó nemzetiségek méltányos igényeinek eleget téve, a surlódásoknak véget vessünk, melyek e kérdés felett közöttünk támadtak, - csak oly megoldást tekinthetünk kielégítőnek, mely e haza különböző nemzetiségű polgárainak többsége által olyannak elismertetik.

S most fejtsük ki nézeteinket bővebben.

VII.

Az ellentétek, melyek a nemzetiségi kérdés megoldásának útjában állnak.

A tapasztalás mutatja, hogy minden élénkebb politikai mozgalomnál a legtulzóbb vélemény leghangosabban nyilatkozik s ez oka, hogy ily mozgalomnál tulzó árnyalatok mindig nagyobb befolyást gyakorolnak, mint mely őket megilleti. De mind e zaj pillanatokra megváltoztatja a vita eredményét, de nem a dolgok állását, s ha igaz is, hogy azon milliók, kik hallgatnak a néhány száz vagy ezer által, ki véleményét zajjal hirdeti, leszavaztathatnak: azért meg lehetünk győződve, hogy tulzó vélemények mindig a kisebbséget képezik, s hogy a többségnek véleménye soha nem változhatik meg oly rögtön, mint azoknak látszik, kik az élénk politikai mozgalomnak csak külszínét tekintik.

A többségnek véleménye, háttérbe szoritva, néha elnémul, s vannak időszakok midőn az izgalom által elragadott többség látszólag saját véleményének öntudatát is elveszti; de e vélemény azért létezik, csak alkalmat várva, hogy nyilatkozzék s e vélemény soha nem más, mint a dolgok természetének s az eddigi fejlődésnek eredménye, módosítva a jelen viszonyok, a pillanat vágyai s reményei által, de lényegben ugyanaz.

Kétségen kívül ez áll azon véleményekre nézve is, melyekkel a nemzetiségi kérdés iránt támadt vitában találkozunk.

Ha csak a jelszavakat vesszük tekintetbe, néha ugy látszik, mintha nem magyar ajku polgártársaink egy része az országnak mint egésznek felbomlását közönyösnek tartaná, sőt mintha sokan saját nemzetiségök kifejlődését épen ettől várnák. De teljes biztossággal mondhatjuk, hogy e nézet, bármily hangosan hirdetve a vezetők által, nem a többség nézete, s pedig azért mondhatjuk ezt, mert az a többség érdekeivel ellenkezésben áll, s mert nem fekszik a dolgok természetében, hogy egy nagy ország lakóinak nézetei s érzelmei néhány év alatt oly tökéletes átalakuláson menjenek keresztül, minő az lenne, ha e hazának egysége s jövője előttök csak ugyan közönyössé vált volna. -

Az első magában világos.

Minden, mi hosszabb ideig fennállt nem változhatik meg a nélkül, hogy számos érdekek ne érintetnének. Épen ez az, miben az ugy nevezett bevégzett tényeknek hatalma fekszik. Bárminő legyen keletkezési módjuk, bármennyire sértsék azok egyesek jogfogalmaik, a mi egyszer fennáll mindazon viszonyoknak alapjául vétetik, melyek fennállása alatt köttetnek, s nem változtathatik meg a nélkül, hogy még azok is, számos érdekeikben sértve nem éreznék magukat, kik a tényleg fennálló állapotokat jogszerűeknek nem ismerték el. - Mennyivel inkább előre látható ez oly viszonyoknál, melyek valamely ország geographiai helyzetéből mintegy természeti szükségességgel támadva, egy ezredig fennálltak, a nélkül hogy jogszerűségök a legujabb időkig kétségbe vonatott volna s melyek ép azért csaknem minden egyéb viszonyok alapjául vétettek. - Ki nem látja által, hogy ily viszonyokat felbontani számtalan egyes érdekek convulsiója nélkül nem lehet. Ültessük át a százados fát! Megengedem, hogy a hely, melyet számára választánk, látszólag sokkal kedvezőbb, talaja gazdagabb s uj körözte jobban védi a viharok ellen; de vajjon az elültetésnél nem fognak-e elszáradni sok ágai, lehullni minden lombja, mely azt most ékesíti, nem fog-e sinyleni hosszú ideig, sőt mindig, mert a kedvezőbb helyzet, melybe jutott, nem pótolja azon kárt, melyet az által szenvedett, hogy kifejlődése erőszakosan félbeszakított.

Elfogultság nélkül tekintve a helyzeteket, nem lehet kétségben senki hogy Magyarország integritásának vagy önállóságának feláldozása minden lakóinak jólétére legalább hosszabb ideig a lehetően legrosszabb hatást gyakorolná s meggyőződésem szerint ugyanezt mondhatjuk e hon lakóinak érzelmeiről is.

Tagadhatatlan, hogy azon factorok között, melyek a nemzetiségi érzés támadására befolyást gyakorolnak korunkban, a nyelv s faj közössége lépett az előtérbe. Röviden elősoroltam az okokat, melyekért ez főképp hazánkban történt s úgy vagyok meggyőződve, hogy míg ezen okok tartanak, azaz míg minden méltányos követelések, melyeket az egyes nemzetiségek nyelvök szabad használatára nézve tesznek, nem elégítenek ki: a mozgalom nem fogja megváltoztatni irányát. Miután azonban kétségtelen, hogy a nemzetiségi érzés nem csak a faj- s nyelvnek közösségén, hanem mindazon momentumokon alapszik, melyek által nagyobb tömegek között összetartozásuknak érzete támad; miután a politikai s történelmi nemzetiség iránti lelkesedés, melyet megkülönböztetés végett patriotismusnak nevezhetünk, az emberekre soha sem vesztheti el hatását s nem csak Sveitz, Belgium, Anglia példája, hol ezen érzés a faj- s nyelvkülönbségnek öntudatát egészen háttérbe szorítja, hanem hazánk története is azon hatalmat bizonyítja, melyet ezen érzés e hon különböző nyelvű s származásu polgáira gyakorol: valóban nagy azoknak csalódása, kik azt rögtön elenyésztetnek képzelik.

Megengedem, hogy a lelkesedés, melylyel az egyes nemzetiségek saját nyelvök mivélését felkarolták, háttérbe szorítja azon érzéseket, melyeket századokon át a közös haza védelmében tanúsítanak: de bizonyosan nem szüntette meg s miként a magyar faj, habár törekvései a jelen pillanatban inkább a történelmi s politikai nemzetiség föltartására látszanak irányozva, azért nem kevésbé ragaszkodik nyelvéhez, s ha ezt veszélyeztetve látná, talán szinte ennek megoltalmazását helyeztetné törekvéseinek első sorába: úgy hazánk különböző nemzetiségei között bizonyosan nincsen egy, mely legszentebb érzéseiben mélyen sértve nem érezné magát minden által, mi a közös haza alkotmányos önállóságát, mely e hon minden ajkú lakóinak áldozat készsége által tartatott föl, - megsértené.

Mi századok hosszú fejlődése alatt természetesen támadt azt egyesek hibái vagy fondorkodásai s néhány évnek izgatása nem semmisítheti meg. Legfőlebb ha azt mondhatjuk, hogy a jelen pillanatban a népek inkább ragaszkodnak nyelvökhöz, mint hazájokhoz, hogy nemzetiségi érzésök erősebb, mint honszeretetök, de csak addig, míg az ellentét, melybe a két érzés a viszonyok s egyesek bűne által látszólag jutott, kiegyenlítve nincs, s azon veszélyek, melyek némelyek nézete szerint nyelvöket most fenyegetik, nem hárittattak el. Mihelyt ez történt, a haza az egyes polgárok szívében elfoglalja régi helyét.

Nemzetiségi viszályaink békés megoldása e szerint csak azon ellentét kiegyenlítésétől függ, mely az ország egységének feltételei s az egyes nemzetiségek követelése között létezik. S hogy e kérdésre: mennyiben remélhető ily megoldás? - felelhessünk, szükséges, hogy mindenekelőtt tisztába jöjünk ezen ellentét kiegyenlítésének lehetősége iránt.

Első tekintetre s ha csak az egymással szemben álló pártok vezetőit hallgatjuk: az ellentét kiegyenlítése lehetetlennek látszik. Egy részről az állam érdekében a centralisatióknak oly foka követeltetik, mely mellett az egyes nemzetiségek kifejlődése csakugyan lehetetlennek látszik; más részről az egyes nemzetiségek nevében oly igények állíttatnak fel, melyek mellett egy rendezett állam czélszerű igazgatása nem képzelhető. De vajjon ezen követelések a dolgok természetéből fejlődnek-e ki, s nem inkább a szenvedélylyel folytatott vitának következményei?

Hogy erre megfelelhessünk, szükséges, hogy a zaj között, mely az állam s az egyes nemzetiségek követelése felett támadt azon két kérdést fejtsük meg:

1-ször: Hazánkban mily foka a centralisatióknak szükséges arra, hogy az állam feladásának megfelelhessen?

2-szor: Mik a hazában lakó különböző nemzetiségeknek azon igényei melyeknek teljesítésétől megnyugtatóssuk függ?

Kisértsük meg e kérdések megfejtését.

VIII.

Az állam szükségsei s a nemzetiségek követelései.

Miután egész Európában nagy államok alakultak s ezekben a központosítás elve alkalmaztatott, egy állam sem állhat fel a centralisatio azon foka nélkül, mely által az állam egész erejét saját függetlenségének oltalmazására összesitheti.

Vannak ezen kívül kifejlődésünk jelen stadiumában más tényezők, melyek hasonló irányban hatnak. Azon érdekek számával, melyek a civilisatio által támadnak, nagyobbodni kell azon erőnek is, mely ezen érdekek védelmére szükséges s mentül nagyobb az ellentét, mely ezen érdekek között létezik, s mennyivel kívánatosabb, hogy azoknak mindegyike az elnyomástól oltalmaztassék: annál szükségesebb hogy az állam, mely közöttök a mérleget feltartja, nagy hatalommal ruháztassák föl. Ehez még a jogviszonyoknak nagyobb biztossága s egyformasága járúl, mely a korunkban mindig szélesebbre terjedő folytonos érintkezés által szükségessé vált s azon körülmény, hogy azon nagy munkák, melyek jelenleg a magasabb civilisatio feltételeinek tekinthetők, vasutaink, csatornáink, kikötők, stb. sok országban csak az állam erejével vitethetnek ki, mi a törvényekben s azoknak végrehajtásában szintugy, mint az ország rendelkezésére álló anyagi erőnek felhasználásában az állam részéről oly tevékenységet s így számára oly hatáskört igényel, melyről sem a közép- sem az ókornak fogalma nem volt s ezekből magyarázható hogy államaink századunkban kivétel nélkül mindig nagyobb centralisatio felé törekszenek.

Nincsen ország, mely e közös iránynak ellentállhatott s tagadhatlan hogy Sveitz, Belgium s Anglia bármi czélszerű helyhatósági rendszerrel birnak, e tekintetben az újabb időben nagy átalakulásokon mentek keresztül. Bizonyosnak tartom ezen okoknál fogva, hogy mi is bármennyire ragaszkodunk az őstől öröklött megyei szerkezetünkhöz, a központosítás *egy bizonyos mértékét* nem kerülhetjük ki, s nem intézhetjük dolgainkat úgy, hogy egyes tárgyak, melyek egykor vagy épen nem, vagy csak a helyhatóságok által szabályoztattak a közös törvényhozás és igazgatás körébe ne vonassanak.

Ha azonban a fejlődést közelebbről tekintjük, melyen államaink a jelen pillanatban keresztül mennek, kettőről győződünk meg.

1-ször, hogy ha az irány, mely mindig nagyobb centralisatiohoz vezet általános is: a mérték, melyben az egyes államok haladnak, igen különböző s az egyes országok állapotaiban semmire nézve nem találunk nagyobb különbségeket, mint azon fokozatban, melyben bennök a központosítás elve alkalmaztatott.

2-szor, hogy főkép oly országokban, melyek ezen irányban legmesszebbre haladtak, az újabb időben az ellenkező irány mutatkozik, mely ha még practicus eredményekhez nem vezetett is legalább a tudományban mindig tisztábban s öntudatosabban lép föl s társadalmi viszonyaink árnyoldalait épen azon centralisatio tulzásában keresi, melynek tökéletesítése előbb az államtudomány s kormány fő feladásának tekintetett.

Ezen irány, melyet az államtudomány legkitünőbb férfiai az újabb időben követnek, ép ugy tévedéshez vezethet, mint az ellenkező. A különböző és sokszor ellentétes szükségek, melyek társadalmunkban léteznek, egy irány kizárólagos követése által nem elégíthetnek ki soha s ki a társadalom minden bajait egy okból megmagyarázni, vagy annak minden szükségait egy elvnek alkalmazása által kielégíteni akarja, rögeszmének uralma alatt áll, melynek következései annál veszélyesebbek, mennél szigorúbb logicával alkalmaztatik.

Annyi azonban kétségtelen, hogy azon irány, melyet államtudományainkban a legújabb időben tapasztalunk, államaink szervezésére ép úgy nem maradhat practicus befolyás nélkül, mint az államtudomány fejlődései a XVIII-ik században.

És ebből világos, hogy *ha a centralisatióknak szükségét általánosan elismerjük is, a mértéket, melyben az az egyes országokban alkalmazható általánosságban nem határozhatjuk meg.* E részben minden az egyes államnak külső s belső helyzetétől függ.

Mentül kisebb az erőknek összevege, melyek felett az ország rendelkezik s mentül hatalmasabbak szomszédai, kik ellen függetlenségét oltalmaznia kell, vagy mentül számosabbak s fontosabbak azon érdekek, melyek a központosítás nélkül ki nem elégíthetők: annál nagyobb központosítás kívántatik.

Ellenben, mentül többek a központosításnak természetes akadályai, azaz mentül több oly érdek létezik valamely országban, mely a központosítás által sértetnék, s mentül inkább ellentétben áll az a nemzet szokásaival s erkölcsével, annál kisebb kiterjedésben alkalmazható ezen elv.

Fordítsuk most figyelmünket hazánkra.

Ha külső viszonyait tekintjük, tagadhatlan: miként Magyarország geographicus helyzeténél fogva arra látszik hivatva, hogy - ha elég hatalommal bír - azon nagy fontosságú kérdések eldöntésénél, melyektől Europa jövője függ, elhatározó befolyást gyakoroljon, vagy, ha gyöngé, e kérdések eldöntésénél Europa népeinek küzdteréül szolgáljon s azért nincs talán ország, melynek függetlenségét s jólétét egy közel jövőben több veszélyek fenyegetnék, s melyben egy oly organisatióknak szüksége, mely által a nemzet egész erejének centralisatiója lehetővé válik, annyira szembetűnő mint hazánkban.

Nem kevésbé világos az is: hogy miután újabb időben csaknem középkori viszonyokból rögtön a XIX-ik század civilisatiójába léptünk át, állami szerkezetünk régi formái az újabb kor igényeinek nem felelnek meg s hogy azon folytonos érintkezés, melyben az ország minden lakói egymással állnak, az összeköttetés, melybe kereskedelmi s pénzügyviszonyaink által a külfölddel jutottunk, közigazgatásunkban oly egyformaságot, az igazságszolgáltatásban oly gyorsaságot kívánnak, mely a törvényhozás és az országos kormány intézkedését teszi szükségessé oly tárgyokban, melyek előbb az egyesek szabad akaratára vagy a helyhatóságok határozatára bizattak. Az 1848-iki törvényhozás, midőn régi szerkezetünket megváltoztatva, a kormányi felelősség elvével a közigazgatásba nagyobb központosítást hozott be e szerént csak azt tevé, mit az ország érdeke s jövő haladásának lehetősége megkívánt. Tagadhatatlan azonban az is, hogy valamint az 1848-iki törvényhozásnak helyhatósági rendszerünk teljes megszüntetése soha szándékában nem állt, úgy, ha e szándékot föltehetnők is, közigazgatási rendszerünknek ily tökéletes átalakítása nem állt volna hatalmában s pedig azért sem, mert az administratív centralisatióknak feltételei hazánkban talán inkább hiányzanak, mint bárhol Európában s mert az akadályok, melyek e rendszer behozásának útjában állnak, nálunk nagyobbak, sőt csaknem legyőzhetlenek.

Az első magában világos. Mert ha elismerjük is, hogy az igazgatási központosítás drága áron - pénzben s főképp szabadságban - oly eredményeket idéz elő, minőket a helyhatósági szerkezettől soha nem várhatunk: az administratív központosítás legbuzgóbb pártolói sem tagadhatják, hogy a rendnek s pontosságnak azon csudái, melyeket Francia- vagy Poroszországban annyira bámulunk, csak úgy érthetnek el, ha e rendszer keresztül vitelére szükséges számú s képességű egyének az állam rendelkezésére állnak; s hogy talán Európában alig találunk országot, hol erre kevesebbé számolhatnánk, mint hazánkban.

E részben a közelebbi múltban az adminisztratív centralisációnak behozatalára hazánkban tett kísérletekre hivatkozhatunk, melyeknek azon tagadhatatlan eredménye lőn, hogy ezen közigazgatási formából folyó minden hátrányok mellett annak előnyeiben nem részesültünk, kétségen kívül főképp a szükséges tisztviselői személyzet teljes hiánya miatt, mert ha a központosítás egyes hátrányai a legjobb tisztviselői kar mellett sem kerültethetnek ki, bizonyos hogy e rendszernek minden előnyei a tisztviselők minőségétől függenek s hogy nemzedékek kelljenek mielőtt azon személyzetre számolhatunk, mely egy nagy ország központosított adminisztrációjára szükséges.

De nem kevésbé világos az is; hogy az adminisztratív centralisációnak (mindig csak annak magasabb fokát értve minő Francia- vagy Poroszországban létezik) a tisztviselők hiján kívül nálunk még más legyőzhetetlen akadályai vannak.

Hol oly helyhatóságok, melyek egy rendes közigazgatás szükségének megfelelnek, nem léteznek, vagy hol a létező helyhatóságok hatalmukkal egyes osztályoknak, vagy éppen a népnek elnyomására visszaélnek: ott a centralisatio magától támad; de ily viszonyok nélkül e kormányformának behozása oly nehézségekkel találkozik, melyeket még az absolutismus is csak hosszabb küzdelem után győzhet le.

Sokszor halljuk, hogy a szabadsághoz szoknunk kell s hogy oly nemzet, mely arra előkészítve nincs nem élvezheti annak áldásait. Még inkább áll ez a szolgáltságról vagy legalább oly kormányformáról mely az egyénnek tökéletes alárendelését kívánja s éppen a mód, melyen az adminisztratív centralisatio Europa különböző országaiban egymás után fokként behozatott, világosan bizonyítja ezt.

Kétségtelen, hogy a királyság már a tizenötödik században mindenütt nagy hatalmat gyakorolt, hogy az a dolgok természeténél fogva mindig centralisatio után törekedett s ezen törekvésében az egyház, a tudomány s a polgári rend által támogatott s mégis mennyi idő kellett, míg a helyhatósági szerkezet a fontosságot, melylyel a középkorban bírt, adminisztratív tekintetben elveszté és Spanyol-, Olasz- s Németországban a centralisációnak csak azon fokát hozatott be, melyet ez országokban találunk, ámbár az a tökélytől, melyre e forma Franciaországban emeltetett, még távol áll.

S miért e különbség ezen országok között? -

Volt egy idő, midőn Franciaország jelen centralisációját kizárólag a nagy forradalom vagy I. Napoleon művének tekintették. De a tudomány újabb vizsgálatai, főképp azok, miket Tocqueville utolsó munkájában felhozott az ellenkezőt mutatták meg s nem kételkedik többé senki, hogy a francia centralisatio nem egy nagy ember- vagy eseménynek, hanem az események s kitűnő férfiak egy hosszú sorának tulajdonítható, kik Suggertól XIV-ik Lajosig a központi hatalom növelésén s főképp mind azon állapotok megsemmisítésén dolgoztak, melyek a központosításnak útjában álltak; úgy hogy a forradalom és I. Napoleon csak azért hozhattak be nagyobb központosítást Franciaországba, mint minőt bár hol találunk, mert Europa országai között az adminisztratív központosításra egy sem vala oly tökéletesen előkészítve.

S nem kell-e Magyarországról éppen az ellenkezőt bevallanunk, nem kell-e elismernünk, hogy egész múltunk, melynek viszonyai csak a legújabb időben változtak meg, ezen közigazgatási formával ellentétben áll, hogy szokásaink ellentmondanak e rendszernek; hogy műveltebb osztályaink, azaz éppen azok, kiknek nézetei a közigazgatás mikénti rendezésére nézve határozók, mert a közigazgatás csak ezekből választhatja organumait, a centralisációt ellenzik s hogy végre ha mind ettől elvonatkozunk is maga a nemzetiségi mozgalom, mely hazánkban újabb időben oly élénken mutatkozik az ország adminisztratív centralisációjának legyőzhetetlen akadályokat gördít elébe.

Meg vagyok győződve, hogy nemzetiségi mozgalmaink hazánk jövőjére csak akkor válhatnak veszélyesekké, ha erőszakos compressio által veszélyesekké tétetnek, mely a vizet, gőzt, sőt a levegőt is romboló hatalmakká változtatja; s hiszem hogy hazánk daczára nemzetiségi különbségeinek ép oly erős állammá alakulhat minővé hasonló viszonyok alatt Belgium fejlődött, de hogy országunk, legalább addig, míg a jelen nemzetiségi mozgalmak tartanak a porosz vagy francia értelemben vett centralisált állammá nem alakulhat: az előttem már azért is világos, mert az adminisztrációnak ezen formája alatt a nemzetiségeknek legmérsékeltebb követelése is elégítettethetnének ki.

Kétségen kívül centralisálnunk kell tehát. Ki kell terjeszteni törvényhozásunk és központi kormányunk hatáskörét megszorítva az egyes törvényhatóságok azon függetlenségét, melylyel azok a központi kormány ellenében egykor birtak s a nehézségek, melyekkel ily mérsékelt centralisatio is hazánkban jár, nem felejtethetik el velünk a jelen kor visszautasíthatatlan szükségait; de épen e *szükségek* jelölik ki törekvéseink határait is, melyeken túl lépve a kormányt, melyet erősíteni akarunk csak erejétől fosztanók meg, miután kétségtelen: hogy a helyhatósági szerkezet a közigazgatásnak talán nehézkesebb neme; hogy azonban a közigazgatásnak ezen neme minden hiányai mellett mégis jobb annál, ha a kormánynak az eszközöket, melyekkel él, még csak teremtenie kell s egész erejét, vagy annak legalább legnagyobb részét arra kell felhasználnia, hogy a közigazgatás gépezetét alkossa s mozgásban tartsa. Miből világosan következik, hogy bárminők legyenek a centralisatio előnyeiről a theoriában nézeteink, practicusan *hazánkban a jelen pillanatban csak oly centralisatio lehetséges, mely azon tárgyra szorítkozik, miknek közös elintézése az állam egységének érdekében elkerülhetetlenül szükséges; s mely mellett közigazgatási tekintetben a helyhatósági szerkezetnek tág kör engedtetik.* -

S most térjünk át a másik kérdésre, s nézzük mik a hazánkban lakó különböző nemzetiségeknek azon igényei melyeknek teljesítésétől megnyugtatásuk függ?

Semmi nem nehezebb, mint meghatározni nagy mozgalmak célait. Nem azokat értem, melyek vezetőik által hirdettetnek; mert nincs nagyobb mozgalom, melynél az egymással szemben álló pártok mindegyike valamely absolut elvet nem tűzne ki zászlójára, hanem azon célokat melyekért a nép a mozgalomhoz csatlakozik. S mégis semmi sem fontosabb, mint épen ez, mert ha veszélylyel fenyegeti az államot, midőn abban valamely mozgalom kellőleg nem méltányoltatik, a veszély nem kisebb midőn egyes mozgalom hatalma tulbecsültetik vagy annak céljai hibásan ítéltetnek meg, s a csalódás ez utóbbi irányban sokkal közönségesebb.

A hatás, melyet egyes eszmék bizonyos korszakokban gyakorolnak, hasonló ahoz, melyet erős szél a környékben előidéz. A felhők az égen, a felkavart poroszlop, a folyónak habjai, a fásúdarak - minden egy irányban mozog, minden egy oldal felé mutat, úgy látszik, mintha a természetben e hatalmas fuvalom lenne az egyedüli erő, mely minden felett uralkodik s mely mindennek meg fogja változtatni helyzetét; míg egy bizonyos idő mulva midőn a szél lecsillapult, vagy irányát megváltoztatta, azt tapasztaljuk, hogy végre egyes fonnyadt leveleken kívül, melyeket a légár magával ragadott, minden régi helyén maradt, s hogy a nagy mozgalomnak nagy következése csak az, hogy mindent felrázva, az egyes növény, ugyanazon helyen, melyet előbb elfoglalt, szebben fejlődik.

Egyes mozgalom, bármily általánosnak látszik, soha nem változtatja meg mindazon dolgoknak helyzetét, melyekre kiterjed, és csak úgy ítéltetünk következéseiről, ha egyszersmind azon tényezőket vesszük figyelembe, melyek ellenkező irányban hatnak.

Minden mozgalomnak célja látszólag egyszerű; bizonyos elvnek létesítése, bizonyos állapotoknak megszüntetése vagy megalapítása. A pártoknak programja többnyire igen határozott, megérthető, logikai, mely a kitűzött elvet tisztán foglalja magában, de épen csak az elvet, s

nem azon feltételeket, melyek alatt az egyesek ezen elvnek keresztülvitelét óhajtják s épen ezért a pártok programja ritkán tekinthető a többség valóságos kívánatainak mérlegéül. Hogy ezeket helyesen fogjuk fel, szükséges, hogy ne csak a látszó lelkesedést, mely valamely elv mellett nyilatkozik, vegyük tekintetbe, hanem azon hatást is, melyet a lelkesedéssel hirdetett elvnek következetes alkalmazása az egyeseknek helyzetére gyakorolna, mert meg lehetünk győződve arról, hogy a többség néha csalódik valódi érdekei iránt, de jólétét a pusztán következetességnek akarattal soha sem áldozza fel, s ha többször hangosan oly valamit követel is, minek teljesítése minden fennálló viszonyoknak tökéletes átalakulása nélkül lehetetlen, mégis mindig valóban csak azt kívánja, mit saját érdekében kívánna. - A szenvedély, mely csak egy célta tartva szeméi előtt, annak mindent föláldoz, mindig csak exceptionális állapot és szabályként állíthatjuk fel, melyet az egész történelem igazol, hogy a többség állandóan sohasem követ tuzó irányokat.

Szükség hogy erről a nemzetiségi mozgalomnál se feledkezzünk meg. Csak így ítéltünk annak valószínű következéseiről, s főképen azon kívánatokról, melyeknek kielégítése e mozgalomnak célját képezi, nem egyeseknél, hanem a nagy többségnél, mely e mozgalomban részt vesz s melynek kielégítése a törvényhozás egyik fő feladatát képezi, mert azon veszélyek melyek az államot a jelen pillanatban fenyegetik, csak így háritathatnak el.

Ha csak e mozgalom felszínére fordítjuk figyelmünket s azon követelésekre, melyekkel egyesek a nemzetiségek nevében fellépnek, sok olyant fogunk találni mi egy rendezett állam szervezetével össze nem fér, vagy legalább hazánkban az ország feloszlását vonná maga után. A vezetők szónoklatai, egyes nemzetiségi pártok programja s a hirlapok kifakadásai arra mutatnak: mintha Magyarország különböző nemzetiségei között minden kiegyenlítés lehetetlen volna. Egy résznek követelése is oly tuzók s igazságtalanok, mint azon merevség, melylyel mások a törvény betűjéhez ragaszkodnak; s úgy látszik, mintha a nemzetiségi ellentét a fajok természetes különbségén s azoknak ellentétes állásán alapulna.

Így tekintve, a nemzetiségi kérdés megoldása lehetetlen. Azon veszélyeket, melyek a fajok ellentétéből származnak, csak egynek határozott győzelmé s a többieknek végleges elnyomása háritathatná el. De aggodalmaink eloszlanak, ha e mozgalmat közelebbről tekintjük. A különbség, melyet a tenger felszíne s mélysége között találunk, ha a víznek temperaturáját, vagy a véstől felkorbácsolt hullámokat, a mélyebb rétegek hatalmas, de csöndes folyamaival egybe-hasonlítjuk, nem nagyobb annál, melyet a nemzetiségi kérdésre nézve a népek feltolakodó szóvivői s azoknak tömbe között tapasztalunk.

Elvként állíthatjuk fel, hogy azon arányban, melyben a népek a műveltségben előre haladnak, a befolyás, melyet erkölcsükre a faji különbség physicus oka gyakorol, mindig kisebbé válik, s hogy ugyanazon arányban nő azon factorok befolyása is, melyek, mint a vallás, a történelem s a jelennek érdekei az emberek meggyőződéseire és szellemére hatnak; s így biztosan állíthatjuk, hogy: a nemzetiségi küzdelem - mely jelenleg Európát mozgásba hozá, - nem a fajok különbségéből és azon ellentétekből veszi eredetét, melyek, mint ennek következei, az egyes népek szokásai s életmódja között léteznek,⁴ - hanem főképen multjokból fejlődnek ki, úgy hogy tuzás nélkül mondhatjuk, miként csaknem minden nemzetiségi mozgalom a történeti jog mellett vagy elleni küzdelemnél nem egyéb.

⁴ Ha földrészünk különböző nemzetiségeit tekintjük, közöttök alig találunk nagyobb különbségeket, mint öltözeteikben. Az anyag, a főrészek ugyanazok, csak a színben a darabok egymáshoz arányában s a szabásban találunk különbségeket, s a műveltebb osztályoknál ezek is eltűnnek, úgy hogy - Európában legalább - a hasonlóság, melyet a különböző népek erkölcsi életmódja és eszméi között találunk sokkal inkább műveltségi fokuktól, mint faji rokonságuktól függ.

Ugyanez áll hazánk nemzetiségi mozgalmairól is. A magyar felsőbbiségét, a horvát önállását csak a történetre hivatkozva követeli, s más népek csak a történeti jog ellen küzdenek, mely által magukat szabad kifejlődésükben akadályozva gondolják; s ezért nemzetiségi mozgalmainkat csak akkor méltányolhatjuk, ha azon összeköttetést tartjuk szemünk előtt, melyben azok multunkkal állanak.

Hazánk egyes nemzetiségei nem követelnek mást, mint, mit erre tekintve, követelniök kell. Megengedem: nagyobb mértékben, mint melyet e tekintet igazol, de nem egyebet; s ebben fekszik azon nagy különbségnek magyarázata is, melyet az egyes nemzetiségek fellépésében találunk, csak természetes lévén, ha saját nemzetiségeik biztosítására épen azok lépnek föl legtöbb erélylyel, kik az előbb létezett viszonyoknak súlyát leginkább érzék.

Megjegyeztem már elébb, hogy a különbségek, melyeket 1848 előtt az egyes nemzetiségek állásában találunk, csak azon ténynek voltak következményei, hogy a nemesség, főképp a vagyonosabb nemesség, nagy részben a magyar nemzetiséghez tartozott s azon osztályok között is, melyek állásuknál fogva a nemesi kiváltságban részesültek, bizonyos nemzetiségek kisebb számban voltak képviselve. - - A suprematia, melylyel a magyar nemzetiség a többiek felett birt, e szerint nem alapult a törvényeken, de azért nem kevésbé létezett, s ha főképp az 1848 előtt fennállt urbéri viszonyokra gondolunk, el kell ismernünk: hogy e hazának nem magyar lakói oly helyzetet foglaltak el, mely sok keserű emléket hagyott maga után.

Bizonyos, hogy a panaszok, melylyekkel egyes nemzetiségek ellenünk épen azon pillanatban léptek föl, midőn mindent elkövettünk, hogy a multnak hibáit jóvá tegyük, igazságtalanok, de meg kell vallanunk, hogy azok természetesek; s én részemről semmi meglepőt, semmit, mi elkeseredésre okot adhatna, nem találok abban, hogy miután mi, lemondva kiváltságainkról, az ország minden osztályai s nemzetiségei iránt igazságosak valánk: ezek is nem lettek azonnal igazságosak irányunkban. - Hisz csak természetes, hogy a küzdelemnek emléke tovább tart s keserűebb azoknál, kik annak sebhelyeit viselik.

A nemzetiségi mozgalmak, melyek hazánk létét 1848-ban veszélyezteték, azon socialis és politikai állapotokban találják magyarázatukat, melyek az országban századokon át léteztek; s én meg vagyok győződve, hogy a nemzetiségi mozgalomnak alapoka jelenleg is csak ezekben kereshető.

Ha az 1848-iki törvények nyugodtan életbe léphetnek; ha az ország minden lakói a politikai jogokat, melyeket nekik e törvények adtak, egy ideig gyakorolhatják: ezen okok hatása megszűnt volna; s bármennyire halljuk is, hogy a nemzetiségi mozgalom főképp az 1848-iki törvények eredménye, én azt hiszem: hogy azoknak lecsillapítására, vagy legalább arra, hogy veszélyes jellemök elvétessék, csak e törvények becsületes végrehajtása vala szükséges. Ha ez történik, azon előnyök, melyek a magyar nyelv számára az 1848-iki törvényekben biztosítottak, csak annyiban voltak feltarthatók, a mennyiben ezt az ország minden nemzetiségeinek közös érdeke kívánta, s a nemzetiségeknek minden igazságos kívánatai teljesültek volna. Miután ez azonban nem történhetett, csak természetes, hogy azon okok, melyek a mozgalmat előidéztek, most sem veszítették el hatásukat, s mi e mozgalom okaira nézve áll: az áll annak céljaira nézve is s én meg vagyok győződve, hogy azon kívánatok, melyekkel az egyes nemzetiségek 1848 előtt irányunkban felléptek, lényegökben nem változtak meg.

Mi akkor csak vágy vala, melynek teljesülésére semmi remény nem mutatkozott: az most mint jogkövetelés lép föl s a mozgalom vezetői azon arányban, melyben a lehetőségek köre tágult, kiterjesztették kívánataik sorát, s a kiegyenlítésnek oly feltételeket szabtak, melyek saját nemzetiségök uralmát biztosítanák, vagy legalább maguknak kiegyenlítették az utat, mely a hatalomhoz vezet; de a *nemzetiségeknek tömbe* nem követel jelenleg sem mást, mint mit 1848

előtt óhajtott: *hogy saját nemzetiségök mindenki által tiszteltessék s nemzeti erkölcsök és szokásaik követésében senki által ne zavartassanak; hogy saját nyelvök miveltetésére, nemzetiségök kifejtésére minden, az ország biztosságával megférő eszközöket felhasználhassanak.*

Egy szóval, az országban létező minden nemzetiségek követelnek *egyenlő szabadságot, s az országnak oly szervezését, mely mellett e szabadsággal élhessenek.*

Ki ezen követeléseket elfogulatlanul tekinti, kétségen kívül igazságosaknak fogja azokat találni.

Valamint oly országban, melyben több vallásfelekezet együtt lakik, minden egyesnek egyéni szabadsága a vallások egyenjogúsága nélkül képzelhetetlen: hasonló az összeköttetés mely hazánkban a nemzetiségeknek ily értelemben vett egyenjogúsága s az egyéni szabadság között létezik. E követelések csak azon elveknek szükséges következményei, melyeket 1848-ban elfogadtunk, s azért előre látható, hogy a nemzetiségi kérdés békés megoldása csak úgy lehetséges, ha ezen kívánatokat kielégíthetjük; de vajjon, nem kell-e elismernünk azt is, hogy azokban semmi olyan nem foglaltatik, mi az ország valóságos érdekeivel ellentétben állna; sőt hogy a mennyiben az 1848-ban elfogadott elvekhez ragaszkodunk, azon közigazgatási szerkezet, melyet - hazánk viszonyait, a nemzet multját, s jelen nézeteit tekintve - egyedül alkalmazhatónak tartunk: szükségkép e követelések teljesítését vonja maga után.

Mert, ha áll az, hogy nemzetünk megalégedést csak oly közigazgatási formák alatt találhat, melyekben a helyhatósági s községi autonómiának tág kör engedtetik s ha 1848-iki törvények mellett, azon osztályok befolyását nem szoríthatjuk meg, melyek helyhatóságaink s községeink egy részében nem a magyar nemzetiséghez tartoznak: én nem látom által, miként akadályoztassuk meg, hogy az egyes nemzetiségek azon jogokat melyekkel a helyhatóságok s községek körében szabadon élnek, saját nyelvök terjesztésére s nemzetiségök kifejlesztésére ne használják fel.

Az 1848-iki törvények s helyhatósági szerkezetünk mellett minden egyes nemzetiségnek oly suprematiája, mely által a többiek sértve, vagy természetes kifejlődésökben akadályozva éreznék magokat, Magyarországon lehetetlen, s bizton elmondhatjuk: *hogy azon közigazgatási szerkezet, melyet az ország érdeke kíván s a nemzetiségek követelése nemcsak ellentétben nem állnak, de kölcsönösen feltételezik egymást.* Valamint helyhatósági szerkezetünk fentartásának legfőbb garantiája éppen nemzetiségeink követeléseiben fekszik, melyeknek kielégítése csak így lehetséges: úgy nemzetiségeink követeléseinek kielégítésére nem szükséges más, mint hogy alkotmányunk s helyhatósági szerkezetünk, mely annak lényeges részét képezi fentartassanak.

Az ellentét az ország érdekei s a nemzetiségek követelése között nem a dolgok természetében fekszik tehát; hanem csak azon módon melylyel e követelések felállíttatnak, s azon eszközökben, melyek által azoknak kielégítése kerestetik, s meggyőződésem szerint csak ezeknek helyes megválasztásától függ, hogy az, mi most szabadságunk, sőt állami létünk legfőbb veszélyének látszik, alkotmányosságunk s nemzeti függetlenségünk legerősebb garantiájává váljék. -

S mik azon eszközök, melyektől ezen eredményt várhatjuk?

IX.

A nemzetiség kérdése megoldásának két rendszere.

Ha valamely kérdés hosszabb ideig szőnyegen van: a megoldási javaslatok nem hiányzanak s néha épen ezeknek száma az, miben bizonyos kérdéseknek legnagyobb nehézsége fekszik, részint azért, mert, mint más esetekben, úgy itt a csomó minden nem sikerült megoldási kísérlet után mindig bonyolodottabbá válik, részint mert az eszközök feletti vitatkozás, főképp a politikában a cél néha egészen háttérbe szorítja s így azok, kik arra nézve megegyeznek, mert nézeteik az eszközökre nézve eltérnek, mint ellenségek állnak szemközt. - Ezt látjuk a nemzetiségi kérdésnél is. Nincsen tárgy, melylyel, főképp nálunk, az utolsó években annyian foglalkoztak. Minden lipcsei kathalogus több röpiratot soroz el, mely ez égető kérdéssel foglalkozik. Vannak hírlapok s folyóiratok, melyek különösen e kérdés tisztázását tűzték ki feladásul s a megoldásoknak egész sorozatát számolhatjuk el, melyek csak annyiban hasonlítanak egymáshoz hogy mindannyian azok által, kik velök fellépnek csalhatlanoknak, a közönység által elfogadhatlanoknak tartatnak.

Nem szándékom az egyes javaslatok taglalásába bocsátkozni. Egyben mindazok, kiknek a nemzetiségi kérdés megoldása szivökön fekszik, megegyeznek s ez azon meggyőződés, hogy e kérdés korunkban csak *az egyenlőség* alapján oldathatik meg, s hogy azon elvek alkalmazásában, melyek szerint azt megkísértjük, nem tehetünk kivételeket.

De bár mi nagy azon indítványoknak száma, melyek e kérdés megoldására tétettek, mind ezek két rendszer alá sorozhatók.

Az *első* azoké, kik a nemzetiségi kérdést csak úgy tartják megoldhatónak: *ha minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvényben szabatosan meghatározatik.*

A *másik* azoké, kik a nemzetiségi kérdés megoldását attól várják, *hogy a haza minden polgárainak egyéni szabadsága, valamint másban, úgy nyelvök és nemzetiségök tekintetében teljesen biztosítsák,* vagy más szavakkal hogy a kör, melyben az egyes nemzetiség mozoghat ne a törvény által határoztsák meg, hanem az egyéneknek szabad akaratától függjön.

Az *első* rendszer követői szétágaznak nézeteikben, a mennyiben azt kívánják, hogy a törvény *minden* a hazában létező nemzetiségeknek, vagy (a practikai nehézségek tekintetéből) csak a *nagyobbaknak*, különös jogkörét határozza meg; és a mennyiben az egyes nemzetiségek állására nézve a *legtökéletesebb egyenlőséget*, vagy *egyesek számára kiváltságokat* követelnek.

A *második* rendszer barátai azon kör felett vitatkoznak, melyben a nemzetiségi kérdések eldöntése az egyéni szabadságra bizható, s mely, mint némelyek vélik csak a községre - mások szerint közéletünk s igazgatásunk minden ágaira kiterjesztendő.

Az elv alkalmazására nézve létező véleménykülönbségek az elv helyességét azonban épen úgy nem változtathatják meg, mint annak következeit; minthogy ha egy bizonyos elv egyszer elfogadtatott annak alkalmazását kijelölt határok közé szorítani - legalább addig, míg alkotmányosságunkhoz ragaszkodunk - nem áll senkinek hatalmában.

Mit egyes nemzetiségnek, mint természetes jogkörét, megadtunk, azt a többiektől nem tagadhatjuk meg; s ha elvként felállítottuk, hogy a nemzetiségi kérdéseknek elhatározása egy bizonyos körben az egyes polgárok szabad-akaratától függ: az elv alkalmaztatni fog más körökben is. Minden, mit ennek akadályoztatására tennénk csak a küzdelmet hosszabbithatja meg; de akár akarjuk, akár nem, bármily irányban, de haladni fogunk mindig, az egyenlőségig, mely

1789 óta minden politikai mozgalomnak irányt ad, melyet 1848-ban, mint alkotmányunk alapelvét, fogadtunk el, s mely valamint az egyes osztályok kiváltságait megszüntetné: úgy meg fogja szüntetni az egyes nemzetiségeknek csak a *törvényen* alapuló előjogait is s napjainkban valamint az egyének, úgy nemzetiségek között kölcsönös állásuk szabályozásának egyedül alkalmazható mértéke.

Mielőtt e két rendszert összehasonlítva, irántuk saját nézeteimet elmondom, még néhány észrevételt kell előre bocsátanom, mely azon álláspont tüzetes kijelölésére szükséges, melyet jelen iratomban e kérdés tárgyalásánál eddig követtem s ezentúl is követni akarok.

1-ször: nem egy általános fontosságú politikai kérdésnek tudományos tárgyalását tűztem ki feladásomul. - Anglia- vagy Franciaországban ez helyén lehetne; nálunk a nemzetiségi kérdés nem a tudomány, hanem a practicus élet köréhez tartozik, s e kérdés practicus megoldása, melytől jövőnk függ, csak úgy lehetséges, ha azon állapotokat, melyekben az ország különböző nemzetiségei egyenként s egymáshoz tetteleg állanak, tekintetbe vesszük.

2-szor: nagy s általános azon befolyás, melyet a nemzetiségi kérdés hazánkban gyakorol, s megengedem, hogy hontársaink egy részénél nemzetiségi érdekeik a jelen pillanatban minden másokat háttérbe szorítanak. De bármily nagy s általános legyen a zaj, melylyel a nemzetiségi érdekek kielégítése követeltetik, nagyon téved, ki azt hiszi, hogy mihelyt ezek kielégittettek minden bajainkon segítve lesz. A nemzetiségi kérdés a jelen pillanatban a legfontosabb, legegésőbb talán: de nem az egyedüli; s kétségtelen, hogy annak megoldásától megnyugvást csak úgy várhatunk: ha ez más nem kevésbé fontos és életbevágó érdekek sértése nélkül sikerül, azaz ha oly megoldást találhatunk, mely *jól rendezett közigazgatással*, az egyes polgárok anyagi jólétének ezen feltételével s *egyéni s polgári szabadságukkal*, melytől megelégedésük függ - ellentétben nem áll. -

3-szor: A főfeladás, melyet e kérdés megoldásánál soha szemünk elől veszítenünk nem szabad, hazánk különböző nyelven szóló polgártársainak megnyugtatása s kívánataiknak a lehetőségig teljesítése. Midőn azonban e feladás megoldásán dolgozunk, nem szabad megfeledkeznünk azon összeköttetésről sem, mely századunkban Europa minden országai között létezik, s melynél fogva a nemzetiségi kérdés megoldásánál hazánkban követett irány ép úgy befolyást fog gyakorolni mindazon országokra, hol e kérdés nagyobb vagy kisebb mértékben fölmerült: mint más részről bizonyos, hogy hazánkban is e kérdésnek csak oly megoldása lehetséges, mely az iránynyal, melyet Europa népei kifejlődésükben követnek, ellentétben nem áll.

Ezeket szemünk előtt tartva, fordítsuk most figyelmünket azon két rendszerre, mely a nemzetiségi kérdés megoldására ajánltatik s lássuk:

1-ször: mennyiben alkalmazhatók azok hazánk sajátos helyzetében?

2-szor: mik lennének e két rendszer alkalmazásának következei a politikai s egyéni szabadságra, az egyesek anyagi jólétére, s a különböző nemzetiségek kifejlődésére? - Végre

3-szor: e két rendszer között melyik fér össze azon iránynyal, melyet Europa népei kifejlődésükben jelenleg követnek, s mily következeiket idézne elő a nemzetiségi kérdés megoldására más országokban, ha hazánkban az egyik vagy másik rendszert követjük?

X.

Vajjon a rendszer: mely szerint minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvény által határoztatik meg, gyakorlatilag alkalmazható-e hazánkban?

Hogy e kérdésre válaszoljunk, szükséges mindenekelőtt, hogy azoknak nézetei iránt legyünk tisztában, kik a nemzetiségi kérdés megoldását e rendszer alkalmazásától várják.

„Nincs Európában állam - így okoskodnak e rendszer barátai, - hol a polgári s politikai jogok gyakorlata bizonyos nemzetiséghez volna kötve, s az ország különböző ajkú lakói között *elvben* a legtökéletesebb egyenlőség nem ismertetnék el; és mégis, kivéve Sveitzot, nincs állam, melyben gyakorlatilag egy bizonyos nemzetiség nem emelkedett volna uralomra. Ha tehát azt akarjuk, hogy hazánkban a nemzetiségek egyenlősége írott malaszt ne maradjon: szükséges, hogy a kisebbségnek jogait törvény által biztosítsuk, mi csak úgy lehetséges, ha azon köröket s eseteket, melyekben az egyes nemzetiségeknek nyelve közdolgokban használtatik, nem engedő (permissiv) hanem *parancsoló (imperativ) törvények* által kijelöljük s egyszersmind egy bizonyos arányt állapítunk meg, melyben az egyes hivatalok a különböző nemzetiségek között felosztandók.

A nemzetiségi kérdés e szerint csak úgy oldathatik meg, ha:

1-ször: biztos szabályokat állítunk fel, melyek szerint az egyes nemzetiségnek köre meghatározható.

2-szor: ha egy igazságos kulcsot alapítunk meg, mely a fontosabb hivataloknak a különböző nemzetiségek közötti felosztásánál alkalmazható.”

Lehetséges-e ez hazánkban?

Első tekintetre úgy látszik, ily szabályok felállításának s ily kulcs megalapításának nincsenek nehézségei.

„Ha törvény által kimondatik: hogy minden községben, megyei járásban s egész megyékben, kerületekben és városokban közigazgatási, tanácskozási s általánosan hivatalos nyelvül az szolgáljon, mely az illető hatóság, járás, megye, kerület vagy város lakossága általános többségének nemzeti nyelve;”

„s ha a megyék, járások és kerületek - szinte törvény által - akként rendeztetnek, hogy egy-egy járás illetőleg kerületben vagy megyében oly községek egyesíttessenek, melyek legalább általános többségre nézve ugyanazon nemzetiségű lakosokat foglalják magokban; -”

„ha azonkívül törvényben kimondatik, hogy a megyei, szabad kerületi, vidéki és városi képviselők a területükön lakó különböző nemzetiségek számaránya szerint alakítandók s hogy ezen számarány szolgáljon zsinórmértékül a kormánynak is azon magasabb birói s közigazgatási hivataloknál, melyek kinevezésétől függnek: úgy látszik e nehéz feladás megoldottnak tekinthető.”⁵

De vessünk egy tekintetet viszonyainkra s nézzük a nehézségeket, melyekkel e rendszabályok practicus kivitele hazánkban járna.

⁵ Az 1861-iki országgyűlés által a nemzetiségi kérdés tárgyában kiküldött választmányhoz a kisebbség által benyújtott különvélemény szavai.

Miután a különböző nemzetiségek vegyesen laknak és szt. Istvántól kezdve a legujabb időkig sem a megyék alakításánál, sem azoknak járásokra való felosztásánál, sőt még az egyes községek telepítésénél, soha a lakosok anyanyelve tekintetbe nem vétetett: több megyében egy nemzetiség sem bír abszolút többséggel; másokban a többség oly csekély, hogy azok között, kik a statistika ezen nemével foglalkoznak, vitatkozás tárgyát képezi. A megyéknek nemzetiségek szerinti alakítása ennél fogva az ország egy nagy részének új felosztását kívánná, mely annál nagyobb nehézségekkel volna összekötve, minthogy ott, hol a népesség vegyes, az egyes nemzetiségekhez tartozó községek is elszórva léteznek, sőt többnyire még az egyes községek népessége is különböző nemzetiségű elemekből áll. -

De tegyük fel, hogy az ország ilyen új felosztása nehéz, de nem kivihetetlen. Mindenesetre a rendszabály eredménye azon elvektől s azon módtól függ mely szerint az végrehajtatik, s így mindenekelőtt az iránt kell tisztába jőnünk:

1-ször: kire bizassék az új felosztás?

2-szor: mily elvek szerint történjék az?

Mint csaknem minden kérdésnél úgy itt is a feladat első tekintetre könnyűnek látszik.

Alkotmányos országban a területnek újból felosztása kétségen kívül a törvényhozás hatásköréhez tartozik s attól minden jogfogalmak összezavarása nélkül nem vonathatik el. De vajjon remélhetjük-e, hogy a cél, melyért ezen intézkedést ohajtjuk, ezen uton elérhetjük?

Feladásunk az ország különböző nemzetiségeinek megnyugtató s ez csak úgy várható, ha törvényhatóságaink új felosztása nem csak igazságos, hanem *az ország különböző nemzetiségei által igazságosnak ismertetik el*; s vajjon remélhetjük-e ezt, ha azzal törvényhozásunkat bizzuk meg, azaz oly testületet, melyben a magyar elem tagadhatatlan többségben áll s melynek eljárása ellen egyes nemzetiségek részéről eddig is annyi panasz emeltetett? - - Ha önmagunkat ámitani nem akarjuk s a nemzetiségi agitatio egész történetére visszatekintünk, nem ringathatjuk magunkat ily édes csalódásban, sőt meggyőződünk hogy ezen lépés csak új panaszokra törvényhozásunk ellen, s új nemzetiségi agitatiokra adna alkalmat, mely utóbbiakat azonban akkor sem kerülhetjük el, ha az országnak nemzetiségek szerinti felosztása a fejedelemre bizatnék. Mert, ha a kérdést mellőzzük is: vajjon célszerű-e? hogy alkotmányos országban a kormánynak a választókerületek új felosztására, melytől a törvényhozó test alakulása függ, korlátlan befolyás engedtessek: csakugyan az optimismusnak rendkívüli adagára lenne szükségünk hogy feltegyük, miként a felosztás, ily módon eszközölve, a nemzetiségek megnyugtatóhoz vezetne. - Igaz hogy a fejedelem a nemzetiségi pártokon felül áll s hogy ellene azon okok, melyekért törvényhozásunk részrehajlással vádoltatik, nem hozathatnak fel, de miután a törvényhatóságok s választókerületek új felosztása oly módon nem eszközölhető, hogy ez által egyes nemzetiségek jelen kedvezőbb állásuktól megfosztva vagy reményeikben csalatva nem éreznék magokat: az eredmény ezen esetben is csak az lehet, hogy minden elégedetlenség az ellen fordul, ki a felosztást eszközöl. Megengedem ok nélkül, de azért nem kevésbé keserűen, s a tapasztalások, melyeket a Szerbvajdaság felállítására és az erdélyi választókerületek új alakításánál szereztünk: eléggé bizonyítják ezen nézetünket.

De bárki legyen az, kire a megyék, járások s választókerületek új felosztása s az egyes kerületek nemzetiségének meghatározása bizatik: elkerülhetlenül szükséges, hogy mindenek előtt azon elvek iránt egyezzünk meg, melyek szerint az egyes polgároknak nemzetisége megítélendő.

Az ó monda szerint hét görög város vitatkozott a dicsőség felett: melyik számithatja Homért polgárai közé. Ha a ország a lakosok nemzetisége szerint újra felosztatik s az abszolút többségnek nyelve az egyes megyékben s kerületekben imperativ törvény által, mint hivatalos nyelv,

hozatik be: akkor Magyarországon minden ember, kit az ég több gyermekkel megáldott, hasonló kitüntetésre számolhat. A kérdés, mily nemzetiségre határozza el magát valaki? - főképp oly esetekben, midőn a majoritás a kerületben kétséges, - a legnagyobb fontossággal bír; s mivel az állam, melytől minden nemzetiség hasonló oltalmat vár, nem engedheti, hogy bármelyik közülök az egyeseknek szeszélye, vagy roszakarata által, melylyel saját nyelvöket megtagadják, jogaitól megfosztassák, nem marad hátra egyéb, mint bizonyos szabályokat állítani fel, melyek szerint minden egyesnek nemzetisége meghatározatik.

Első tekintetre ez különösnek látszik. A nemzetiségnek fogalma napjainkban alig határozthatik meg másképp, mint a nyelv szerint s úgy látszik ha valami, legalább azon kérdés eldöntése az egyest illeti: mily nyelvet akar elismerni anyanyelvének? De bármily nevetséges következtetésekhez vezetne is, ha az egyes nemzetiségének meghatározása nem reá magára bízatik, hanem mindenki akaratja ellen és bizonyos szabályok szerint törvényesen magyarnak, slávnak vagy romának marasztaltathatik el: - mindez csak a rendszer szükségese következtése.

Ha azon körülmény, hogy valaki egy bizonyos nemzetiségnek tagja, jogokat ad, melyek nem csak az egyesre,⁶ de az államra nézve fontosak; ha az egyes törvényhatóságok hivatalos nyelve a lakók absolut többségének nemzetisége szerint *parancsolólag* határozatik meg s e szerint az állás, melyet a különböző nemzetiségek az országban elfoglalnak, az ország egyes törvényhatóságaiban lakó egyének anya nyelvétől függ: ennek meghatározását az egyeseknek önkényére bizni nem lehet.

Mily elvek szerint határozassék el a nemzetiség kérdése egyes esetekben, az egyeseknek nyelve, s nevöknek hangzása vétessék e tekintetbe, vagy az elődök? s az utóbbi esetben mily szabályok szerint? Az egyesek faja, mint a régi germánoknál s Amerika ős lakóinál az *anya*, vagy pedig, mint újabb időben szokás, az *apa* szerint határozassék-e el? - s az ítélet ki által, mily bizonyítékok, s mily eljárási formák szerint mondassék ki? - mindezeknek megvitatását azokra bízom, kik a nemzetiségi kérdés megoldását ezen úton keresik. - Én részemről csak azon feltételeket akartam kijelölni, melyektől e rendszer alkalmazása hazánkban függ, s ki e tárgyról komolyan gondolkodott át fogja látni, hogy a fentebbiekben nem állítottam föl semmit, mi az elfogadott elveknek nem lenne következtése. - Mert valamint abból, ha a nyelvnek használata nem az egyeseknek szabadakarataira bízatik, hanem *parancsoló* törvény által határozatik meg, önként következik: hogy a kérdés felett minden egyes körnek melyik legyen hivatalos nyelve, egy felsőbb hatalomnak, az az a kormánynak, vagy törvényhozásnak kell határoznia: úgy e határozatnál csak az absolut majoritást állithatjuk fel zsinórmértékül, melyben egy vagy más nemzetiség bizonyos körökben áll; mi ismét azon következtést vonja maga után, hogy miután e majoritások alakulása, mely az egyes nemzetiségek jogkörének alapját képezi, azon módtól függ mely szerint minden egyesnek nemzetisége meghatározatik: erre nézve szabatos elvek felállítása s azoknak szigorú alkalmazása válik szükségessé.

S ezekből nézetem szerint világos, hogy e rendszer, mely oly országokban is, hol két vagy három nemzetiség nagy, tömör tömegekben lakik egymás mellett, - sok okoknál fogva veszélyes, de talán kivihető: nálunk gyakorlatilag kivihetetlen; miután hazánkban, ha csak a nagyobb nemzetiségeket számítjuk is, a magyaron kívül a román, sláv, szerb, orosz és német azaz hat nemzetiség annyira vegyesen fordul elő, hogy az egyes nemzetiségeknek határait kijelölni lehetetlen.

⁶ Miután hazánk egyes nemzetiségeinél a hivatalképes egyéneknek száma csekélyebb, kétségtelen: hogy az, ki hivatalt kíván az által hogy magát más nemzetiség tagjának vallja, - kilátásait javíthatja.

XI.

Mik lennének e rendszernek következményei az egyéni s polgári szabadságra s a nemzetiségi ellentétek kiegyenlítésére.

Tegyük fel, hogy a fentebbiekben csalódtam; s azon kulcsot megtaláljuk, mely szerint az ország területe s hivatalai a nemzetiségek között oly módon osztathatnak fel, mely azoknak mindegyike által igazságosnak ismertetik.

Egyesek e rendszabályok keresztülvitelét talán czélnak tekintik, s ha csak a közhivatalok kedvök szerint osztattak fel, elértek mindent, mi őket a nemzetiségi mozgalomnál lelkesedésre ragadta. - De a hasonlíthatlanul nagyobb szám másképp gondolkodik. Ezeknek czéljuk nem a megyéknek s választókerületeknek oly felosztása, mely által személyes kilátásaik táguljanak, hanem az, hogy *egyéni s politikai szabadságuk mentül nagyobb, - saját nemzetiségök kifejlődése mentül gyorsabb s biztosabb legyen.*

Vajjon e czélokot előmozdítjuk-e, ha az állást, melyet az egyes nemzetiségek az államban elfoglalnak *parancsoló törvények* által szabályozzuk?

Nézzük mindenekelőtt a befolyást, melyet e rendszer a nemzetiségek szabad fejlődésére és a közöttök létező surlódások megszüntetésére gyakorolna.

Előadtam a nehézségeket, melyekért törvényhatóságainknak nemzetiségek szerinti új felosztását csaknem kivihetetlennek tartom. Hátra van egy s talán a legnagyobb.

Az alap, mely szerint e felosztásnak történni kell nem a historiai jog, hanem *az arány*, melyben a nemzetiségek az egyes törvényhatóságokban egymáshoz állnak, s ebből világos, hogy - ha csak az elvet, melyből kiindultunk, sérteni nem akarjuk - e felosztás soha definitív, - egyszer mindenkorra bevégzett - ténynek nem tekinthető.

Ha az igazsággal, századunk felvilágosodásával s a szabadság és egyenlőség elveivel meg nem egyezik, hogy azon népnek nyelve, mely az országot meghódítá s egy ezreden át fentartotta, a közéletben előnyökkel birjon: bizonyosan még kiáltóbb igazságtalanság lenne az; ha egy bizonyos nyelv kizárólagos használata csak azért parancsoltatnék a törvény által valamely törvényhatóságban, mert lakóinak többsége egy fél század előtt ezen nyelvet használta. Mi-helyt elvként elfogadtuk, hogy minden törvényhatóságnak hivatalos nyelve lakóinak abszolút többsége szerint *imperatív törvény* által határoztassék meg s hogy ott hol ily többség nem létezik, a törvényhatóságok új felosztása eszközöltessék, magától következik: hogy *mind a hivatalos nyelv feletti határozat, mind a törvényhatóságok felosztása mindannyiszor megújítandó, valahányszor a számarány, melyben a különböző nemzetiségek az egyes törvényhatóságokban egymáshoz állnak, megváltozik.*

Kétségen kívül nem fekszik az ország érdekében, hogy a törvényhatóságoknak új felosztása s az egyes helyeken használt hivatalos nyelv meghatározása a törvényhozás tanácskozásainak mindig új tárgyát képezze; miután tehát előre látható, hogy, ha ezen elvek elfogadtatnak, minden nemzetiség saját nyelvének terjesztésére minden eszközt fel fog használni: az államnak kötelességei közé tartoznék, hogy e nemzetiségi proselitimusnak korlátokat szabjon, vagy legalább az egyes törvényhatóságnak azon törekvését, hogy nyelv tekintetében a status quo fentartassék, támogassa. És vajjon mily eszközökkel teheti ezt?

Felesleges, hogy e kérdés részleteibe bocsátkozzam. Miután törvényhatóságaink nem osztathatnak fel nemzetiségek szerint oly módon, hogy a legtöbbszörben nem maradnának számos egyesek, kik nemzetiségekre nézve az abszolút majoritáshoz nem tartoznak, lehet-e legkisebb

kétségünk az iránt: hogy midőn a nemzetiségek egyenjogúságát az által akarjuk biztosítani, hogy minden körben egy nemzetiségnek *absolut uralmát* alapítjuk meg; ez által csak azt érjük el: *hogy minden körben azon nemzetiség, mely a majoritást képezi a többieket elnyomja*, mit ezek ott, hol az absolut többség az övék, bőven viszonzni fognak; míg végre a dolgok természetes kifejlődésében a kölcsönös elnyomás hazánkban tetőfokát érte el s nemzetiségi ellentéteink nyílt ellenségeskedéssé fajulnak. -

Hogy e rendszernek következei egyes nemzetiségekre nézve veszélyesebbek, s hogy például a német és szerb, mely valamint jelenleg, úgy minden új felosztás után is csak igen kevés törvényhatóságban fogná az absolut többséget képezni, ezen állapotok súlyát inkább érzene, mint például a román, a sláv s főképp a magyar, az világos: de egészben véve e rendszernek következei közösek s a tapasztalás rövid idő után meg fogná mutatni, hogy az mi azért állított fel, hogy az ország minden nemzetiségeinek egyenjogúságát biztosítsa, csak oda vezetett, hogy azon nemzetiségek között, melyek szent István koronájának tartományaiban laknak, egy sem maradna, mely magát mindenütt, hol többségben nincs, határtalanul elnyomva nem érezné.

Ez ellen felhozható, hogy a kormány a dolgoknak ezen kifejlődését nem fogná tűrni s mint a minoritások természetes védője a többségnek követeléseit a méltányosság határai közé szorítaná. Nem hiszem, hogy oly rendszer, mely mellett a kormány arra kényszerítették, hogy minden egyes törvényhatóságban a többséggel szüntelen küzdelemben álljon, annak erősítéséhez vezet, főképp ha ez által senkit háladatosságra nem kötelez, mint ez esetben, hol azon nemzetiségek, melyek, midőn azon törvényhatóságokban, hol minoritásban vannak, a kormány által védelmezettek, másokban, hol a többséget ők képezik, általa akadályozva éreznék magokat. De ha ettől elvonatkozunk is, kérdem: miben álljon az előny, melyet az egyes nemzetiségek a törvényhatóságoknak új felosztása által nyernének? - ha saját nemzetiségöknek terjesztésében még azon körben is akadályoztatnak, melyet a törvény számukra kijelölt s ha minden lépésök, mely erre czéloz csak a központi hatalomnak beleavatkozását vonja maga után.

Többször kimondám - s minthogy a nemzetiségi kérdésnek megoldása attól függ, hogy az okok iránt, melyeknek e kérdés fölmerülése tulajdonítható, tisztában legyünk, újra kimondom - hogy a nemzetiségi mozgalmak nem a különböző nemzetiségek között létező ellenszenv s nem egyesek fondorkodásai által, kik e kérdést nagyravágásuk eszközéül használják, idéztetett elő.

A nemzetiségi mozgalomnak való alapja azon kegyelet, melylyel minden jobb ember elődei- nek emlékéhez, s a tőlök öröklött nyelvhez ragaszkodik; azon természetes ösztön, mely arra késztet, hogy egyéni szabadságunkhoz ragaszkodjunk, s ne nyugodjunk meg helyzetünkben, míg azt, főképp abban mihez szívünk köt, elismerve nem látjuk; s ha ezen érzések most erősebbekké váltak s a legújabb időben más fontos érdekeket háttérbe szorítanak, ennek oka hazánk különböző népeinek emelkedő miveltségében kereshető, mely által saját nemzetiségöknek tisztább öntudatához jutottak: de épen azért ne higgye senki, hogy e mozgalom az által hárittathatik el, ha a gyűlölet, melyre magokat némelyek a vita között bizonyos nemzetiség iránt elragadtatták, vagy egyes szóvivőknek nagyravágása kielégített.

A nemzetiségi mozgalom csak azon nagy szabadsági mozgalomnak egy része, mely egy század óta Europa népeinek csaknem minden viszonyait átalakítja. Lerontása azon korlátoknak, melyek által egyes nemzetiségek magokat eddig kifejlődésökben akadályozva érezték, biztosítása szabadságuknak, ez az: mit az ország polgárainak roppant többsége nemzetiségi követelése alatt ért, s ezeket ki fogjuk-e elégíteni azáltal, ha a kizárólagos uralom helyett, melyet *egy nemzetiség az egész országban* gyakorolt: hasonló, sőt sokkal nagyobb s kimélet-

lenebb uralmat alapítunk meg, csak azon különbséggel, hogy az *minden törvényhatóságban más nemzetiség által gyakoroltatik*.

Oly mozgalom, mely a szabadság biztosítására kezdetett meg, nem fejeztethetik be oly intézkedések által, melyek csak az egyéni szabadság még nagyobb korlátozásához vezetnének, s melyek által a politikai szabadság azon alakban s értelemben, melyben az jelenleg Európa népei törekvéseinek fő célját képezi: lehetlenné válik.

De arra, hogy valamely rendszer következeiről ítéljünk, nem elég, ha annak hatását csak egy irányban ismerjük.

Az egyéni s politikai szabadság a legáltalánosabb, de nem egyedüli célja korunk törekvéseinek s bizonyos, hogy nem elégitheti ki századunk népeit, semmi mi azoknak materialis érdekeikkel ellentétben áll.

A legszabadabb alkotmánytól megkivánjuk, hogy mellette jó közigazgatás lehetséges legyen, s az igazság kiszolgáltatása mindenkinek azon biztosságot nyujtsa, mely minden anyagi jólétnek első feltétele s vajjon az ajánlott rendszer mellett számithatunk-e erre?

Csalódik, ki a hivataloknak nemzetiségek szerint való felosztásában csak oly követelést lát, mely egyesek által saját érdekökben állítottatott föl, de melynek a nemzetiségek tömege fontosságot nem tulajdonít, sőt mihelyt azon elv elfogadtatott: hogy minden nemzetiségnek állása törvény által biztosítandó, a követelés a dolgok természetében fekszik. Ugyanazon okok, melyek az ország territorialis felosztása mellett felhozatnak, épen úgy szólnak a hivatalok felosztása mellett; és ha a nemzetiségek biztossága azt kívánja, hogy közülök mindenik saját körében más nemzetiségek befolyásától megoltalmaztassék: nem kevésbé kívánja biztossága azt is, hogy azok között, kik a törvények végrehajtásával megbizattak - a tisztviselők s bírák között - minden nemzetiség meghatározott arányban képviselve legyen. Ez annyira áll, hogy a hol csak a nemzetiségi kérdés fölmerült, habár a territorialis felosztás senkinek eszébe nem jutott is, a hivatalok felosztása az első követelés, melylyel minden nemzetiség érdekeinek biztosítására fellép; mire, hogy távolabb fekvő példákat mellőzzek, csak azon privilégiumokra hivatkozom, melyek szerint a középkor alatt több városaink német lakói arról biztossítottak, hogy a bírói hivatal kizárólag, vagy felváltva a magyarokkal minden második évben német polgárral töltsék be.

Nem akarom taglalni a nagy nehézségeket, melylyekkel különböző nemzetiségeink száma miatt oly szabályoknak felállítására nálunk járna, melyek az egyes nemzetiségeknek igényeit kielégithetnék s nem vizsgálom mennyire férnének össze azon elvekkel, melyeket alkotmányos országban a hivatalok betöltésénél követnünk kell. Magában világos, hogy a hivataloknak a nemzetiségek között egy meghatározott arányban felosztása azon hivataloknál, melyek választás útján töltenek be, a választási szabadsággal nem fér össze, s azoknál, melyek a kormány kinevezésétől függenek, a felelősség elvének alkalmazását lehetlenné teszi; - de ha mind ezen nehézségektől elvonatkozunk: vajjon hisszük-e komolyan, hogy e rendszer mellett egy célszerű, honunk igényeinek megfelelő közigazgatás lehetséges?

Ha az egyesnek kilátásai, melyekkel a hivatalos pályára lép, nem képességétől hanem nemzetiségétől függenek s a miniszter szintegy, mint a választó a hivatalok betöltésénél nem az illetőnek képességét, hanem csak a törvényt veheti tekintetbe, mely a hivatalnokok nemzetiségéről rendelkezik; ha egy körben a legkitünőbb férfiak, csak mert egy bizonyos nemzetiségnek tagjai, nem alkalmazhatók, a másikban olyanok, kik kötelességeiknek nem felelnek meg, azért nem mozdittathatnak el, mert helyettök más ugyanazon nemzetiséghez tartozó alkalmas egyén nem találkozik: vajjon ily elvek szerint rendezett közigazgatás megfelelh-e a legmérsékeltebb igényeknek?

Volt idő, midőn a hivatalképesség kizárólag a nemességre vala szorítva s bizonyosan nincs senki, ki e viszonyok megújítását lehetségesnek tartaná; de vajjon oly törvényes intézkedés, mely által a hivatalok betöltésénél szinte nem a közigazgatás szükségéi, hanem csak az egyes nemzetiségek jogai vétetnének tekintetbe, nem ugyanazon következéseket vonná-e maga után? - s ha a rendszert képtelennek tartjuk, mely szerint az országos hivatalok betöltésénél csak az elődök érdemei s a kijelöltnek nemzetiség fája vétetik tekintetbe: valóban nem sokkal józanabb, ha most a hivatalok betöltésénél nem egyes családok-, de egyes nemzetiségekre nézve hasonló privilegiumokat állítunk fel, melyek végre is szinte csak a fajon és származáson alapszanak.

Az előadottakból úgy tartom világos: hogy a mennyiben honpolgáraink nagy többsége midőn a nemzetiségi mozgalmakban részt vesz, csak egyéni s politikai szabadságának biztosítását s azt keresi, hogy e szabadsággal saját nemzetiségének kiterjesztésére élhessen: ezen cél az ajánlott rendszer által nem érhető el.

S most fordítsuk figyelmünket a befolyásra, melyet e rendszer állami viszonyainkra gyakorolna.

Többször kimondám azon meggyőződésemet: hogy a nemzetiségi kérdés háttérbe szorítá, de nem semmisíthette meg azon érzelmeket, melyekkel hazánk különböző ajku lakói a közös hazához századok óta ragaszkodtak s hogy a nagy többség bármennyi lelkesedéssel nyilatkozik saját nemzetisége mellett, ezt azon meggyőződéssel teszi, hogy e követelések teljesítése által az ország jövője nem veszélyeztetik. A nemzetiségi kérdés legbuzgóbb pártolói érzik s bevallják az összeköttetést, melyben Magyarország állása saját követeléseik teljesítésével áll, s midőn arra törekszenek, hogy a hely, melyet saját nemzetiségök a hazában elfoglal, mentül kitünőbb legyen: nem is kívánhatnak egyebet, mint hogy az ország maga mentül függetlenebbé, mentül hatalmasabbá váljék. E nélkül minden mit saját nemzetiségök számára a hazában kivívtak, nem bir semmi fontossággal.

És e részben az indítványba hozott rendszernek mik lennének szükséges következései?

A nemzetiségek különfélesége egymaga nem akadály, hogy valamely ország a hatalom azon fokára emelkedjék, mely függetlenségének biztosítására szükséges. Miután Európában igen kevés államot találunk, mely csak egy nemzetiségű polgárokat foglalna magában, szabályképen állíthatjuk fel: hogy a nemzetiségek különfélesége, a mennyiben az valamely országban *mint tény* létezik, nem akadályoztatja azon egységi érzetet, mely minden állam hatalmának, sőt fennállásának első feltétele.

Másképp áll ez, ha a nemzetiségi különféleségnek fentartása s az egyes nemzetiségek érdekeinek biztosítása az állam fő céljának vétetik, melynek minden más célok s érdekek alárendelendők.

Vegyünk fel egy practicus példát, mely minden theoreticus taglalásoknál többet bizonyít.

Tagadhatatlan, hogy napjainkban a confessionalis különbségek az államot nem veszélyeztetik. Azon arányban, melyben a vallás-szabadság elve elfogadtatott a vallás különbsége az államra nézve elveszté fontosságát, s nem jut senkinek eszébe, hogy valamely állam veszélyben forog, mert polgárainak egy része katolikus másika protestans, s mert e felekezeteknek mindegyike híveinek körét hitszónoklatok, iskolák s az irodalom által terjeszteni iparkodik. Mind ez által versengés támadhat a különböző felekezetek között, talán surlódások is, és néha kölcsönös elkeseredés: de az államra nézve, mely minden felekezetet szabadságában egyiránt oltalmaz bizonyosan, semmi veszély s örültnek fognók mondani azon államférfiút, ki az állam biztonságának nevében azt követelné, hogy az egyházak egyike szabad kifejlődésében vagy saját tanainak terjesztésében korlátoltassék, sőt a mennyiben ennél csak törvényengedte eszkö-

zökkel él, hogy terjeszkedésének akadályok állíttassanak elébe. - De gondoljuk magunknak, hogy egy vagy több vallásfelekezet szabadságának s azon befolyásnak biztosítására, mely őt az államban megilleti, azon követeléssel lépne fel: hogy felekezete az államban külön testület képezzen, külön területtel, külön jogokkal, melyek szerint a vallásfelekezet a törvényhozásnál külön képviseltessék, a közigazgatásban meghatározott számú tisztviselők által részt vegyen: vajjon ki nem fogja elismerni, hogy ez az állam legnagyobb veszélyeztetése nélkül nem történhetik, s hogy egy ország határai között több külön államnak felállítása, a nemzet egyes részeinek több, különszervezetű testekre felosztása minden valószínűség szerint ugyanazon következtetéseket fogná előidézni most, mint akkor, midőn Franciaország protestansai vallásos szabadságuk biztosítására külön városokat külön erősségeket követeltek s katolikus polgártársaik irányában mint szervezett testület léptek föl, míg Richelieu ezen állapotoknak haddal véget vetett és Franciaországot azon szétdarabolástól megmentette, melyben Németországot látjuk. S vajjon ha nem a vallási, de a nemzetiségi érdekek biztosítására ugyanezen eszközökhöz nyulunk: ennek nem ugyanazok lennének-e következtetései?

Nem tartozom azok közé, kik a nemzetiségi mozgalomnak a vallásos mozgalomhoz hasonló fontosságot tulajdonítanak. - A vallásos mozgalom hasonlíthatlanul több fontossággal bír, nem csak magában véve, hanem a nép szemei előtt is. De bármennyire különbözik a tárgy, bármennyire különböznek a századok melyekben e két mozgalom fellép: az emberi természet ugyanaz marad, s ez úgy hozza magával hogy a szenvedély felett, melylyel a küzdelem folyik, nem a tárgynak fontossága, hanem a küzdelem élénksége határoz. Hol ez nagy s egy ideig tartott: a fanatismusnak egy bizonyos neme nem marad el soha. A mit minden egyes a küzdelem folytában tett és szenvedett, a becsületérzés, mely miatt magát legyőzöttnek bevallani nem akarja, sokkal többet tesz, hogy a küzdők ellenségekké váljanak, mint küzdelmeiknek tárgya.

Azonkívül hazánk sajátos viszonyaiban vannak okok, melyekért ezen rendszernek a nemzetiségekre alkalmazása nálunk még veszélyesebbé válik.

Általános tapasztalás mutatja, hogy szűkebb körök az egyénre mindig több vonzó erővel bírnak. Természetes önzésünk, melyet legyőzhetünk, de melytől egészen senki nem szabadulhat, úgy hozza magával, hogy bármily egészsznek egyes részei annál inkább ragaszkodnak hozzá, mennél több befolyást gyakorolhatnak annak fejlődésére. A bölcs elvként tűzheti ki magának, hogy családját inkább szeresse mint magát, a hazát inkább mint családját, s az emberiséget, inkább mint hazáját, de bizonyos: hogy az embereknek nagy többsége gyakorlatilag épen az ellenkező irányt követi. - Magában véve ebben nincs veszély, sőt azon kötelékek, melyek által az egyes magát kisebb köréhez lánczolva érzi csak még erősítik az egészsznek tömörségét, ha azon kapcsok, melyek e kisebb köröket összetartják, nem oldattak fel, s köztök s az egész között ellentét nem idéztetett elő.

Valamint a vonzalom, melyet az egyes saját községe vagy tartománya iránt érez: úgy a lelkesedés, melylyel nemzetiségéhez ragaszkodik, nem csak nem gyöngíti, sőt még szilárdabbá teheti azon kötelékeket, melyek őt a hazához fűzik; míg azon összeköttetés világos marad, melyben községének jóléte vagy nemzetiségének kifejlődése az egész jólétével s felvirágzásával áll - de csak addig - s mihelyt azon kapcsok, melyek a részeket egymáshoz s mindeniket az egészszhez kötik, feloldatnak; s az egyes részeknek érdekei, ha csak látszólag is az egészsznek érdekeivel összeütközésbe jönnek: az emberek többsége ragaszkodni fog a közelebb állóhoz, ahhoz mihez inkább kötve érzi magát, mivel saját érdekeinek összefüggését inkább érzi.

Mentül általánosabb tehát a nemzetiségi lelkesedés napjainkban, s mentül elevenebb az érdek, melylyel az egyesek saját nemzetiségök fejlődését követik: annál szükségesebb, hogy a kötelékek, melyek a haza minden nemzetiségét egy nagy egészszszé fűzik egybe, ne bontassanak

fel s azon meggyőződés ébren tartassék valamennyiben, miként nemzetiségének biztossága is csak az egész országnak fennállásától függ. Az indítványozott intézkedések pedig épen az ellenkező eredményhez vezetnének s teljes biztossággal mondhatjuk előre, hogy valamint a közhivatalok nemzetiségek szerinti betöltése oda vezetne, hogy a közhivatalnokok nagyobb része *nem az ország, hanem külön nemzetiségek szolgáinak tekintené magát*: úgy az ország területének ezen elv szerinti felosztása csak azt vonná maga után, hogy minden egyes magát *nem a haza, hanem saját nemzeti kerülete polgárának érezné*; mi ha mindenütt veszélyes, hazánkban bizonyosan kétszeresen az.

Hazánk minden nemzetiségei között a magyaron kívül egy sincs, mely az ország határain nem terjedne túl. Valamint dél felől a szerbeket s románokat úgy északon a slávokat és oroszokat csak az ország politikai határai választják el más országokban s birodalmakban lakó véreiktől, s valóban az optimismusnak rendkívüli foka szükséges, hogy feltegyük miként hazánk nemzetiségek szerinti felosztása a nemzetiségek minden igényeit állandóan kielégítheti. Ha egyszer elismerjük, hogy az egyes nemzetiségek fejlődése csak különállásuk által biztosítható; a nemzeti törekvések e hon új felosztásánál nem állhatnak meg, s arra fognak irányoztatni szükségképen, hogy a hazánkban lakó néptöredékek határainkon túl lakó testvéreikkel olvadjanak egybe; mi csak az ország felosztását vonná maga után, s pedig annál bizonyosabban, minthogy az országnak ily felosztása nem csak azon kötelekeket gyöngítené, melyek e hon polgárait a közös hazához kötik; hanem az egyes részeknek kezébe adnák az eszközöket is, melyek által e törekvések kivitele lehetségessé válik.

Jól tudom, hogy vannak egyesek, kik a magyar állam territorialis épségét oly valaminek tekintik, mi csak a magyar nemzetiség érdekében fekszik s az osztrák birodalom hatalmával s egyes nemzetiségek érdekével ellentétben áll. A felhozott okok ennél fogva némelyeket talán inkább az ajánlott intézkedések előnyeiről mint azoknak káraitól győzhetnék meg. Szükséges tehát, hogy még azon hatásra is fordítsuk figyelmünket, melyet hazánk területének nemzetiségek szerinti felosztása az öszves osztrák birodalomra s azon nemzetiségeknek jövőjére gyakorolna, melyeknek érdekében az jelenleg leginkább kívántatik.

XII.

Hazánk területének nemzetiségek szerinti felosztása mily hatást gyakorolna az osztrák birodalomra s a hazánkban lakó egyes nemzetiségeknek jövőjére?

Tény, hogy napjainkban minden mi egy állam belviszonyaira nagyobb befolyást gyakorol, messze túlhat határain s alig merülhet föl fontosabb kérdés, melyet egy bizonyos mértékben nem nevezhetnénk europainak.

Ezen solidaritásból az egyes államokra nézve azon kötelesség támad, hogy saját ügyeik rendezésénél tekintettel legyenek azon hatásra is, melyet ezáltal más országokra s államokra gyakorolnak, főképp midőn azokkal, mint hazánk s az osztrák birodalom századok óta, szoros kapcsolatban állnak s így érdekeikben közösség létezik, melyről az egyes kérdések körül támadt vitának hevében megfeledkezhetünk; de melynek ignorálása később vagy előbb mindig megboszulja magát.

Sokszor mondatott, hogy hazánk s az osztrák birodalom mi nemzetiségi viszonyait illeti egészen hasonló helyzetben áll s ez tagadhatatlan. Igaz, hogy e kérdés nálunk előbb merült fel, mi régi alkotmányosságunknak, s szenvedélyesebben tárgyaltatott, mi más okoknak tulajdonítható: de a nemzetiségek különfélesége, s mindig inkább erősülő öntudata hasonló a birodalom mindkét felében; s valamint azon nemzetiségek, melyek a Lajthán túl laknak, ott körülbelől ugyanazon követelésekkel lépnek fel, mint hazánkban: úgy azon elvek, melyeket a nemzetiségi kérdés megoldásánál követni fogunk, kétségen kívül döntő befolyással lesznek e kérdés megoldására az osztrák birodalomban is.

Meg vagyok győződve, hogy az államférfiak, kik Magyarország területének nemzetiségek szerinti felosztását szükségesnek hirdették, szenvedélyesen vissza fognák utasítani az elveket, melyeket magok állítottak fel, ha azoknak alkalmazása Tirolban vagy Steierben követeltetnék; de tudom azt is, hogy ez nem áll hatalmukban.

Nagylelkűnek nevezzük a népet, jónak; magasztaljuk belátását s mind ez több példával igazolható; de van a népnek egy tulajdona, mely ennél sokkal általánosabb s melyet mindenütt minden korszakban feltalálunk s ez *jogérzete*. Fogalmai a jogról különbözők, de minden nép mihelyest a miveltségnek bizonyos fokára emelkedett, valamely meghatározott szabályt kíván, mely szerint az egyes cselekvények jogszerűségét megítélhesse s a legnagyobb biztossággal előre látható: hogy ha a historiai jogtól, mely az osztrák birodalomban eddig a legfontosabb viszonyoknak alapját képezé eltérünk, s helyette a nemzetiségi elvet állítjuk fel, ez a nép jogérzetének csak akkor felelhet meg, ha ezen elv minden következtetésében alkalmaztatott. Franciaország példája s azon következtetések, melyeket a forradalom által felállított elvek magok után vontak, tanuságot tesznek a kérlelhetlen logikáról, melylyel a nép az egyszer elfogadott jogalaphoz ragaszkodik.

Nem létezik hatalom, mely kivihetné, hogy egy fejedelem országaiban, bármennyire önálló legyenek azok egymástól, ugyanazon nemzetiségek egy kis folyó egyik partján oly kedvezésekben részesüljenek, melyek nekik a másikon megtagadtnak. Miután tehát az osztrák birodalomnak tartományaiban - az egy ausztriai főhercezségen s Salzburgon kívül - mindenütt több nemzetiséget találunk, meg vagyok győződve: miként azon elvnek elfogadása Magyarországon, hogy a nemzetiségi kérdés csak a területnek nemzetiségek szerinti felosztása által oldathatik meg, szükségkép ezen elvnek elfogadását Ausztriában is s így a birodalom területi felosztását fogná vonni maga után, melynek következtetésében az említett két, kizárólag német tartományon kívül nem maradna egy, mely jelen határait megtarthatná. Tirol feloszlanék

német, s olasz, Steier - Karinthia és Krain német és sláv, Cseh- s Morvaország német s cseh, Galliczia lengyel s ruthen, Bukovina ruthen s oláh, - s így minden tartomány nemzetiségi elemeire.

Nem szólok a nehézségekről, melyek a birodalom minden tartományaiban ugyanazok, mint hazánkban, mert itt is, mint nálunk, a nemzetiségek többnyire nem laknak tömör testekben s minden tartományban nagy területeket találunk, melyeknek népessége annyira vegyes, hogy annak nemzetiségét alig határozhatjuk meg; s nem is vizsgálom a hatást melyet ily felosztás a tartományok mindegyikében legalább a népesség egy részére szükségkép gyakorolni fogna, mely, miután, mint például Tirol, a birodalmat legnagyobb veszélyei között feláldozó hivatással védelmezte: most jutalmul földaraboltnának; de fordítsuk figyelmünket kizárólag azon következtetésekre, melyeket e rendszernek alkalmazásától az egész birodalomra várhatunk.

Sokan az államot csak egy nagy gépnek tekintik. Egyik roppant kakukórát lát benne, mely csak a reá aggatott nagy terhek által tartatik mozgásban; más óriás szövőszéket, melynek feladása, hogy a számtalan fonalakból, melyeken millióknak léte függ, egyesek számára meleg s puha takarók szövődjenek. Mint az órában kerék kerékhez illik s mindegyik tengelye körül forog: ilyen legyen az állam is és így működjék. Ha az eredmény a várakozásnak nem felel meg: a hiba a gépezetben fekszik. Talán több terhet kell akasztani reá, talán néhány kerékkel több - vagy az szükséges, hogy a srófokat erősebben csavarjuk le? - s ki mind ezt érti s tudja: az nagy államférfiu. - Meggyőződéseim szerint nem képzelhető nagyobb tévedés, mint az államnak ily felfogása. - Ha a történeteken végig megyünk, azt fogjuk találni: hogy lapjain nem azon nemzetek hagyták magok után a legszebb emlékeket, melyeknek közigazgatási gépezete a tudomány követeléseinek leginkább megfelelt; hanem azok, melyeknél az egyes magát az egészhez leginkább kötve érezé, melyekben legtöbb hazaszeretetet találunk.

A legtökéletesebb gépezetnek hatása a mozgató erő nagyságától függ s e mozgató erő minden államban csak a népek érzelmeiben található. Semmi állam nem sértheti ezeket büntetlenül s minden veszélyek között, melyek azt érhetik, nincs nagyobb: mint ha polgáraiban a lelkesedési képesség enyészett el.

Ez áll az osztrák birodalomra nézve is.

Egységes államnak nyilatkoztathatjuk a birodalmat, oly alkotmányt adhatunk neki, mely, mi a központosítást illeti, a francziát felülmulja; a közigazgatás könnyítésére derékszög- s vonalozóval egyenes négyszögekre oszthatjuk fel területét, vagy a különböző nemzetiségek szerint darabolhatjuk fel egyes országait. Mindehez aránylag kevés idő kell. De a fogalmat, melyet 35,000.000 ember e szóval *haza* összeköt, bármi hibás s elavult legyen az, semmi hatalom s okoskodás rögtön nem változtathatja meg, s e *fogalom*, - talán az osztrák főhercegség kivételével, - *nem az öszves birodalommal, hanem az egyes tartománnyal van összekötve.*

Az osztrák patriotizmust azon honszeretetet, mely az egész birodalomért lelkesít, feltehetjük egyes államférfiakban, a hadseregnél, a miveltsz osztályok egy részénél s főképen azoknál kik állampapirokat bírnak s ez érzés, megengedem, terjedni fog azon arányban, melyben az alkotmányos szabadság biztosított s ha az alkotmányos birodalomnak majdan története lesz, ezen érzés ki fog terjedni talán minden osztályokra, s háttérbe szorítja azt, melylyel az egyes most tartományához ragaszkodik: *de a jelen pillanatban ez érzést a birodalom népeinél hasztalan keressük.* Nincs közöttök egy sem, mely áldozási készségét az öszbirodalom érdekében nem bizonyította be s az e század kezdetén lefolyt harcok megmutatták azon erőt s összetartást, melylyel az osztrák állam elemeinek heterogenitása mellett is bír. De mind azon ezerekből, kik a birodalom harcaiban vért ontották, bizonyosan kevesen voltak, kiket erre a birodalom eszméje lelkesített. A cseh, a tiroli, saját hazája

becsületéért küzdött, s így tartatott fel a közös állam, mert részei között nem volt egy sem, melynek polgárai saját hazájokért minden áldozatra készek nem lettek volna.

Azt hiszik-e: hogy a népek érzelmei is a közigazgatás tárgyát képezik? - hogy a honszeretettel úgy bánhatnak, mint a központi főpénztárakkal, - melyeket egy helyről a másokra tehetnek át, vagy összeolvaszthatnak? vagy talán szebb, dicsőbb a nagy Osztrákbirodalmat szeretni, mint a kis Tirolt, vagy Csehországot, mi mégis csak azon nagy egésznek egy részét képezi? - - Nincs keresztény felekezet, melynek érdekében sokan nem áldozták volna fel magukat? Minden egyháznak megvannak martyrjai még napjainkban is s bizonyosan nem halt meg senki valamely keresztény felekezet érdekében, ki ez által a kereszténység ügyét általán véve nem mozdította elő. - A kereszténység általános eszméje szép és dicső. Honnan van tehát, hogy mégis senki nem találkozik, ki tekintet nélkül a confessionalis különbségekre csak ez általános fogalomért hasonló áldozatkészséget mutatna? Jöhet idő, midőn ez történni fog. Egykor talán át fogjuk látni: mi közel állunk egymáshoz s az mi vallásunkban közös: háttérbe fogja szorítani a különbségeket, melyeknek annyi fontosságot tulajdonítunk. - De ki erre most számol, ki a katolikus vagy protestans missionariust arról akarná meggyőzni: hogy balgatagság saját felekezeteért feláldozni magát, - az ha e törekvés sikerül arra bírhatja őt, hogy épen ne áldozza föl magát, - de nem fogja őt lelkesíteni az általános kereszténységért. - Ugyanezen eredményeket várhatjuk ha az osztrák birodalomban azon területek feldarabolása által, melyekhez most az egyes polgárok honszeretete ragaszkodik, az annyira gyűlölt provinciálismust megrontottuk. Talán megsemmisíthetjük a honszeretet azon nemét, melyet nem akarunk: de azt, melyet az öszbirodalom érdekében ohajtanánk nem fogjuk előidézni.

És valószínű-e csak ez is? Az ember természetében fekszik: hogy egy nagyobb egészhez csatlakozzék. Önnössége soha nem elégítheti ki őt, és harminczöt millio embert közszellem nélkül alig képzelhetünk magunknak. Bár mint iparkodjanak tehát a tartományi patriotismus megsemmisítésén, midőn a tartományok feldarabolása által annak tárgyát elveszik: valószínű, hogy a szeretet, melylyel a steier vagy tiroli hazájához ragaszkodik, túl fogja élni annak politikai lételét. A jelen s a történet megmutatja: miként a nép lángolva szerethet oly hazát is, melyet a diplomatia már rég nem ismer el. Természetünk úgy hozza magával, hogy ott, hol multat látunk, jövőt is reméljünk; hazafiui reményeink csak emlékeinkkel enyészhetnek el s a mit lángolón szeretünk annak nem kétkedünk halhatatlanságán; - s ki nem látja a veszélyeket, melyek ebből az osztrák birodalomra következnének.

Az egyes tartományok honszeretete, mely eddig a birodalom támaszául szolgált, mert mindenki érzi, hogy saját hazájának biztossága a birodalom fennállásától függ: mihelyt egyszer közmeggyőződéssé vált, hogy a birodalom érdeke az egyes tartományok fennállásával össze nem fér azonnal ellene fordulna s jaj azon államnak melynek fennállása polgárainak legnemesebb érzelmeivel ellentétben áll.

De tegyük fel, hogy ez nem történik s hogy a birodalom új felosztása által azon érzelmek, melyekkel most mindenki szűkebb hazájához ragaszkodik, egyszerre megszűnnének. A sláv közönyössé vált azon ország iránt, melynek küzdelmeiben századokig részt vett, melynek dicsőségét s tévedéseit megosztá, s alig tudja, hogy valaha magyarnak tartotta magát. Csehország neve hidegen hagyja gyermekeit, s Tirol s Stiria emlékét csak levéltárakban kereshetjük. - A mint a birodalom földabroszán az egyes tartományok határai kitöröltettek: ugyanez történt az egyes polgárok sziveiben is, - honszeretetök elvesztette előbbi határait. Mi még államférfiakban is ritka, hogy azt, mi kívánataikkal ellenkezik bevégzett ténynek ismerjék el, azt felteszem az osztrák birodalom minden lakóiban: de mi következik ebből?

Remélhetjük-e, hogy azon érzelem helyét, melylyel az egyes most saját országához ragaszkodik, az öszbirodalom iránti lelkesedés foglalja el?

Kétkedem.

Meg vagyok győződve arról, hogy Ausztria népei ezen esetben sem fognak aljas önösségbe süllyedni, s hiszem, hogy valamint eddig úgy ezentúl egyes eszméért minden áldozatra készek lesznek, *csak hogy ezen eszme nem egy nagy egységes Ausztria leend, hanem szükségkép az egyes nemzetiségeknek dicsősége.*

Ha a legközelebb multa visszatekintve meggondoljuk: mennyi történt mind a forradalom, mind annak ellenei által, hogy a nemzetiségi érzés megerősítették, s ha a lelkesedést látjuk, melyre ezen eszme jelenleg ezereket ragad, ez iránt nem lehet kétségünk; a kérdés csak az: mik lennének ebből a következtetések az osztrák birodalomra, melynek nemzetiségei a magyaron kívül mind a birodalom határain túl terjednek.

Az olvasóra bizom e kérdés megoldását; részemről csak azt jegyzem meg, hogy ha a birodalomban a historiai jog alapját elvetve, azon elvből indulunk ki, hogy az 1848-iki s az azokat követő események által a birodalom egységén kívül minden megsemmisített s hogy *csak a nemzetiségek különbsége* azon egyetlen tekintet, mely a birodalom egyes részeinek viszonyaira nézve irányadó: akkor a birodalom egyes népeinél a németek- s olaszoknál szintűgy, mint a szerbek s románoknál minden törekvésöknek czélja nem lehet más, mint *hogy a nemzetiségi elv mentül tökéletesebben valósítsassék.* Valamint Franciaország azon pillanattól, melyben a historiai jog alapját elvetvén a teljes egyenlőség elvét felállítá, nem nyughatott meg s nem fog megnyugodni mindaddig, mig ezen elv minden következtéseiben keresztül vive, vagy annak kivihetlensége elismerve nem lesz, ugy ha az elv: *hogy a nemzetiségeknek igényei csak a területnek nemzetiségek szerinti felosztása által elégíttethetnek ki,* Magyarországon keresztül vitetett, nem állapodhatunk meg, mig ezen elv a birodalom egész körében - sőt ezen túl is - keresztül nem vitetett, azaz *mig az országok oly felosztása nem sikerült, mely mellett minden egyes népfaj s nemzetiség külön határokat nem nyer;* s ezen elv szép s nagy-szerű lehet, sőt talán kivihető is, de olyan, mely ha valaha életbe lép: csak az osztrák birodalom romjain ülheti diadalát.

Vannak, kiket e gondolat talán nem ijesztene el. Az osztrák birodalom a civilizatiónak lényeges szolgálatot tett, s tagadhatatlan hogy fennállása azon népek művelődésére nagy befolyást gyakorolt, melyek körében fejlődtek; de ha ezen népek, éppen mert magasabb műveltségre emelkedtek, most szabadabb kört kívánnak s a birodalom mely eddig e népek kifejlődését s így az összes civilizatio érdekeit elősegíté, azokkal ellentétben áll: további fennállásának szüksége s lehetősége megszűnt.

Felesleges, hogy e nézetek helyessége felett theoreticus vitatkozásokba ereszkedjünk. - Kétségtelen, hogy az emberiségnek legfontosabb érdeke a civilizatio haladásában fekszik s én is meg vagyok győződve arról, hogy az öntudat, melyre korunkban annyi nemzetiség ébredett, s a lelkesedés, melylyel mindenik saját kifejlődésén dolgozik: ezen haladásnak legörvendeztetőbb jele s egyszersmind biztos záloga. Minden új erő, mely a civilizatio nagy munkájában részt vesz, nyereség az egész emberiségre, mely annál nagyobb vívmányokra számolhat, mennél gazdagabb egyéniségekben. Feladásunk tehát nem az, hogy azoknak számát kevesítsük, hanem az, hogy a kapcsokat megerősítve, melyek mindezen egyéniségeket egy nagy egészszé fűzik egybe minden egyesnek szabad kifejlődését biztosítsuk, s a mennyiben erre az kívántatnék, hogy bizonyos nemzetiségek, melyeket eddig csak elnyomva ismertünk, új államokat alkotva, mint a nagy népcsalád független tagjai vegyenek részt a közös haladásban, mi a törekvéseknek, melyek erre czéloznak, csak örvendhetünk, s a jelenségekben, melyek arra mutatnak hogy e törekvések talán egy közel jövőben sikerülni fognak nem találhatunk semmi aggasztót. De ha ez nézetünk s előre látjuk, hogy diplomatiánknak egész ügyessége, melylyel a rothadásnak nyomait a Törökbirodalomban eltakarva a régi aegyptomiakkal

versenyeznek, s ha meg vagyunk győződve hogy a buzgalom, melylyel magokat kiválólág keresztényeknek hirdető államférfiak kelet Europa keresztény népeit az ozmánok járma alatt tartani iparkodnak, e birodalmat nem menthetik meg, s hogy a pillanathoz közeledünk melyben Törökország keresztény népei arra lesznek hivatva, hogy a görögök példáját kövessék s államokat alkossanak: nem következik-e ebből: hogy mindenben mi ezen alakulásra, - melytől Europa ezen részében a civilisatio függ, - befolyást gyakorolhat, kettős vigyázattal járjunk el s ki nem látja át, hogy a mód, mely szerint a nemzetiségi kérdés hazánkban megoldatik, e tekintetben a legnagyobb fontossággal bír? -

Europa minden országai között hazánk van hivatva arra, hogy azon tartományokra, melyek egykor birodalmával szorosabb kapcsolatban álltak, elhatározó befolyást gyakoroljon. A viszony, melyben hazánk e tartományokkal egykor állt s azon körülmény, hogy hazánkban egy részét ugyanazon nemzetiségek lakják, melyeket a Törökbirodalomban találunk s hogy ezek nálunk a mivelődés magasabb fokát érték el: biztosítja e befolyásunkat, vajjon kell-e, vajjon szabad-e tehát felállítanunk oly elveket, melyek mellett a Törökbirodalom szétbomlása esetében minden új államnak alakulása Europa ezen részében lehetlenné válnék? és kétségtelen hogy azon elvnek általános elfogadása által: *hogy az egyes nemzetiségeknek felmaradása csak úgy biztosítható ha minden nemzetiség területileg elkülönöztetik*: azon helyen, melyet jelenleg a Törökbirodalom elfoglal, oly államoknak alakulása lehetlenné válnék, melyek kiterjedések, népességöknek száma s geographicus viszonyaiknál fogva függetlenségök megvédésére s belső kifejlődésök biztosítására képesek lennének.

Ugyanazon elvek melyek Magyarországon egy ezredig fennállt államnak egységét veszélyeztetik, még inkább akadályoztatni fogják hogy a török birodalom területén egy erős román, szerb vagy déli sláv állam alakulhasson s helyettük Europa ezen részében a fennálló ethnographiai viszonyok miatt csak apró sláv, bolgár, szerb és román területekre számolhatunk, melyek egymással folytonosan küzdve saját függetlenségök megvédésére és civilisatióink biztosítására egyiránt képtelenek lennének; miből világos: miként ezen elveknek alkalmazása hazánkban nem csak azoknak, kik Magyarország integritásához ragaszkodnak s azoknak, kik az Osztrákbirodalom fennállását Europa nyugodt kifejlődése egyik feltételének tekintik, hanem még azon nemzetiségeknek érdekeivel is egyenes ellentétben áll, melyeknek nevében az legtöbbször követeltetik.

A rendszer, mely szerint a nemzetiségi kérdésnek megoldása abban kerestetik, hogy minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvény által meghatározatván az ország területe s hivatalai az egyes nemzetiségek között felosztassanak, mint a fentebbiekből - úgy tartom - világos, hazánk sajátságos helyzetében nem alkalmazható, s a helyett, hogy a nemzetiségek közötti surlódásokat megszüntetné, csak minden egyéni s polgári szabadságnak megsemmisítését vonná maga után, s midőn hazánk s az osztrák birodalom felosztásához vezet, egyszersmind Europa azon részében, mely nemzetiségeinek különféleségére nézve hazánkkal hasonló helyzetben áll: minden nagyobb állam alakulását lehetlenné tenné, s így épen azon nemzetiségek jövőjét rontaná meg, melyeknek érdekében inditványoztatik. - Legyen szabad e tárgyat egy általános észrevétellel fejeznem be.

Két állítással kezdettük meg elmélkedéseinket.

Az *első*, hogy civilisatióink fő jelleme azon közösségben kereshető, mely Europa népeinek kifejlődésében létezik.

A *második*, hogy haladásunk főképen azon állandóságnak eredménye, melylyel Europa népei a kereszténység által felállított eszmék valóításán dolgoznak. - A legfontosabb ezen eszmék között nemünk egysége s közös hivattatása.

Ha a népek között fennállt válaszfalak ledőltek, ha az ókor embertelen fogalmaitól megszabadultunk, s elleneinket, kikkel a harcmezőn szemben álltunk, most embertársainknak tekintjük, ha a rabszolgaság megszűnt, s maga a korlátlan fejedelmi hatalom ott, hol az még létezik, szelidebbé vált: mindez ezen eszméknek következése; s tapasztalásaink s a tudomány egyiránt hirdetik azoknak helyességét.

Valamint a jelenben a föld száz népei között a műveltségnek első törekvéseit: úgy a múltban száz civilisációnak romjait találjuk, melyek egyiránt arra intenek, hogy a mivelhetési képesség nem egy éghajlat vagy egy nemzet, hanem az egész emberiségnek adott isteni adomány s midőn civilisációnk élén azon népeket találjuk, melyeket az ókor barbároknak nevezett s a műveltségre képteleneknek tartott, s meggondoljuk hogy a hellenek s rómaiak helyét újabb korunkban a britt szigetek vad lakóinak s a rettenetes cimberék és teutonoknak utódai foglalták el: mosolygunk kell az önhittségen, melylyel némelyek a mivelhetési képességet csak saját népök kiváltságának tekintik s másoknak természetes alárendeltségét hirdetik. - Ha van tény, melyet a tudomány s tapasztalás minden kétségen felül állított, ez az: hogy azon népek között, melyeket Európában ismerünk egy sincs, mely magasabb mivelődésre képes nem lenne, s melytől ennél fogva a jogot megtagadhatnók, hogy magasabb állásra törekedjék; s a mennyiben korunk nemzetiségi törekvései ezen meggyőződésből indulnak ki, s csak arra törekszenek, hogy az akadályok elhárítsanak, melyek egyes nemzetiségeknek szabad kifejlődését hátráltatják: annyiban ezen törekvések civilisációnk eddigi fejlődésének szükséges következései s tényezői haladásunknak, s balgatagnak nevezhetjük azt, ki e törekvéseket törvények vagy kormányi intézkedések által megszüntetni reményli, vagy valamely országban egyes nemzetiségnek oly suprematiót biztosítani kíván, mely csak más nemzetiségek elnyomása által tartathatik fenn. - De bizonyosan nem józanabb az sem, ki azt hiszi, hogy az által, ha egyes államnak területét nemzetiségek szerint felosztá s minden egyes nyelv- s nemzetiségnek jogkörét meghatározta: a dolgok természetes fejlődését meg fogja állítani, s annak, mi fennmaradásának csiráit nem hordja magában, jövőjét mesterséges eszközök által biztosíthatja.

Mindez, mi ily czélből indítványoztatik, létezett egykor. Tudja mindenki, hogy a barbárok, kik a római birodalom tartományait elfoglalták a római népnek sokáig meghagyták törvényeit s hogy azon időszakban, melyben újabb államaink alakultak, az egyes nemzetiségek nem területileg, hanem személyileg elkülönözve álltak egymás mellett; úgy hogy ugyanazon országnak polgárai a római vagy a frank, góth vagy burgundi törvények szerint éltek, a mint egy vagy más nemzetiséghez tartoztak s e viszonyok, melyekben az újra indítványozott rendszernek kétségen kívül legkövetkezetesebb alkalmazását látjuk, hazánkban fennálltak, a legújabb időkig Erdélyben, hol a magyar, székely és szász nemzet külön területtel s külön jogokkal éltek egymás mellett századokon át, - s ez állapot mindenütt megszűnt, nem egyesek önkénye, nem az uralkodó népnek akarata, hanem a dolgok természete, azon hatalom által, melyet civilisációnk ellenállhatatlan folyama minden egyes viszonyra gyakorol, módosítva, megdöntve mindent, mi tartóztathatatlan árjainak ellentáll. S vajjon hisszük-e hogy ezzel szembeszállhatunk, hogy összes civilisációnk fejlődését félbeszakaszthatjuk, s hazánkban újra megkísérleljük azon elveket, melyektől a visigóthok Spanyolországban a VII-ik században eltértek?

Az olvasóra bizom e kérdés eldöntését; én részemről azon meggyőződésemet fejezem ki: hogy ily kísérlet, bármily országban történjék az, bármily kormányi forma alatt, s bármennyire minden nemzetiségek megegyezésével, melyek az országot lakják, egy időre nagy zavarokat idézhet elő, nagy elnyomáshoz vezethet, hogy az ily kísérlet azon országot, melyben az tétetett egy időre megakadályoztathatja fejlődésében, hogy azt civilisációjában visszalökheti; de állandóságra bizonyosan nem számolhat.

XIII.

A nemzetiségi kérdés csak úgy oldathatik meg, ha minden egyesnek egyéni szabadságát biztosítjuk.

Nemzetiségi mozgalmaink, mint fejtegetéseim folytán többször megjegyzém, sok tekintetben hasonlítanak azokhoz, melyek a reformatio időszakában a vallás körében történtek. Akár e mozgalmok általánosságát tekintsük akár hatásukat az emberek kedélyére melynek következtében e mozgalmak minden más irányokat háttérbe szorítanak s a kor minden törekvéseire módosító hatást gyakorolnak, a legnagyobb analogiát találjuk. S ugyanezt mondhatjuk, ha a két mozgalom lefolyását egymással összehasonlítjuk. - Valamint a nemzetiségi mozgalom századunkban mint szabadság utáni törekvés lépett föl mely csak azon akadályok elhárításában kereste feladását, melyek egyes nemzetiségek kifejlődésének útjában álltak: ugyan ezt látjuk a XVI-ik században támadt vallásos mozgalmaknál is, melyek kezdetben szinte csak a lelkiismereti szabadságért támadtak s nem követeltek mást, mint hogy minden ember Istenét saját meggyőződése szerint imádhassa, s valamint nemzetiségi mozgalmaink a küzdelem között, melyet előidéztek, céljokot észrevetlenül megváltoztatták, míg végre azok, kik a szabadság zászlója alatt gyűltek össze, hasonló uralom után törekszenek, minő ellen sikra szálltak; - - ugyanazt találjuk a vallásos mozgalmak lefolyása alatt is: a türelem nevében hasonló türelmetlenséget, a szabadság színe alatt ugyanazon uralkodási vágyat, a panaszok között mások terjeszkedése ellen hasonló terjeszkedési vágyakat; sőt ezen analogia kiterjed még a mozgalmak részleteire is.

Ha az egyes nemzetiség, hogy szabadságát biztosítsa, külön területet kíván, melyen az uralkodás őt illesse; ha azt követeli, hogy külön jogköre a törvényben határozassék meg, s hogy a jog, melyet az egyes saját nyelvének használatára igényelhet, őt nem *mint egyént* hanem csak *mint egy bizonyos nemzetiség tagját* illesse meg; ha az kívánatlik, hogy az országos hivatalok a nemzetiségek szerint osztassanak fel s bizonyos körben csak egy bizonyos nemzetiségnek tagjai legyenek hivatalképesek; ha egy szóval oly mozgalomnál, mely a szabadság s egyenlőség nevében kezdetett meg most mindenki csak kiváltságokat követel s azon fáj, hogy azok mennél nagyobbak legyenek - - mindez nem új s ki a historiát ismeri, tudja, hogy vallásunk különböző felekezetei egykor ugyanezen követelésekkel léptek föl egymás ellen s ugyanezen ürügyek alatt. Hogy az egyes felekezetet mások elnyomása ellen biztosítsák s mindeniknek jogköre szabatosan meghatározatván a surlódások alkalmá eltávolíttassék: ez volt ez ok mellyel, mint most az egyes nemzetiségek, úgy akkor az egyes vallásfelekezetek, követeléseiket támogaták. Katholicus országokban a protestánsok számára külön területek jelöltettek ki; egyes várak szereltettek fel, melyek a vallásnak fegyverhelyekül szolgáljanak; a templomok száma törvény által határozatott meg; kimondatott, mily hivatalra hány jelöltessék ki minden felekezetből s a városi tanácsnak mily része álljon az egyik s a másik vallás hiveiből; - - s mi volt mindezen szabályoknak s rendelkezéseknek eredménye mindenütt, hol a vallásos kérdés megoldása ez úton kíséreltetett meg? Nem-e a különböző vallásfelekezeteknek szüntelen surlódásai, elnyomása annak, mely valamely körben kisebbségben látta magát, határtalan türelmetlensége mindeniknek, mely arra alkalmat talált s mint mind ennek következtése, egy századokon át folytatott véres küzdelem, mely a legerősebb államokat megingatá, Europa egyik legnagyobb nemzeténél egy máig orvosolatlan szakadást okozott s a civilizatio haladását mindenütt akadályoztatta. A küzdelem egyes államokban véresebb vala; másokban az egyik felekezet teljes elnyomásához vezetett; de mindenütt, hol ez nem sikerült, s a vallásfelekezetek kibékítése abban kerestetett, hogy mindeniknek jogköre s kiváltságai törvény által határozatott meg a következés ugyanaz vala: hogy *minden ily országoknak polgárai feleke-*

zetek szerint elkülönözve ellenségesen álltak egymás mellett s a vallásos béke s egyetértés annál kevésbé éretett el, mennél több s részletesebb törvény létezett, mely annak biztosítására alkottatott. -

Az újabb kor e részben is új irányokat jelölt ki. Az egyes felekezetek külön jogköre és kiváltságai helyett a *vallásos szabadság* elve állított fel, mely szerint a felekezeti különbség az egyesek polgári jogaira semmi befolyást nem gyakorolhat. Elismertették, hogy a kérdésnek eldöntésében, mily felekezethez tartozzék minden egyes, csak az egyeseknek lelkiismerete határozhat s hogy minden vallásnak fenntartása és terjesztése az egyesek buzgóságára bízandó, a törvények egyedüli feladata az maradván, hogy mindenkit szabadsága élvezetében megoltalmazzon; - - s im azon mértékben, melyben ezen elv következetesen alkalmaztatott: a vallásos kérdés megvala oldva. A szabadság nem szüntette meg a különböző felekezetek buzgó versengését, melynek az észak-amerikai államokban oly érdekes jelenségeit látjuk, nem csökkentette a proleletismust, melynek Angliában több példáját találjuk most, mint valaha; de a béke mindez által nem zavartatik meg s határozottan állíthatjuk: hogy a különböző felekezetek között soha több egyetértés nem létezett s hogy minden egyes felekezetenek jogköre még oly országokban is, hol az, - mint például Franciaországban a protestánsok a népességnek csak kis minoritását képezi, soha ily tökéletesen biztosítva nem volt.

Az analogia mely korunk nemzetiségi s az előbbi idők vallási mozgalmi között létezik, a dolgok természetében fekszik.

A két - tárgyára nézve látszólag oly különböző - mozgalom egy cél után törekszik, mely az egyiknél a vallási, a másiknál a nemzetiségi fejlődés szabadsága, de mindkét esetben a *szabadság*. A két mozgalom azon hatalomból meríti erejét, melyet eszmék az emberek kedélyére gyakorolnak. S az állás, melyet az egyesek elfoglalnak, mind a vallási mind a nemzetiségi mozgalomnál nem azon területtől, melyen laknak, vagy az osztálytól, melyhez tartoznak, hanem egyedül személyes meggyőződésöktől függ. De vajjon ezen analogia, mely a két mozgalom között akár annak alap-okait, akár lefolyását tekintjük, tagadhatatlanul létezik: nem igazolja-e azon nézetünket, hogy korunk nemzetiségi kérdései is csak azon uton oldathatnak meg, mely a vallásos mozgalmaknál oly sikeresnek mutatkozott; - nem igazolnák-e ezt még akkor is, ha ezen nézetünk mellett nem hozhatnók fel azon általános tapasztalást: hogy a nemzetiségi kérdésnek veszélyessége mindenütt azon mértéktől függ, melyben a nemzetiségi viszonyok szabályozására az egyes országokban az egyéni szabadság elve alkalmaztatik s hogy míg például Amerikában, Sveitzban, Belgiumban a különböző nemzetiségek egyetértésben laknak egymás mellett: a nemzetiségi surlódások ott váltak legélesebbekké, hol, mint például Erdélyben, minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvény által állapított meg s mindeniknek privilegialis állása leginkább biztosított?

Mindazon tapasztalások után, melyek előttünk fekszenek, biztossággal állíthatjuk, hogy azon surlódásoknak megszüntetésére, melyekre a nemzetiségi különbség korunkban alkalmat nyújt, s melyek egyes államokat komoly veszéllyel fenyegetnek, eddig a szabadság mutatkozott a leghatalmasabb eszköznek s ez a dolgok természetében fekszik. Oly mozgalom, mely egyes nemzetiségek képzelt vagy valóságos elnyomása által idéztetett elő: semmi által nem csillapíthatatik le jobban, mint midőn annak okai eltávolíttatnak. - De a politikában - legalább a mennyiben practicus kérdések megoldása forog szóban, - nincsen általános szabály, melynek ne lennének kivételei s bármennyire meg legyünk győződve valamely rendszer általános czélszerűségéről, mely mellett számos tapasztalások szólnak: mielőtt annak alkalmazását egy bizonyos országban megkíséreljük, szükséges, hogy annak helyzetét s körülményeit különösen tekintetbe vegyük.

Magyarország épen nemzetiségi viszonyaira nézve egészen sajátságos helyzetet foglal el. Az összekötetés, melyben a birodalommal állunk; a nemzetiségi rokonság, sőt ugyanazonosság, mely az ország lakóinak egy része s a szomszéd tartományok s országok népei között létezik; egész történeti kifejlődésünk, s főképp az utolsó idők eseményei, melyek e hon polgárainak lelkületében mély nyomokat hagytak: mindannyi ok, mely azon tagadhatlan ténynek magyarázatául szolgál, hogy a nemzetiségi ellentétek nálunk élesebbek, s hogy oly intézkedések, melyek a nemzetiségi kérdés megoldására más országokban czélszerűeknek mutatkoztak: nálunk nem ígérnek hasonló eredményeket.

Egy részről az egyes nemzetiségek, melyek magukat *szabad* kifejlődésökben századokig akadályozva érezték, jövőjük biztosítására nálunk erősebb garantiákat kívánnak, más részről több garantiákat kíván az ország is, melynek jövőjét minden oldalról veszélyek fenyegetik, s ezért a szabadság, mely máshol a nemzetiségi kérdés megoldására elégségesnek mutatkozott: nálunk az egyes nemzetiségek igényeit nem elégítheti ki, s mégis több mint mit az állam érdekeinek feláldozása nélkül nekik nyújthatunk.

Ez azon ellenvetés, melyet a különböző nemzetiségek buzgóbb pártolói s azok, kik az ország egységeért aggódnak, a nemzetiségi kérdésnek ezen megoldása ellen felhoznak.

Nézzük mennyiben helyes ezen felfogás?

Tisztán practicus kérdés fekszik előttünk; vizsgáljuk ezt tisztán a practicus szempontból, azaz mellőzve minden általános elmékedéseket s csak hazánk jelen viszonyait tartva szemünk előtt: állítsuk fel a két kérdést magunknak.

1-ször: áll-e az, hogy azon követelések, melyekkel hazánk különböző nemzetiségei föllépnek, az által nem elégíthetnek ki, ha mindegyiköknek teljes szabadságát biztosítjuk?

2-szor: igaz-e, hogy a nemzetiségeknek engedett szabadság hazánk egységét megrontja s fennállását veszélyezteti?

XIV.

A szabadság befolyása az egyes nemzetiségekre.

Hazánk a nemzetiségi kérdésre nézve egészen sajátságos helyzetben áll. Ezt halljuk számtalanszor s ez állítás helyes csak hogy mint hazánkra úgy minden országra és valamint a nemzetiségi, úgy minden kérdésre illik; mert tulajdonképen nem jelent többet, mint hogy minden kérdés csak azon viszonyok kellő megfontolása után oldathatik meg, melyek arra befolyást gyakorolnak.

S mik hazánknak azon sajátságos viszonyai, melyekről a nemzetiségi kérdésre nézve ezt feltehetjük?

Az első hazánk különböző nemzetiségeinek száma s azon körülmény, hogy azok nem tömör testületekben, hanem a legnagyobb vegyületben laknak egymás között s hogy azért az egyes nemzetiségeknek geographiai határait nem jelölhetjük ki. Nincs hazánkban nemzetiség, melynek egy része nem laknék az ország oly vidékében, hol a többség más nemzetiséghez tartozik. Így találunk slávokat az alföldön, magyarokat a felföldön; nem is említve a németeket, kik az egész országban elszórva laknak, s egy megye kivételével sehol többséget nem képeznek.

A második azon ragaszkodás, melyet nemzetünk úgy nevezett municipális intézvényeihez mindig tanusított.

Kétségtelen, miként helyzetünknek ezen sajátságai a nemzetiségi kérdés megoldására nagy befolyást gyakorolnak; csak hogy ez nézetem szerint abban áll, hogy épen e viszonyok miatt e kérdés megoldása nálunk más úton, mint a legtökéletesebb szabadság biztosítása által, nem is gondolható.

Épen mert hazánk különböző nemzetiségeinek határait oly módon körülírnunk nem lehet, hogy az egyes területek több nemzetiséghez tartozó polgárokat ne foglaljanak magokba: ez az ok melyért a nemzetiségek igényeit területünk felosztása által nem elégíthetjük ki. - - S épen mert a nemzet régi municipális szerkezetéhez ragaszkodik: azért remélhető, hogy a teljes szabadság, melyet a törvény nemzetiségi tekintetben az egyeseknek nyújt, minden nemzetiségnek megszerzi azon befolyást, melyet az méltányosan igényelhet.

Országoknak nemzetiségek szerinti felosztása, még ott is, hol - mint például Tirolban - tömör testben csak két nemzetiség áll egymással szemközt, nehézségekkel jár s mindig veszélyes, mert azon egységet megtöri, mely minden erőnek első feltétele. De a felosztás ily viszonyok között legalább lehetséges; és ha az ellentét, mely ily felosztás által támad, első időben éles is: legalább remélhető, hogy később, ha a két nemzetiség keserű tapasztalások után azon meggyőződéshez jutott, hogy versenytársát sem elnyomni, sem beolvasztani nem bírja: a versenyzők végre felhagynak, ha nem is uralkodási vágyaikkal, legalább a kísérletekkel, melyeket egymásnak elnyomására tettek. - De ha egy országban nem két, de hat nemzetiség áll egymással szemközt, melyeknek mindegyike saját jogosultságának elismerését követeli s mindegyike ugyanazon igényekkel lép föl az állam irányában: vajjon ki várhatja ezt?

Nem akarom kelleltinél nagyobbaknak tüntetni fel a nehézségeket, s elvonatkozom azon ellentétől, mely ugyanazon nemzetiség körében a valláskülönbség által előidéztek, s például szerb ajku hontársainknál egészen háttérbe szorítja a rokonérzetet, melyet a közös nyelvtől várhatnánk; s nem is szólok azon kisebb nemzetiségekről, melyek, ámbár más nagyobbakkal rokonságban állnak, azért mégis egyéniségöknek érzetével bírnak: csak a nagyobb nemzetiségeket veszem tekintetbe, a magyar, német, sláv, szerb, orosz és román nemzetiségeket.

Mily módon történjék a felosztás úgy, hogy ez által a nemzetiségek mindegyike számos tagjaiban sértve ne érezze magát? Nem a magyarokról szólok, kiknek jogfogalmaival az ország területének felosztása mindig ellenkezésben áll, s nem a németekről, kik bármily felosztás mellett nemzetiségi igényeiket soha nem érvényesíthetik; de fordítsuk figyelmünket kizárólag azon nemzetiségekre, melyeknek nevében a felosztás követeltetik.

Ismétlem: a nemzetiségi mozgalom nem egy mesterségesen szított agitációnak eredménye, nem theoreticus elvekért, vagy képzelt sértések elleni küzdelem: hanem egész eddigi kifejlődésünknek szükséges következése, a mennyiben az egész mozgalomnak célja nem más, mint hogy az egyéni szabadságnak elve, melyet újabb polgárosodásunk minden viszonyok alapjául elismer, a nemzetiségek körében is alkalmaztassék. Ily mozgalmat, valamint erőszakkal elnyomni, úgy színre adott concessiókkal lecsillapítani nem lehet, hanem csak az által, ha azon szükségeknek eleget teszünk, melyekért az támadt; s így a jelen esetben csak akkor, ha azon akadályok, melyek által az egyes polgár nemzetisége szabad gyakorlásában korlátozva érezte magát, elvétetvén, minden egyes, mint másban, úgy nemzetiségére nézve egyiránt szabadnak érezheti magát.

Senki nem vonhatja kétségbe, hogy oly szerbvajdaságot vagy oláhkapitányságot kijelölni nem áll hatalmunkban, mely csak ezen egy nemzetiséghez tartozó polgárokat foglalná magába s hogy még kevésbé eszközölhető oly felosztás, mely mellett ezen nemzetiségeknek igen számos tagjai ne laknának oly területen, melyet a törvény egy más nemzetiség sajátjának jelölne ki; s hogy ennél fogva nem képzelhető oly felosztás, mely mellett a jogok, melyeket az egyes, mint valamely nemzetiség tagja, élvez, nem függnének attól, hogy a törvény által saját nemzetiségének számára kijelölt területen lakják. Már ha a Budán letelepedett szerb s slávjaink az alföldön nyelvöknek használatára s nemzetiségök szabad kifejlésztésére nézve ugyanazon szabadságot követelhetik, mint ha amaz Szerémben, s ezek a felföldön telepedtek volna le s ha, midőn az nekik megtagadtattott, hasonló joggal panaszolkozhatnak az elnyomás ellen: vajjon ezen ellentétes igényeket miként elégíthetjük ki más módon, mint az által, ha minden egyesnek nemzetiségi tekintetben teljes szabadságát biztosítjuk?

Világos mindezekből, hogy miután Magyarország épen nemzetiségeinek száma s az által különbözik más országoktól, hogy az egyes nemzetiségeknek geographicus határait kijelölni nem lehet, s miután az egyes nemzetiségek igényeit területünk felosztása által nem elégíthetjük ki: az egyedüli út, mely a nemzetiségi kérdés megoldásához hazánkban nyílik, csak az egyéni szabadság teljes biztosításában kereshető.

Régi közigazgatási szerkezetünk s azon előszeretet, melylyel a nemzet ehhez ragaszkodik - országunk e másik, nem kevésbé fontos sajátja - biztosít: hogy a szabadság, melyet a törvény az egyeseknek nemzetiségök kifejlésztésére enged, irott malaszt maradni nem fog. -

Ha egy részről elvként állittatik fel, hogy a törvény az ország polgárai között valamint vallásukra úgy nemzetiségökre nézve különbségeket nem ismer el, s hogy egy nemzetiségnek tagja sem igényelhet oly jogokat magának, melyek a többiektől megtagadtattak;

ha ennél fogva nincsen kör, melyben az egyest saját nyelvének használatában bárki akadályoztatná s a hivatalos nyelvnek meghatározása minden körben egyedül a többség akaratától függ;

ha, egyszóval, nyelv s nemzetiség tekintetében a legtökéletesebb szabadság elvét állapítottuk meg:

akkor az állás, melyet az egyes nemzetiségek a hazában elfoglalnak nagy részben ugyan azon kegyeletről függ, melylyel az egyesek saját nemzetiségükhöz ragaszkodnak; de tagadhatlan,

hogy erre az országban alkalmazott közigazgatási szervezet is nagy befolyással bír, s hogy az úgy rendeztethetik el, hogy a törvény által minden nemzetiségnek biztosított egyenlő szabadság egyes nemzetiségekre nézve gyakorlatilag nem létezik.

Oly országban, melynek közigazgatása a szigorú centralisatio elvei szerint rendeztetett el, melynek polgárai a törvényhozáson kívül közügyeikről nem tanácskoznak s az egész igazgatás a kormány tisztviselői által vezetetik: a törvényben kimondott elveknek hatása csak csekély lehet. Minden egyes szabadon buzoghat nemzetisége mellett, saját nyelvének miveltetésére és terjesztésére az egyesületi tér kísértheti meg, s ha a törvényhozásnál saját nyelvén szólni akar, ezt szabadon teheti; de miután a központi kormány a legnagyobb hátrányok nélkül egyszerre hat nyelven nem kormányozhat, kétségtelen, hogy azon arányban, melyben a centralisatió elve kiterjesztetett, a tér, mely az egyes nyelvnek a közigazgatásban nyílik, szűkebbre szorúl; s hogy ott, hol a nevelési ügy, mint minden centralisált államban a központi kormány kezében központosított, az egyes nemzetiségek arra nézve sem bírnak garanciával: hogy érdekeik a nevelés körében, mely fejlődésükre nézve a legfontosabb, kellőleg méltányoltatnak.

Megyei szerkezetünk mellett, - vagy, helyesebben mondva, oly közigazgatási szervezet mellett, minőt az 1848-iki törvények körvonalokban kijelöltek, melynél a megyei s községi életnek tág kör nyílik s az egész közigazgatás az önkormány elve szerint rendeztetik el: épen az ellenkezőt állíthatjuk.

Központosított országban a kormány, még ha annál a legjobb szándékot tesszük is fel, nem védheti meg a nemzetiségeket, melyek kisebbségben állnak, a többségnek elnyomó befolyása ellen; oly közigazgatási szervezet mellett, minőt nemzetünk geniusa kíván, a kisebb nemzetiségeknek elnyomása lehetetlenné válik. Mert, miután a megyét abban akadályozni nem lehet, hogy tanácskozásaiban azon nyelvvel éljen, melyet a többség ért és beszél, hogy más törvényhatóságokhoz, melyek ugyanazon nemzetiséghez tartoznak, saját nyelvén írjon, s hogy, egy szóval, e nyelvet hivatalos nyelvnek fogadja el s használja azon körben, mely közigazgatásunk szervezete szerint a megyének rendeltetett; s miután az egyes megye a központi kormány irányában e részben csak ugyanazon szabadsággal él, melyet vele szemközt az egyes községek gyakorolnak: a kormánynak, sőt a törvényhozásnak hiányzanak az eszközök, melyek által a többségnek nemzetiségét mások rovására kiterjeszthetné, és ha az utóbbi egyes nemzetiségeket a megyék s községek körében korlátozni akarná, például a megyei vagy országgyűlési képviselőkre valamely nyelvnek tudását választathatási feltételként mondaná is ki, ily törvény nagy discussiókra adhat alkalmat, nagy többség által határozathatják el s nagy elégedetlenséget és surlódásokat okozhat: de megtartatni alig fog.

Az egyetlen kedvezés, melyben e viszonyok alatt egy nemzetiség részesülhet, abban áll: hogy a czélszerűbb közigazgatás érdekében egy nyelv jelöltetik ki a törvényhozás és központi kormány hivatalos nyelvének s én meg vagyok győződve, hogy az a haza minden nemzetiségeinek megegyezésével a magyar lesz; világos azonban, hogy ez az ország többi nemzetiségeit szabad kifejlődésükben annál kevésbé akadályoztatja, miután ez által sem az, hogy valaki a törvényhozás tanácskozásaiban saját nyelvét használhassa, sem az nem záratik ki, hogy a központi kormány minden, bármily nyelven hozzá intézett beadványokat elfogadjon s azok iránt intézkedjék.

Midőn az 1848-iki törvények által a nemesi kiváltságokat megszüntettük, s az ország polgári s politikai jogait az ország minden lakóira oly census mellett terjesztettük ki, melynek következtében e jogok az ország egy részében olyanok által gyakoroltatnak, kik többségben nem a magyar nemzetiséghez tartoznak a *nemzetiségi egyenjogúság practicus kiviteltére csak az 1848-iki törvényeknek végrehajtása s az kívántatik, hogy közigazgatási szervezetünkben az*

önkormányzás elvéhez azaz azon formához ragaszkodjunk, melyet hosszú mult s a nemzet erkölcsi és szokásai egész létünkkel összeforrasztottak.

A jogegyenlőségnek elvét feltartva s ragaszkodva közigazgatási szerkezetünkhöz, az állás, melyet az egyes nemzetiségek az országban elfoglalnak, csak saját akaratuktól s azon *szabadságtól* függ, mely a helyhatósági életnek hazánkban biztosított; s e feltételek alatt a nemzetiségek teljes kielégítése csak az idő kérdése lehet, mely, midőn a szenvedélyeket lecsillapítva, s az egyes követeléseket azon mértékre reducálja, melyben azok az ország érdekeivel és mások méltányos igényeivel megférnek: egyszersmind meg fogja győzni e haza minden nemzetiségeit hogy mindent, mi ezen határok közt elérhető, elérték.

XV.

Igaz-e hogy a nemzetiségeknek engedett teljes szabadság az ország fennállását veszélyezteti?

A befolyás, melyet az 1848-iki törvényekben kimondott jogegyenlőségnek elve helyhatósági szerkezetünk mellett azon nemzetiségeknek állására gyakorolni fogna, melyek elébb, - míg a politikai jogoknak élvezete a nemességre vala szorítva, - abból nagyrészt kizárattak: magában világos; s habár a vélemény, mely szerint az egyes nemzetiségek állása csak az ország territorialis felosztása által biztosítható, most is követőkre talál: naponként növekedik azoknak száma, kik nem személyes, hanem nemzetiségi érdekeiket tartva szemök előtt, belátják: hogy ezeknek előmozdítása nem az egyes nemzetiségeknek adott privilegiumoktól, hanem attól függ, hogy az ország minden polgárainak egyéni szabadsága biztosítván, közigazgatásunk s politikai jogaink gyakorlata úgy szerveztessék, hogy az országban lakó nemzetiségeknek mindegyike kört találjon, melynek határai között saját nemzetiségét szabadon kifejtthesse.

Kevésbé világosak e rendszernek előnyei, ha azt a magyar nemzetiség vagy az ország általános érdekeinek szempontjából tekintjük; s én nem bámulom, ha, - főképp az utóbbi tekintetben - aggodalmak nyilvánulnak s a nemzetiségeknek adott teljes szabadság sokak előtt e haza jövőjére veszélyesnek látszik.

E veszélyek léteznek és senki, ki helyzetünket s azon irányt tekintti melyet a nemzetiségi mozgalmak követnek: nem vonhatja kétségbe azoknak komolyságát, csak hogy e veszélyek létezése azon irány követése ellen, melyet a nemzetiségi kérdés megoldására egyedül czél-szerűnek tartok, - fel nem hozható s pedig azért: mert e veszélyek helyzetünk szükséges következményei, és most, miután a jogegyenlőségnek elve elfogadtatott, ki nem kerülhetők, s mert ha e veszélyeknek óvszere létezik, ez épen csak a nemzetiségeknek adott szabadságban található.

Mi az elsőt illeti: állításom magában világos. - Miután az 1848-iki törvények a politikai jogok gyakorlatát az ország minden lakóira kiterjesztették, a lelkesedés mellett, mely hazánk minden lakói között, saját nemzetiségök iránt mutatkozik, biztosan föltehetjük: hogy azoknak mindegyike állását saját nemzetiségének érdekében fogja felhasználni.

Elfogultság nélkül tekintve helyzetünket azonban, könnyen meggyőződhetünk a *másodikról* is.

Megengedem, hogy a veszélyek, melyek a jogegyenlőség elvének elismeréséből hazánkra s a magyar nemzetiségre háramlottak oly súlyosakká csak azon szabadság által válnak, melyet közigazgatási szervezetünk minden nemzetiségnek, saját céljainak követésére biztosít, s elismerem, hogy ha a politikai szabadság oly formákban állapítatik meg, minők Franciaországban a császárság előtt divatoztak, a törvényhozási majoritás absolut hatalma s az annak felelős centralisált közigazgatás, a magyar nemzetiséget oly kedvezményekben részesíthetné, minőket az eddig soha nem élvezett; de ha elvonatkozunk is a nehézségektől, melyekkel a szigorú administratív centralisatio elveinek keresztülvitele hazánkban járna: vajjon ezen kedvezések, melyekben a magyar nemzetiség részesülne, biztosíthatják-e a magyar államot?

Tegyük fel, hogy mindaz eléretett mit e nézet legtulzóbb pártolói kívánatosnak tartanak. *Törvényhozás*, melynek többsége az ország közügyeinek elhatározásában korlátlan hatalommal bír; *közigazgatás*, mely a legszigorúbb centralisatio elvei szerint rendeztetett s hogy e törvényhozás majoritása a magyar nemzetiség suprematiája mellett buzog, s a közigazgatás

mindazon hatalmat, melyet a legtökéletesebb admistrationalis gépezet kezébe ad, ezen érdekekben használja fel, - s vajjon mit értünk el? Elérhetjük, hogy a nemzetiségek szabad mozgását a községben s megyékben megakadályoztatván a hangokat elnémítjuk, melyek most némelyeket annyi félelemmel töltenek el; elérhetjük, hogy az összes nevelést a kormány kezében központosítva, azt saját nyelvünk terjesztésére eszközül használhatjuk; de azt: *hogy az országban létező különböző nemzetiségek egyéniségöknek öntudatát elveszítsék, hogy saját nemzetiségükért ne lelkesüljenek*: azt ezen úton ép úgy nem fogjuk elérni, mint mások, kik azt a magyar nemzetiség irányában ugyanezen eszközökkel megkísérték; s az eredmény, melyre számolhatunk csak abban áll, hogy a mozgalom, melyet közéletünk felszínéről leszorítánk annál mélyebben gyakorolja hatását; s azon ellentét, mely most a *magyar nyelv* ellen létezik, a *magyar állam* a haza egysége elleni ellentété változnék által.

Ha tehát a nemzetiségi mozgalom hazánkat veszélylyel fenyegeti, és csakugyan erős tényezők léteznek, melyek államunk felbontásán működnek; ha azon vonzerő, melyet a közös nemzetiség hazánk lakóinak egy részére gyakorol, erősebb azon kötelékeknél, melyekkel egy ezredéves együttlét e hon polgárait egybefűzte: meg lehetünk győződve arról is, hogy ily viszonyok alatt azon erő, melyet a legtökéletesebb közigazgatási gépezet a kormánynak kezébe ad, az állam megoltalmazására elégtelennek fog bébizonyulni; s hogy a hivatalos nyelvnek egysége, habár azt az utolsó község jegyzőkönyvéig vittük is keresztül s a tisztviselőknek roppant serege az országnak egységét nem fogják fentartani. - - Ily veszélyekkel szemközt más óvszerekre, ily feladásnak megoldásánál más eszközökre van szükségünk s én csak egyet ismerek, mely e feladás nagyságának megfelelne, s ez abban áll: *hogy hazánk különböző nemzetiségeinek méltányos igényeit kielégítsük* s így azon okokat háritsuk el, melyek e mozgalmat előidéztek.

Épen mert a nemzetiségi mozgalom nem - mint azt némelyek talán hiszik - egyesek fondorkodásai által idéztetett elő, mert az nem mesterséges izgatás eredménye; azért oly lépések, melyek által a mozgalom egyes szóvivőinek követeléseit teljesülnek, vagy a szellemekben létező nyugtalanásnak jelenségei mesterségesen elnyomatnak: e mozgalmat megszüntetni nem fogják. - Korunk nemzetiségi törekvései csak azon nagy mozgalomnak egyik ágát képezik, mely a szabadság s jogegyenlőség elveinek létesítésére a reformatióval a vallás terén megkezdődött s azóta tovább folyik, s e mozgalom, mint a vallás körében s mindenütt, hol az egyszer megkezdődött, úgy a nemzetiségi kérdés terén is, csak akkor szünhetik meg, ha annak célja a lehetőségig eléretett; s bármi nagyobb az áldozatok, melyek tőlünk, kik magunkat eddig e hazában uralkodó nemzetnek tartottuk, kívántatnak, bizonyos: hogy azon veszélyeket, melyekkel a nemzetiség kérdése hazánkat fenyegeti, csak így kerülhetjük ki.

Jól tudom, vannak elegenden, kik a nemzetiségi lelkesedésről nagy megvetéssel szólnak s azt oly valaminek tekintik, mi csak néhány év óta vált fontossá, ephemer tüneménynek, mely, miként rögtön támadt, úgy el is fog enyészni, annyival inkább, miután a demokratiai elveknek hatalma, nagyobb államok fennállásának szüksége, a közlekedések könnyűsége s gyorsasága, egy szóval egész civilizációnk jelen iránya, az egyes, főképp kisebb nemzetiségek különállásának nem kedvező; s én megengedem, hogy jöhetnek idők midőn utódaink jelen lelkesedésünket a nemzetiség mellett ép oly kevésbé fogják érteni, mint mi azt, mely a XI. és XII-ik században fél Európát a szent sirhoz vezette; de ha megengedjük is, hogy a nemzetiségi kérdés talán már egy fél század után azon legyőzött álláspontok közé soroztatik, melyekre az emberek sajnálattal tekintenek vissza: annyi bizonyos, hogy századunk első felének legfontosabb eseményei a nemzetiségi elv befolyása által idéztettek elő; s hogy valamint az első francia császárság hatalma nem a kormányok bölcsességén, hanem a spanyol, orosz s német nemzet lelkesedésén tört meg: úgy a jelenben s legközelebb jövőnkben a nemzetiségi elv

elhatározó befolyást fog gyakorolni mindazon országok kifejlődésére, melyekben az fölmerült.

A nemzetiségi eszme természeténél fogva nem forradalmi eszme, sőt a mennyiben az nagyrészt a történelmen alapszik s a nép erkölcsével összeköttetésben áll, inkább az ellenkező irányban hat, s ha ennek a jelenkorban ellenkezőjét tapasztaltuk, ennek oka egyedül azon állásban kereshető, melyet egyes államok a nemzetiségekkel szemközt elfoglaltak, ellenségesen lépve fel az iránt, minek e század leforgása alatt fenntartásukat köszönték. Ez történt s fog történni kétségen kívül hazánkban is; s ha az ország egységének nevében oly követeléseket állítunk föl, melyek az egyes nemzetiségeket kifejlődésökben akadályozzák, ha elfeledjük, hogy az emberek a legnagyobb igazságtalanságot könnyebben túrik el, mint oly állapotot, mely nekik naponként kisebb de szüntelen alkalmatlanságokat okoz s hogy ezért vexatorius közigazgatás a legnagyobb despotonál több ellenszenvet idéz elő; ha a befolyást, melyet ezen eszme jelenleg milliók kedélyére gyakorol, ignorálva, vagy azon meggyőződésből indulva ki, hogy az az állam egységével meg nem fér, alkotmányos viszonyainkat, a nemzetiségi érzésekkel ellentétben rendezzük el: ezen érzések, mint eddig, úgy ezentúl veszélyekkel fenyegeti jövőnket. De ép oly bizonyos az is, hogy azon arányban, melyben a nemzetiségi igényeket kielégítve bebizonyítottuk, hogy államunk fennállása az egyes nemzetiségeket nem veszélyezteti, sőt szabad kifejlődésöknek legerősebb biztosítéka, az, mi veszélyesnek látszott, jövőnk zálogává válik, s azon nehézségek melyekkel küzdünk, állami létünk ellenségei ellen fognak fordulni, s azoknak legyőzése nekik bizonyosan semmivel sem lesz könnyebb mint nekünk volt.

Miután az érzéseket, melyeket a nemzetiségi eszme polgártársaink nagy részében gerjeszt nem nyomhatjuk el, ezen eszme mint eddig, úgy legalább egy ideig ezen túl is, elhatározó befolyást fog gyakorolni minden viszonyainkra: de e befolyásnak módja egészen tőlünk függ; s miután egy részről bizonyos, hogy Europa ezen részében nagyobb állam nem alakulhat, mely több nemzetiségeket nem foglalna magában, s miután a másíkról a magyar nemzetiségnek legvérmesebb híve sem ringathatja magát azon reménnyel, hogy a hazánkban lakó különböző nemzetiségeket a magyarba egyhamar beolvasztani lehessen; s miután e szerint bármi történjék hazánk különböző nemzetiségei a jövőtől nem várhatnak többet, mint hogy saját nemzetiségek kifejlődése az államban biztosítva legyen, s mi magyarok nem kívánhatunk egyebet, mint hogy különböző ajkú polgártársaink közös hívességgel ragaszkodjanak közös hazájokhoz: azon ellentéteknek eltávolítására, melyekre a nemzetiségi kérdés hazánkban alkalmat adott, sőt arra hogy a nemzetiségi érzések államunk és szabadságunk legbiztosabb garantiájává váljanak, nem szükséges egyéb: mint hogy fényes ábrándjaink helyett valóságos helyzetünket tartsuk szemünk előtt s azon vágyakról mondjunk le, melyeknek teljesítését, viszonyainkat higgadtan átgondolva, minmagunk is lehetetlennek ismerjük el.

A választás kezünkben van, de egy kétségtelen s ez az: hogy annak következtéseit akár jók akár rosszak legyenek, nem egy vagy más nemzetiség, de valamennyien egyiránt fogjuk érzeni, s épen érdekeinknek ezen közössége az, miben én e kérdés szerencsés megoldásának zálogát találom.

XVI. Befejezés.

S most fogjuk össze röviden a mondottakat:

Ujabb civilisatióink történetében nem találunk pillanatot, melyben egyes eszmék az emberek kifejlődésére elhatározó befolyást nem gyakoroltak, és civilisatióink egész menete azon változások által határozott meg, melyek ezen eszmékben majd rögtön majd fokanként történtek.

Egyes korszakokat tekintve az emberek törekvéseiben s az eszmékben, melyek azoknak irányát meghatározzák, a legnagyobb különféleséget, sőt látszó ellentéteket tapasztalunk; de ha figyelmünket civilisatióink egész menetére fordítjuk, csak azon következetesség tűnik fel, melylyel az emberi nem egy bizonyos irányban előre halad, egész fejlődése nem lévén egyéb: szakadatlan törekvésnél azon célok felé, melyeket a kereszténység felállított, s melyekre nézve az egyes korszakokban fölmerült eszmék csak eszközül szolgálnak s másokkal cseréltetnek föl, mihelyt az általános haladást többé nem segítik elő, s a szabadságot, az egyenlőséget s az emberi jólét közösségét, mely felé keresztény civilisatióink halad, akadályozzák.

Mit általánosan civilisatióink egész fejlődéséről mondánk, az áll korunkról is, s a befolyás, melyet arra a nemzetiségi eszme gyakorol, csak azon jelenségeknek ismétlése, melyeket más korszakokban más eszmék befolyására nézve találunk.

Valamint azon okok között, melyeknek a nemzetiségi eszme s más korszakok uralkodó eszméi általános hatásukat köszönik, úgy azon mozgalmak között, melyeket korunkban a nemzetiségi s más korszakokban más eszmék előidéztek, a legnagyobb analogiát találjuk; s ezért hasonló analogiát tehetünk fel azon eredményekre nézve is, melyeket e mozgalomtól várhatunk, azaz feltehetjük: hogy a nemzetiségi eszme is maga után fogja vonni logikai következeit; de csak addig, míg ezek azon iránynyal, melyet civilisatióink haladásában követ, ellentétbe nem lépnek, s hogy e befolyás melyet a nemzetiségi eszmétől várhatunk semmi esetre nem terjed annyira, hogy minden állami s társadalmi viszonyokat rögtön megváltoztasson s minden fennállót átalakítson.

Mint más, úgy ezen esetben is, az eszme befolyásának nagysága és iránya azon állapotoktól függ, melyek között az eszme létesítése az egyes országokban megkíséreltetik; s valamint az eszme ezekre módosító hatást gyakorol: úgy ezen állapotok hasonló ellenhatást gyakorolnak azon formára, melyben az eszme valósítható; miből világos: hogy a feladás, melynek megoldása a nemzetiségi mozgalmak által szükségessé vált, mindenütt egy és ugyanaz; de hogy az eszközök, melyekkel e megoldás lehetséges, különbözők s csak úgy jelöltethetnek ki, ha az egyes országok különböző viszonyai tekintetbe vétetnek.

Ez az, mit jelen iratomban Magyarországra nézve megkíséreltettem.

Röviden előadtam az okokat, melyekért a nemzetiségi kérdés ujabb időben közéletünkre oly nagy befolyást gyakorol s annyi szenvedélyességgel tárgyalatik.

Kijelöltem a vélemény-különbséget, mely hazánkban a nemzetiség fogalmának még értelmezésére nézve is létezik s azon ellentéteket, melyek ez által a nemzetiség nevében tett követelések között támadnak s megmutattam az összeköttetést, melyben, e látszó ellentétek daczára, az egyes nemzetiségek érdekei a közös haza érdekeivel állnak; úgy hogy e kérdés megoldása csak akkor remélhető: ha elvként a teljes jogegyenlőséget tartva szemünk előtt, sem az egyes nemzetiségek kívánatairól, sem arról nem feledkezünk meg, hogy mindezen

kivánatok teljesítése az ország állami egységének s alkotmányos szabadságának fenntartásától függ.

Végre összehasonlítván a két irányt, melyben a nemzetiségi kérdés megoldása hazánkban indítványoztatik, azon meggyőződésemet fejeztem ki:

hogy, miután a rendszer, mely szerint minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvényben határozottan kijelöltetik, hazánkban gyakorlatilag nem alkalmazható;

miután e rendszernek alkalmazása a nemzetiségi ellentétek kiegyenlítése helyett csak az egyéni és polgári szabadságnak legnagyobb korlátolását vonná maga után;

s miután annak előre láthatólag az lenne következése, hogy első sorban ugyan hazánk s az osztrák birodalom felosztásához vezetne, de egyszersmind Europa azon részében, mely nemzetiségeinek különféleségére nézve hasonló állapotban áll: minden erős állam alakulását lehetlenné tenné, s így épen azon nemzetiségek jövőjét rontaná meg, melyeknek érdekében indítványoztatik;

miután, egy szóval, ha hazánk helyzetét, korunk irányait s az egyes nemzetiségek valóságos kívánatait vesszük tekintetbe, azon meggyőződéshez jutunk, hogy az ország területének s minden hivatalainak a nemzetiségek közötti felosztása, mely némelyek által a nemzetiségi surlódások megszüntetésére indítványoztatik, csak új complicatiókat, csak a létező ellentétek még élesebb kiválását vonná maga után, hogy mindezen okoknál fogva:

a nemzetiségi kérdés megoldása hazánkban csak az egyéni szabadságnak kiterjesztése s alkotmányos önállásunknak fenntartása által eszközölhető, s hogy a nemzetiségi egyenjogúság practicus kivitelére, melytől e kérdés végleges megoldása függ, hazánkban csak az 1848-iki törvények becsületes végrehajtása s az kívántatik, hogy közigazgatási szervezetünkben az önkormányzás elvéhez ragaszkodjunk.

Mint sziklaszorosban a szó, ugy oly eszme, mely bizonyos korszakban felette sok viszhangra talál, az általános zaj miatt, melyet okoz, néha érthetlenné válik; s ez történt napjainkban a nemzetiségi eszmével is; de ki a keserű érzéseket, melyeket a hosszú vitatkozás előidézett, legyőzve vágyai helyett csak azt tartja szemei előtt mit józanon kivihetőnek gondolhat: talán el fogja fogadni ezen nézeteket, s mi ezen iratnak valószínűleg nem sikerült, azt az időtől várhatjuk, mely bizonyosan meg fogja mutatni: hogy a nemzetiségi kérdés e hazában csak ezen uton oldathatik meg;

mert oly mozgalom, mely a szabadság nevében s csak ennek biztosítására kezdetett meg, egyedül a szabadság által fejeztethetik be;

mert ha a vallás körében lefolyt nagy mozgalomra fordítjuk figyelmünket, mely korunk nemzetiségi mozgalmaival a legnagyobb analogiával bír s azon országok állapotját tekintjük, melyekben különböző nemzetiségek léteznek, a tapasztalás ezen nézetet igazolja;

s mert végre, mit az uralkodó eszmék befolyásáról egész civilizatiókn története bébizonyított, - azt igazolni fogják a jelenkor tapasztalásai is: hogy minden eszme csak akkor s azon alakban válik egyes korszakokban uralkodóvá, melyben azt az általános haladás érdeke megkívánja, s hogy mindenik a hatalmat, melyet valamely korszakban gyakorol, elveszti, ha oly alakban állittatik fel, mely által az általános iránnyal, melyet civilizatiókn haladásában követ, ellenkezésbe jön; s mert épen ezért, ha a nemzetiségi kérdés megoldásában az ó világ fogalmi szerint járunk el s a középkor állapotjait visszahozva, a nemzetiségekben a casta rendszer új nemét állítjuk föl; ha a különböző nemzetiségek viszonyait nem a Sweitz vagy Északamerika példája szerint, hanem úgy szabályozzuk, mint az 1848 előtt Erdélyben történt, hol bizonyos nemzetiségeknek külön határok között különös jogaik állapittattak meg; ha a nemzetiségi

kérdés kiegyenlítését nem a közös szabadságban, hanem az egyes nemzetiségeknek adott privilégiumokban keressük, s egy szóval, oly elvek szerint járunk el ezen ügyben, melyek egész civilizációnk irányával ellenkezésben állnak: akkor e kérdés békés megoldása lehetlenné válik.

És én jól tudom, hogy vannak elegenden kik ezt állítják, és ha azon követeléseket megfontoljuk, melyek a nemzetiségi jogosultság nevében tételnek s Europa földabroszának új felosztását vonnák magok után, sőt Europa egy részében minden nagyobb, azaz minden független állam alakulását lehetlenné tennék; ha a zavart látjuk, mely a nemzetiségi elvnek még értelmezésében is létezik, s a szenvedélyességet, melylyel ezen elv nevében tett követelések föllépnek: csakugyan úgy látszik, mintha e kérdés által civilizációnkat egy új veszély fenyegetné, mely csak úgy háríthatatik el, ha azon irányt, mely a nemzetiségi igények kielégítését tűzte ki magának, legyőzzük. - De én nem osztom ezen aggodalmakat, s a zavarban, melyre a nemzetiségi kérdés korunkban alkalmat ad, csak azon jelenségek ismétlését látom, melyek minden új eszme föllépésénél előfordulnak, s tulajdonképp csak azon haladásnak gyorsaságát bizonyítják, melyet minden új eszme civilizációnkban előidéz.

Ki nem ismeri a zavart, melyre a szabadság s egyenlőség eszméje alkalmat adott, sőt ad napjainkban, - ki nem hallotta a panaszokat, melyekkel ezen eszmék ellenei naponként föllépnek? Nem mondatott-e százszor hogy ha az auctoritás elve megrendül, a világ minden államainak fel kell bomlani, hogy a szabad vizsgálódás elve megingatja az erkölcsi elveket, melyeken társadalmunk alapszik; széttépi a kötelékeket, melyek az embereket egybefűzték? - Nem állítatik-e máig, hogy az egyenlőség lehetlenné tesz minden államot, mely alárendeltség nélkül nem képzelhető, megsemmisíti a birtokjogot s vele együtt egész civilizációnkat? - s nem hozatnak-e föl tények, melyek csakugyan ezen állításokat igazolni látszanak? - Mert ki tagadhatja hogy a szabad vizsgálat csakugyan sokat megrendített, hogy a politikai szabadság ott hol annak jogos követelése ellenetettek, több államot zavarba hozott, hogy az egyenlőség nevében oly követelések tételnek, melyek minden fennálló rendet megzavarnak s egész civilizációnkat veszélyeztetik; - s mégis ha a nagy mozgalmat, melyre a szabadság s egyenlőségi elv alkalmat adott, elfogultság nélkül tekintjük, ki nem ismeri el: hogy az egészben véve civilizációnk haladását elősegítette, sőt hogy e mozgalom civilizációnk haladásának feltétele?

Mindazt, mi a szabadság s egyenlőség ellen mondatott, ép úgy elmondhatjuk a nemzetiségi elv ellen is s a veszélyek, melyekkel e mozgalom civilizációnkat látszólag fenyegeti, nem csekélyebbek; de vajjon nem tehetünk-e föl ép oly hasonlóságot annak végeredményeire nézve is?

Babel tornyához hasonlítottatik korunk, mely magas aspirációiban nem ismer határokat s civilizációjának építményét fel akarja emelni az égig, de melynek büszke törekvéseit Isten most az által semmisíti meg, hogy az emberek nyelveit újra összezavarja.

Elfogadom a hasonlóságot, csak hogy az meggyőződésem szerint rosszul alkalmaztatik. - Nem a föld népei, hanem egy esztelen zsarnok akarta emelni a tornyot mely az égig érjen, s a nyelvzavar okozta elszéledés csak a zsarnokot büntetné meg, de a népekre az isteni gondviselés jótéteménye volt, mely nem akarta, hogy szolgálai munkában egynek dicsőítésére pazarolják el erejüket, hanem elszéleszté őket a világon, hogy azt mindenütt termékenyítsék. - Mit szent könyvünkben a babilonai torony építéséről olvasunk, - az első szabadsági mozgalom, melynek emléke fennmaradt, - nemünk első protestatiója az absolut hatalom ellen, melyet ismerünk: s ezen értelemben korunk nemzetiségi mozgalmi csakugyan e történetnek folytatását képezik; - ez egész mozgalom nem lévén más, mint azon elveknek, melyekért az emberi nem századokig vérezett, új alkalmazása, - nem lévén egyéb, mint azon meggyőződésnek szükséges következtetése, hogy miután minden ember a szabadságra születettnek ismertetik el s miután minden egyes osztálynak kiváltságai eltöröltettek, s az embereknek - nem állásaikban de

jogaikban, - teljes egyenlősége társadalmunk alapjául fogadtatott el, ezen elveket midőn egész népek kölcsönös viszonyai forognak kérdésben szinte nem utasíthatjuk vissza. De ha a szabadságnak jótékony hatásához bizodalunk van s a csudákat elismerjük, melyeket az egyenlőség elismerése korunkban véghez vitt: vajjon mi jogosit, hogy ugyanazon elveknek jótékony hatásán kétkedjünk, midőn azok nagyobb körben alkalmaztatnak?

Épen mivel a nemzetiségi mozgalom csak korunk nagy mozgalmainak egyik ágát képezi s azon csalódás, mely a jogegyenlőséget az állások egyenlőségével, a szabadságot minden rend megsemmisítésével öszvevarja, itt is a dolgok természetében fekszik: előre látható, hogy ez is még sok és nehéz küzdelmekre fog alkalmat szolgáltatni: s hasonlóképen előre látható az is, hogy ezen mozgalom sem fogja teljesíteni mindazon várakozásokat, melyeket egyesek, mint annak szükséges eredményeit hirdetik.

Valamint az egyenlőségi elvnek győzelme az egyesek között nem idézte elő azon követke-zéseket, melyeket bajnokai ígértek, s az egyenlőség, úgy mint azt Rousseau értelmezé, sehol sem létezik: hasonló eredményeket várhatunk a nemzetiségi egyenjogúság elvének diadalától is. Elvek, bármennyire lelkesüljünk mellettök, nem változtatják meg a dolgok természetét, s azon különbségek, melyek egyes emberek vagy egyes nemzetiségek között - természetes képességek, történeti multjok s helyzetük következésében - léteznek, nem szűnnek meg sem törvények, sem doctrinák által.

S valamint nemzetiségi mozgalmaink nem teljesíthetik azoknak reményeit, kik azoktól a föld minden népeinek nem egyenjogúságát, *de tetteles egyenlőségét*, várják: úgy nem fogják valósítani a fényes ábrándokat sem, melyeket némelyek e mozgalmakkal, saját fajuk jövőjére nézve, összekötöttek.

A philologia újabb haladásai bebizonyították azt, hogy azon népek, melyeket a tudomány az Áriai vagy Indogerman törzs neve alatt összefog s melyeknek küzdelmei az ó és új történetnek tárgyát képezik, egy kutfőből veszik eredetöket; s hogy ha az őstörténetre visszamegyünk, volt idő, melyben a Perzsa s a vele halálos harcot vivott Hellen, ez s a Római, ki által elnyoma-tott, az egymást gyűlölő Németek és Slávok, a szelid Indiai és az Angol, ki őt lenyügöze, mint egy nép, még közös történettel birtak. A tudomány mindig tovább haladva több és több érintkezési pontokat talál az Áriai és Semit népek között s meg vagyok róla győződve, hogy ugyanez fog történni az Ural-altai népekre nézve is, azon arányban, melyben nyelveik ismerete kimerítő tanulmányozás által tisztábbá válik. - De ha a föld népeinek közös eredete, annyi küzdelem és viszontagság után, végre tudományosan bebizonyíttatik, úgy, hogy rokonságuk iránt senkinek kételye nem lehet, azért egyetértésök még nem állapított meg s a feltalált testvérek nem fognak egymásnak karjai közé borulni. Bizonyosak lehetünk, hogy a mi a vallásnak nem sikerült, az nem fog sikerülni a tudománynak s a politikának sem, s Európa összes Sláv népeinek egyesülési törekvései, bármi szépek s költőiek legyenek azok, mint az emberi nem egységéből kiinduló speculatiók, kétségen kívül nagy morális eredményeket idézhetnek elő, de korunk nemzetiségi mozgalmai által nem fognak létesíttetni.

Általán véve, miután a roppant változás, mely az ó-világ felbomlásával bekövetkezett, a római civilizációnak erőszakos lerontása s azon tökéletes átalakulás, mely az eszmékben a kereszténység által történt, nem eszközölhette azt, hogy az ó-világ állapotainak egy része meg ne maradjon; s ha most is egész civilizációnk nagyobb fele az ó-világ maradványain alapszik: ugyanezt tehetjük fel azon nagy átalakulásról is, melynek tanui vagyunk.

De ha a nemzetiségi eszme azon nagy eredményeket, melyeket tőle némelyek várnak, nem fogja is előidézni, ha biztosan tudjuk, hogy tőle sem a népek helyzetének egyenlőségét sem a panslavismus fényes ábrándainak teljesülését nem várhatjuk: vajjon azon elvnek elismerése,

hogyan valamint az egyesek, úgy népek állásukban különbözők lehetnek, de jogukban egyenlők, vajjon a lelkesedés, melylyel annyi nemzet saját egyéniségének féltékeny megőrzése mellett saját műveltségének emelésén dolgozik, a nemes verseny, mely közöttök támadt s az általános lelkesültség a szabadság mellett: nem nagy eredmények-e? - és ha ezekre tekintünk, miket a nemzetiségi mozgalom részint már előidézett s mik annak természetes következményei: nem kell-e elismernünk, hogy e mozgalomban, melynek egyes jelenségei sokakat rémüléssel töltenek, csak az isteni gondviselés azon manifestatióinak egyike áll előttünk, minők az emberi nem történetében többször előfordulnak, midőn, épen oly pillanatokban, mikor a haladás látszólag lehetetlenné vált, egyszerre egy új eszme támad, hogy azt, mi a társadalomban megromlott s elavult, leterítve, az emberiség előtt új utakat nyisson.

Ha áll az, mit az egész emberi nem története egyiránt bizonyít, hogy minden haladás nem az érintkezés, hanem csak különböző elemek (különböző egyéniségek) érintkezése által idéztetik elő; ha belátjuk, hogy civilizációk magas hivatásának csak akkor felelhet meg, ha a közös munkában a föld minden népei részt vesznek s mindenik Istentől nyert képességét s külön tulajdonságait arra használja fel, hogy a közös cél után fáradjon; ha végre minden, mi az individuum emelkedéséhez vezet mi őt önösségének szűk köréből kiragadja, az emberiség emelkedéséhez vezet: akkor valóban a hatalmas befolyást, melyet a nemzetiségi mozgalmak civilizációk haladására gyakorolnak, - akkor azoknak végeredményeiben jótékony hatását kétségbe vonnunk nem lehet; s ebből következik azon állás is, melyet nekünk magyaroknak e mozgalom irányában el kell foglalnunk. Mert ha korunk nemzetiségi törekvései csak azon irányok szükséges következményeinek tekinthetők, melyekben az európai emberiség századokig halad; ha a *nemzetiségi egyenjogúság* csak azon eszméknek elutasíthatlan következménye, melyek újabb társadalmunk alapját képezik: mi sem utasíthatjuk azt el magunktól s jövőnk attól függ hogy a közös munkában, melylyel Európa népei ezen eszme létesítésén dolgoznak, részt vegyünk.

Megfoghatom az aggodalmakat, melyekkel a nemzetiségi kérdés egyeseket eltölt. Ha a követeléseket halljuk, melyek a nemzetiségi elv nevében tétetnek s minden rendezett állam fennállását lehetetlenné teszik, a gyűlölséget, melylyel egyes nemzetiségek szóvivői ellenünk, magyarok ellen, föllépnek, a makacsságot, melylyel békülésre kinyújtott jobbunk némelyek által visszautasítatik: azoknak érzéseit természetesen találjuk, kik, miután a kiegyenlítésnek minden módja megghiúsult végre feladásunkat a küzdelemben látják, mert bár mi vár reánk az ország egységének fentartása, és saját nemzetünknek megoltalmazása első kötelességünk. Megfoghatom ezen aggodalmakat s méltánylom ezen érzéseket, de nem osztom azokat.

Mert meg vagyok győződve, hogy sem egyes ember sem nemzet - gyűlölet és irigység által, nem vált nagyobbá még, de senki sem vált kisebbé sem, mivel mások által gyűlöltetett vagy ócsároltatott. A nagyságot, melyre születünk, nem mások bűnei vagy kajánsága, hanem csak saját hibáink által veszthetjük el. Minden népnek jövője, Isten után, ki neki bizonyos tehetségeket adott, csak azon akaraterőtől függ, mely tehetségei kifejtésére szükséges; s így a zaj, mely körülöttünk támadt s elleneink szenvedélyes kitörései csak akkor válhatnak veszélyessé, ha magunkat általuk azon iránytól, melyet helyzetünk s kötelességeink kijelöltek, eltérítettük.

Mert elismerem, hogy első kötelességünk e hazának egységét fenntartani, de tudom: hogy valamint oly falak, melyekre a legkülönbözőbb formájú s anyagú kövek használtattak, néha a legerősebbek: úgy a legkülönbözőbb elemekből egy erős államot alkothatunk; de tudom azt is hogy ki az építésnél a helyett hogy az egyes köveket egymásra illeszse s jó mésszel kösse össze, azokat egybe akarja forrasztani, csak idejét veszi s hogy hasonlóan járnánk el, ha nem

elégedve meg azzal, hogy a hazánkban létező különböző nemzetiségeket *egy erős politikai egésznek* összetartó részeivé tehetjük, azoknak *teljes összeolvasztását* akarnók elérni.

Mert, nem tagadom hogy a nemzetiségeknek adott teljes szabadság e hazát veszélyekkel fenyegetheti, de nem akarom kikerülni e veszélyeket oly eszközök által, melyeknek következei még veszélyesebbek. - Tudjuk hogy a francia Constituante, miután minden határozataiban csak arról gondoskodott, hogy a végrehajtó hatalom erős ne legyen, végre oly gyengévé tette azt, hogy a törvényt s rendet többé nem védheté; s hogy az ellenkező irány is, mely arra törekszik, hogy a kormány irányában minden ellenszegülést lehetlenné tegyen, hasonlóan káros következei idéz elő s hogy azon pillanatban, melyben a kormány kihágásai ellen *tökéletesen* biztosítottuk magunkat, - az anarchiát, abban, melyben a forradalmat *lehetlenné* tettük, - a despotismust állapítottuk meg. És ez áll mindenre nézve s bizonyosan semmi nem veszélyesebb, mint midőn az államban egy bizonyos veszély ellen *tökéletesen* biztosítani akarjuk magunkat. Mint mindenben, ugy a nemzetiségi kérdésnél is bízni kell valamit a józanságra is; mert, hol ez hiányzik, egészséges államszerkezet ugy is lehetetlen.

Mert végre meg vagyok győződve, hogy a magyar nemzetnek fennmaradása, melyért fáradni éltünk fő feladása s melynek jövőjéhez bizodalunk ép oly határtalan, mint azon szeretet, mely nemzetünk iránt lelkesít: hogy a magyar nemzetnek fennmaradása nem a törvényekben kimondott privilégiumoktól függ, s hogy jövője nem veszélyeztetik, habár, mint 1848-ban a magyar nemesség ugy most a magyar nép feláldozza minden előjogait; de, csak azért mivel hazája javát s szabadságát így biztosíthatja leginkább, s mivel érzi miként arra, hogy e határok között kiváló helyet foglaljon el nem szükséges, hogy kiváló helyre állíttassék.

S ha annyi igazságtalan vád után, mely ellenünk felszólal, ha a veszélyek között melyek jövőnket fenyegetik s melyeket nyílt és titkos elleneink legyőzhetetleneknek hirdetnek, szívünket néha aggodalom szállja meg: forduljunk zivataros multunk történetéhez s ez megnyugtató egyszersmind kijelöli az utat, melyen e veszélyeket kikerülhetjük.

Mivel nemzetünk, midőn jelen hazájában letelepedett, egy nagy szükségnek felelt meg, mely Europa ezen részében egy erős állam alakulását megkívánta; s mert mióta a kereszténység felvételével a nyugoteuropai népek nagy családjába lépett, a civilizációnak Europa ezen részében ő volt zászlóvivője: ennek köszönhetjük, hogy míg más, e népvándorlások alatt felmerült népek elenyésztek, a magyar nemzet azon kísérleteknek, melyek a nyugoti s keleti császárság által függetlensége ellen irányoztattak századokig ellenállt.

Mivel a tizennegyedik századtól a tizenhatodikig a nyugoti kereszténységnek bástyája volt, mely azt az ozmánok ellen megvédé: ennek köszönhetjük az állást, melyet hazánk a mohácsi vészig elfoglalt.

Mivel nemzetünk nem csüggedett el e csapás után sem, s a kereszténység zászlója alatt az előbbi erélylyel folytatá régi küzdelmét: azért küzdöttek fél Europa bajnokai seregeink sorában mindaddig míg a félhold Buda falairól ledöntetett s hazánk régi határai visszaállíttattak.

S mert az újabb kor alkotmányos mozgalmában, - mert azon nagy küzdelemben részt vesz, mely a szabadság s egyenlőség elvéért folyik: ez az, mi e számra aránylag csekély népnek, mely Europa közepette rokonok nélkül áll, a világ jobbainak sympathiáját megszerzé az újabb korban s megtartá mostanig.

Tudjuk, hogy midőn Szent István a kereszténységet fölvéve, népének ezen új irányt tüzte ki, sokan abban a magyar nemzetiségnek vesztét látták, s hogy egy nagy hazafias párt e veszély ellen fegyverre kelt.

Tudjuk, hogy a 14-ik századtól a 16-ikig nem hiányoztak e hazában, kik nemzetünk hivatását inkább abban keresték hogy hatalmát nyugot- s észak felé a cseh s lengyel népek felett terjessze ki; -

hogy később voltak, kik e hon felmaradásának egyedüli biztosságát abban látták ha más ellenei ellen a törökkel szövetkezik;

s hogy végre most negyven év előtt egy nagy párt, melynek tiszta szándékait s hazafiságát tiszteljük, az újabb kor democraticus irányjaiból a magyar faj vesztét jósolá, mely jövőjét csak ugy biztosíthatja, ha régi institutióihoz még kinövéseiben is ragaszkodik s az újabb kor befolyásaitól őrizkedik.

De ha most visszatekintünk, ki nem ismeri el:

hogy ha Szt. István pogány marad és népének biztosságát elszigeteltségében keresi: nemzetünk rég elveszett volna, mint más, számra nagyobb s vitézségre hasonló népek, melyek a népvándorlás korszakában fölmerültek;

hogy mindazon küzdelmeknek, melyekkel nemzetünk hatalmát észak s nyugot felé kiterjeszteni iparkodott, nem voltak állandó eredményei;

hogy ha a mohácsi vész után felhagyva előbbi irányunkkal a törökkel szövetkezünk: hazánk állapotja jelenleg olyan lenne, minőben Oláhországot, Szerbiát, Bosniát s a Törökbirodalom más tartományait látjuk;

hogy végre ha a kor irányainak ellentállva alkotmányunkat az újabb kor igényei szerint nem alakítjuk át, ha Széchenyi törekvései, melyek által e halhatatlan férfiú nemzetünket a haladás ösvényére vezette, nem sikerülnek s az 1848-iki események hazánkat régi állapotjában, a nemzet különböző osztályait a régi ellentétben találják: a nagy mozgalom, mely egész Európára kiterjedt, s melyet mi sem kerülhettünk volna ki, hazánkat elsodorta volna.

Történetünk hosszú folyamára vissza tekintve, belőle azon tanulságot merithetjük, hogy nemzetünk nem annak, hogy magát nyugot Europa népeinek mozgalmaitól visszatartá s önnösségének bástyái közzé vonulva egyéniségét mesterséges eszközök által megoltalmazá, - hanem épen az ellenkezőnek, - azaz annak köszöné fennmaradását: mert a nyugoti civilisatio zászlóját Europa ezen részében ő fogta föl; mert azon erélyességgel, melyet keleti bölcsőjéből magával hozott a nyugot népeinek közös eszméiért közös érdekeiért küzdött; mert mióta uj hazájában letelepedett a nyugoteuropai népcsalád tagjának tekinté magát; s *egyéniségét a közös célok szolgálatában tüntette ki*, - - s ez az mitől hazánk fennmaradása, mitől nemzeti-ségünk jövője ezentúl is függ.

Nem egyes törvények által, melyeket a magyar faj felsőbbségének biztosítására alkotunk, nem a hatalom pártolása: hanem csak ugy tarthatjuk fel azt, ha, multunkhoz hiven a nagy mozgalomban, mely Europa népeinek legszentebb érdekei körül folyik, helyünket nem változtatjuk meg, s az azok között volt mindig, kik a *szabadságért* küzdöttek; - s ez mint mindenre ugy áll a nemzetiségi kérdésre nézve is, melynél a nemzet jövője iránt bizalmatlan óvatosság talán mást tanácsol, melynél pillanatnyi érdekeink mást látszanak kívánni, de melynél, mint mindenben, jövőnk biztossága attól függ, hogy e kérdés is a szabadság érdekében oldassék meg.

Miután az egyéni szabadság és egyenlőség utáni törekvés határozza meg korunk fejlődésének irányát; miután az emberi nem egységének eszméje mindig hatalmasabb befolyást gyakorol s maga a nemzetiségi kérdés csak az egyéni szabadság, az egyenlőség utáni törekvésnek resultatuma: teljes lehetetlen hogy e kérdés ugy oldassék meg, hogy az által polgárosodásunk általános irányjaival s azon eszmékkal jöjünk ellentétbe, melyekre maga a nemzetiség jogosult-

ságát építi; s a legnagyobb veszély, mely hazánkat a nemzetiségi kérdés által fenyegethetné, kétségen kívül az lenne, ha erről meg feledkeznénk.

Nincs hatalom, mely a kor általános irányainak ellene szegülhetne; nincs nép, mely a közös haladásból kivonhatná magát s az állás, melyet egyes nemzetek bizonyos korszakokban elfoglalnak, azon viszonytól függ, melybe az azokban uralkodó eszmékhez léptek, jólétre s hatalomra emelkedve, vagy süllyedve s elenyészve: a mint koruk uralkodó eszméinek létesítésén dolgoznak, vagy azokkal ellentétbe állnak; mert valamint egyesnél úgy népeknél fényük s hatalmuk attól függ, hogy a közös érdeknek szolgáljanak.

-&-